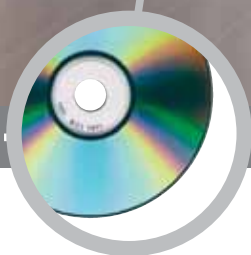

3/4

Šolska knjižnica | letnik 22 | 2012 | ISSN 0353-8958 | št. 3/4

šolska*knjižnica*

Majda Steinbuch:

Uvodnik 131

Stroka**Nataša Potočnik:**

Od priprave na branje do bralnega razumevanja /
From reading preparation to reading comprehension 132

Alja Bratuša, Tatjana Krajnc Barič:

Branje pri fantih v drugem triletju osnovne šole. Hej fant, kaj bereš? /
Boys' reading in the second triad of primary school. Hey, boy, what are you reading? 141

Jožica Jožef Beg, Damjana Andrin:

Branje pri fantih na Šolskem centru Novo mesto /
Boy reading at School centre Novo mesto 159

Alenka Hribernik:

Razširjenost gesljenja leposlovja v osnovnošolskih knjižnicah /
The extent of subject description of fiction in primary school libraries 168

Vlasta Zabukovec:

Akcijsko raziskovanje v praksi šolskega knjižničarja /
Action research in school librarian practice 179

Stroka in praksa**Gregor Škrlič:**

Spletne učilnice šolske knjižnice Osnovne šole Prule /
E-classrooms of the school library at Primary school Prule 190

Maja Miklič:

Vzorčna spletna učilnica za Informacijsko opismenjevanje, izbirni predmet v osnovni šoli /
Sample e-classroom for teaching Information literacy, an elective subject at primary school 196

Andreja Nagode:

Spletne strani šolske knjižnice OŠ Ivana Cankarja Vrhnika /
Web site of the school library at Primary school Ivan Cankar Vrhnika 205

Mateja Drnovšek:

Knjižnica Osnovne šole Polje na spletu /
School library at Primary school Polje on the web 213

Nevenka Mandelj:

Vključevanje informacijsko- komunikacijske tehnologije v delo šolske knjižnice /
Including information-communication technology into the school library work 219

Simon Gerdina:

En računalnik za več delovnih mest v šolski knjižnici /
One computer for several work stations in the school library 226

Gregor Škrlič:

Inventura v šolski knjižnici osnovne šole Prule v sistemu COBISS3 /
Stocktaking in the school library at Primary school Prule in the COBISS3 system 232

Renata Zamida:

Preseganje ovir pri vzpostavljanju izposoje (in prodaje) e-knjig v Sloveniji /
Overcoming obstacles in establishment of lending (and selling) e-books in Slovenia 237

S knjižnih polic

Mateja Ločniškar-Fidler:

Končno nekaj brezplačnega za obvezno domače branje na e-napravah 246

Mali in veliki odmev

Primož Južnič:

Študijski program izpopolnjevanja iz bibliotekarstva 248

Romana Fekonja:

Opolnomočenje učencev z izboljšanjem bralne pismenosti in dostopa do znanja.

Predstavitve projekta Zavoda RS za šolstvo 249

Sabina Burkeljca:

Mednarodna konferenca »Otrok v svetu knjig in medijev« v Lodžu na Poljskem 252

Andreja Nagode, Maja Miklič, Nataša Kuštrin Tušek:

Posvetovanje »Uporaba IKT v šolskih knjižnicah 2« 253

Romana Fekonja:

Okrogla miza O statusu mladinskega knjižničarja v okviru Posvetovanja splošnih

in potujočih knjižnic »Knjižničar v akciji«, Maribor, hotel City, 7. 9. 2012 255

Bralno društvo Slovenije:

Strokovno posvetovanje Bralnega društva Slovenije 2013

ISSN 0353-8958 • ŠOLSKA KNJIŽNICA • 22. letnik • številka 3/4 (57) 2012

Ustanovitelj in izdajatelj: Zavod Republike Slovenije za šolstvo; **predstavniki:** mag. Gregor Mohorčič

Uredništvo: mag. Majda Steinbuch (odgovorna urednica), Damjana Andrin, Šolski center Novo mesto, Alja Bratuša, Osnovna šola Polzela, Romana Fekonja, II. gimnazija Maribor, mag. Mateja Ločniškar Fidler, Mestna knjižnica Ljubljana, Maja Miklič, Osnovna šola dr. Vita Kraigherja, Ljubljana, dr. Polona Vilar, Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo FF Univerze v Ljubljani, Damjana Vovk, Narodna in univerzitetna knjižnica, mag. Savina Zwitter, Gimnazija Bežigrad; **lektor:** Tine Logar; **prevod izvodov v angleščino:** dr. Polona Vilar; **urednica založbe:** Simona Vozelj; **oblikovanje:** Anže Škerjanec; **priprava in tisk:** Present d.o.o., Ljubljana; **naklada:** 700 izvodov; **letna naročnina:** 32,97 € za šole in ustanove, 27,96 € za posameznike, 26,29 € za dijake, študente in upokojence, 39,12 € za tujino; cena dvojne številke revije v prosti prodaji je 17,52 €; **naslov uredništva:** mag. Majda Steinbuch, Zavod RS za šolstvo, OE Maribor, Trg revolucije 7, 2000 Maribor, tel. 02/320 80 70, e-pošta: revija.solskaknjiznica@zrss.si; **naročila:** Nataša Bokan, ZRSS – Založba, Poljanska cesta 28, 1000 Ljubljana; faks: 01/300 51 99; zalozba@zrss.si.

Revija je vpisana v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport, pod zaporedno številko 575.

© Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2012

Poština plačana pri pošti 1102 Ljubljana.

Vse pravice pridržane. Brez založnikovega pisnega dovoljenja ni dovoljeno nobenega dela te revije kakorkoli reproducirati, kopirati ali kako drugače razširjati. Ta prepoved se nanaša tako na mehanske oblike reprodukcije (fotokopiranje) kot na elektronske (snemanje ali prepisovanje na kakršenkoli pomnilniški medij).

Uvodnik

> Majda Steinbuch,
odgovorna urednica

Spoštovane bralke, spoštovani bralci,

pred vami je še zadnja letošnja številka revije Šolska knjižnica. Ker je dvojna, prinaša veliko strokovnega branja, vsebina pa je pretežno namenjena spodbujanju branja, še posebej fantov v osnovni in srednji šoli, uporabi informacijsko-komunikacijske tehnologije v praksi in elektronski knjigi.

Rubriko Stroka uvede članek Nataše Potočnik Od priprave na branje do bralnega razumevanja, v katerem prikaže, kaj je treba razvijati na začetnih branjih stopnjah, tj. v fazi priprave na branje in fazi usvajanja ter utrjevanja tehnike branja. Prav tako govori tudi o branju za učenje, ko učenec že usvoji bralno tehniko in se začne s pomočjo branja učiti. To obdobje je prelomno, saj postavljamo temelje za končni cilj pouka bralne pismenosti, to pa je kritična pismenost. Pravi, da je v učnem procesu treba doseči vsakega učenca, med drugim je pomembno pozornost usmeriti tudi na dečke. Ti so na področju pismenosti uspešni, če imajo možnost izbire (to je tudi eden izmed sklepov po analizi rezultatov PISE), če v pouk vključujemo IKT, če šola sistematično razvija bralne in pisalne navade in če imajo dovolj priložnosti za smiselni pogovor. Rubriko nadaljujeta dva članka o branju fantov v osnovni in srednji šoli. Alja Bratuša in Tatjana Krajnc Barič ugotavljata, da je razlika v branju med dekleti in fanti v drugem triletnem zelo opazna, zato sta s šolskimi knjižničarkami Spodnje Savinjske doline raziskali, kakšne so bralne navade in stališča fantov drugega triletnja do branja, da bi jim v šolskih knjižnicah zagotovili primerno gradivo. Pripravili so tudi nekaj konkretnih predlogov za načrtovanje ustreznih dejavnosti, ki bi fante bolj motivirale za branje in izboljšale njihove bralne navade. Jožica Jožef Beg in Damjana Andrin pa obravnavata bralne navade fantov na Šolskem centru Novo mesto. Njuna raziskava je pokazala, da fantje pri leposlovju radi posegajo po kriminalnem žanru, vendar so na prvem mestu pustolovske zgodbe, najpogosteje upoštevajo priporočila prijateljev, čeprav prebrane knjige niso ravno pogosta tema pogovorov med fanti. V prejšnji številki revije (2, 2012) smo pisali o gesljenju leposlovja v srednješolskih knjižnicah, tokrat pa Alenka Hribnik bralce seznani z razširjenostjo gesljenja v osnovnošolskih knjižnicah. Rubriko Stroka zaključujemo s člankom Vlaste Zabukovec o akcijskem raziskovanju v praksi šolskega knjižničarja.

Rubrika Stroka in praksa prinaša veliko zanimivih člankov na temo IKT v šolski knjižnici. Gregor Škrli in Maja Miklič predstavita spletno učilnico, Andreja Nagode in Mateja Drnovšek pa spletno strani svojih šolskih knjižnic. Nevenka Mandelj se sprašuje, kako prepoznati ustrezno spletno orodje za delo v šolski knjižnici, na kaj je treba biti pozoren pri izbiri spletnega orodja in kako izbrano orodje olajša oz. izboljša posamezne faze projektnega dela. Simon Gerdina na primeru šolske knjižnice OŠ Ivana Cankarja Vrhnika opiše uporabo HP-jevega Multipoint strežnika, ki z ustrezno programsko opremo omogoča s pomočjo odjemalcev priključitev do 10 zaslonov z miškami, tipkovnicami, slušalkami in mikrofoni. S tem so pridobili dodatna delovna mesta za uporabnike šolske knjižnice.

Rubriko zaključujemo s člankom Renate Zamida Preseganje ovir pri vzpostavljanju izposoje (in prodaje) e-knjig v Sloveniji, v katerem se osredotoča na vprašanje izposoje e-knjig v knjižnicah in na koncu predlaga rešitev za knjižnično izposajo e-knjig v Sloveniji, ki bi se lahko zgledovala po uspešno delujočih tujih modelih. Branje knjig na e-bralnikih, tabličnih računalnikih in mobilnih telefonih je v Sloveniji deloma že prisotno, vendar še vedno zelo sveže in vznemirljivo področje, ki čaka na naslednji korak. Avtorica je o prihodnosti e-knjig in založništva pisala tudi v reviji Bukla (E-knjige v slovenščini: luč na koncu tunela?, 82–83, 3. 10. 2012) in na koncu bralce seznani, da bodo informacije o tej temi na voljo tudi v reviji Šolska knjižnica. S ponudbo e-knjig v Sloveniji pa nadaljujemo v rubriki S knjižnih polic, v kateri nas Mateja Ločniškar Fidler med drugim seznani z založbo Genija, ki ponuja vrsto brezplačno dostopnih e-knjig. V rubriki Mali in veliki odmev pa boste med drugim zvedeli o izvajanju prenovljenega študijskega programa izpopolnjevanja iz bibliotekarstva in drugih dejavnostih, o katerih poročajo naši dopisniki. Objavljamo tudi poziv Bralnega društva Slovenije za njihovo strokovno posvetovanje 2013.

V teh ne najbolj ugodnih časih se zdi, da je Šolska knjižnica ena od stalnic v praksi šolskih knjižničarjev, zato je temeljni cilj uredništva pridobiti aktualne in zanimive članke, s pomočjo katerih lahko popestrite svoje delo. Vabljeni torej k branju naše revije, pa tudi k pisanju prispevkov o vaših izkušnjah, idejah in primerih dobre prakse.

Od priprave na branje do bralnega razumevanja

From reading preparation to reading comprehension

> Nataša Potočnik

Izvleček

Razumevanje procesa in stopenj v razvoju branja je nujno za optimalen razvoj bralne pismenosti v šoli. Članek zato povzema temeljne gradnike v razvoju pismenosti in pokaže, kateri procesi potekajo pri branju, kako razvijati temelje zgodnje pismenosti, katere (pred)opismenjevalne sposobnosti je treba razviti in kako logično nadgraditi raven usvojene bralne tehnike z bralnimi učnimi strategijami. Osvetli tudi celostni bralni pouk v šoli in se dotakne problema, kako pri tem vsem učencem zagotoviti enake možnosti

Ključne besede

bralne stopnje, porajajoča se pismenost, dekodiranje, razumevanje, bralne učne strategije, celostni pouk branja

UDK 028:37.091.3

Abstract

The understanding of the reading process as well as the steps in reading development is essential for optimal development of reading literacy in school. The paper summarizes the fundamental elements in the development of literacy thus showing which process take place in reading, how to develop the foundations of early literacy, which (pre)literacy skills need to be developed and how to logically upgrade the level of reading technique using reading learning strategies. It also deals with the wholistic teaching of reading and touches on the issue of ensuring equal opportunities for all pupils.

Keywords

reading levels, early literacy, decoding, understanding, reading learning strategies, wholistic teaching of reading

Kdo je bralno pismen?

Bralno pismen je tisti, ki obvlada tehniko branja, razume prebrano in je sposoben fleksibilnega branja. To pomeni, da glede na namen (za študij, zabavo, popravljanje napak, pridobivanje informacij itd.) in gradivo izbere ustrezno vrsto branja (prelet, selektivno branje, študijsko branje, počasno/hitro, glasno/tiho itd.).

Branje je visokoorganizirana kompleksna dejavnost, ki se razvija v določenem zaporedju. Stopnje, ki vodijo do bralne pismenosti, so med seboj povezane in hierarhično organizirane. Med mnogimi modeli bralnih stopenj (Gray 1925, Gates 1947, Ilga in L. B. Ames 1950 Marsh, 1981; Frith 1986) sta na sodobni bralni kurikulum v našem prostoru vplivala model J. Chall (1983) in model Duffyja in L. Roehler (1993) (Pečjak, 1999).

Preglednica 1: Primerjava bralnih modelov (Vir: Potočnik, 2010.)

Model J. Chall	Model Duffyja in L. Roehler
Stopnja 0: Predbralno obdobje (0–6/7 let)	1. stopnja pred pravo pismenostjo (predšolsko obdobje)
Metajezikovno zavedanje, zaznavne sposobnosti – vidno zaznavanje ter slušno razločevanje in razčlenjevanje	Razne govorne dejavnosti, oblikovanje knjižnega okolja, ki spodbuja otroke k branju in poslušanju bralnega gradiva

Model J. Chall	Model Duffyja in L. Roehler
Stopnja 1: Obdobje začetnega branja (6/7–7/8 let) Asociativna povezava črka – glas, prehajanje od logografske, do abecedne in otrografske faze	2. začetna stopnja prave pismenosti (1. razred in del 2. razreda) Identifikacija besed – razvijanje tehnike branja
Stopnja 2: Stopnja utrjevanja spretnosti branja (7/8–8/9 let) Urjenje tehnike branja	3. podaljšana začetna stopnja (druga polovica 2. razreda in 3. razred) Izboljševanje bralne sposobnosti, prehod od identifikacije besed k razumevanju pri branju
Stopnja 3: Branje za učenje (9–14 let) Sprememba funkcije branja, uporaba različnih strategij branja	4. stopnja uporabe (4.–8. razred) Razširjanje kroga bralnega gradiva, uporaba informacij, pridobljenih z branjem
Stopnja 4: Večstranski pogled na prebrano (14–18 let) Metakognitivni procesi, sposobnost sprejemanja, presojanja in primerjanja bralnega gradiva z več zornih kotov	5. stopnja moči (obdobje srednje šole) Sposobnost branja vsakovrstnega gradiva, kritično presojanje in vrednotenje
Stopnja 5: Konstrukcija in rekonstrukcija (18–) Izgrajevanje sistema znanja s pomočjo višjih miselnih procesov, selektivni in fleksibilni pristop k branju	

V razvoju bralnih sposobnosti je najnižja stopnja avtomatizirana tehnika branja. Naslednja stopnja je branje z razumevanjem, najvišja pa je fleksibilno branje (Pečjak, 2009). Čeprav so hierarhično povezane, lahko relativno hkrati razvijamo vse tri stopnje. Učenec usvaja bralno tehniko in hkrati razvija razumevanje prebranega ob različnem bralnem gradivu. Vendarle v prvem triletju vrednotimo zlasti bralno tehniko in ne toliko razumevanje prebranega, še manj pa od učencev v tem obdobju zahtevamo fleksibilno branje.

Razvijanje branja v prvem triletju

Učenci prvega razreda imajo zelo različno razvite sposobnosti, potrebne za učenje branja in pisanja. Razlike so že v poznavanju koncepta knjige in branja ter v razumevanju pravil branja. Vse to razvijajo v obdobju t. i. porajajoče se pismenosti. Porajajočo pismenost primerjajo z vrhom ledene gore. Vidni znaki razvoja pismenosti so v tem vrhu: navidezno branje, branje tiska v okolici, poimenovanje črk abecede, prepoznavanje enakozvočnic, branje besed v knjigah, spontano pisanje, prepoznavanje in pisanje lastnega imena. Pod vrhom, torej v nevidnem delu ledene gore, pa so usmerjene in neusmerjene dejavnosti v družini, vrtcu in okolju: otroške pesmi in izštevanka, abecedne igre, prebiranje knjig z odraslimi, igranje s črkami, oblikami črk, uganke, branje napisov v trgovinah in veleblagovnicah, opazovanje odraslih pri pisanju nakupovalnih listkov, izpolnjevanju čekov, opazovanje odraslih pri branju knjig, časopisov in revij (Miller, 1995, v Potočnik, 2003, str. 5).

Raziskave so pokazale, da v družinah z nižjim socialno-ekonomskim statusom (SES) otrok pridobi manj kakovostne izkušnje. Taki otroci so bolj izpostavljeni bralnim neuspehom na prvi bralni stopnji. Dokazano je namreč, da dosežki v predšolski pismenosti vplivajo na razvoj branja in pisanja. (Riley, Reedy, 2000, v Pečjak, Potočnik, 2011).

Na porajajočo se pismenost pomembno vplivata spodbujanje govornega razvoja in razvijanje bralnega interesa (Pečjak, 2003). Poleg teh dveh temeljev začetne pismenosti lahko iz številnih raziskav izluščimo še preostale: slušno razumevanje, glasovno zavedanje, zavedanje koncepta tiska/pisanja, poznavanje črk oz. glasovno-črkovni ključ, razvita poimenovalna zmožnost za hitro prepoznavanje besed, tekoče branje in strategije za razumevanje pri branju. Novejše raziskave kažejo, da je treba te temeljne elemente pismenosti poučevati eksplicitno in učencem nuditi oporo pri razvijanju tako pomembnih gradnikov (Piasta in Wagner, 2010, v Pečjak, Potočnik, 2011).

Učenci morajo temelje pismenosti razviti na način, ki je prilagojen njihovim individualnim značilnostim in potrebam. Poglejmo si, kako razvijamo temeljne predopismenjevalne sposobnosti:

Grafomotorika

Da bi lahko določene grafične znake oz. niz znakov razmestili v prostor, jih oblikovali in pravilno usmerili, potrebujejo otroci določene sposobnosti, spretnosti in veščine. Govorimo o grafomotoriki. Otrok zazna neki grafični simbol in si ga želi posnemati, za to pa je potrebna motorična, vidna in miselna usklajenost.

Grafomotorična spretnost se začne razvijati v drugem letu starosti, in sicer s čečkanjem. Otrok riše brez cilja, načrta. Veseli se, da to, kar ima v roki (pisalo), za seboj pušča sled. Tej fazi sledi prerisovanje, posnemanje oblik. Zdaj postane dejavnost že načrtovana. Najprej se nauči narisati krog (približno pri treh letih), nato kvadrat (pri štirih letih), ki ga izpelje bodisi iz kroga bodisi s posnemanjem vodoravnih in navpičnih črt. Pri petih letih se nauči narisati trikotnik, nato pravokotnik, pri šestih letih pa romb. Te osnovne like začne kombinirati s črtami, tako da znotraj lika riše črte. Nastajajo nove oblike, ki jih otrok poimenuje po svoje. Nato črte riše zunaj likov, nastajajo prve »noge, roke, lasje«.

Posnemati začne tudi črke. Vendar ga ne zanima pomen črk, temveč le nove oblike. Pri prerisovanju črk ne gleda na smer, prerisuje jih zrcalno, obrnjeno na glavo itd. Imena za nove like pa dobi v svojem okolju (doma, v vrtcu). Tako veliko otrok že pred šestim letom prepozna večino črk.

Razvoj grafomotorike je povezan s sleherni drobno motoriko rok, pa naj gre za striženje, sestavljanje lesenih, lego kock, izdelovanje drobnih predmetov, barvanje risb v pobarvankah ali za gnetenje testa v mamini kuhinji, oblikovanje piškotov ipd. Ob tem moramo upoštevati, da otrok vse dela z določenim namenom, pri čemer se izpopolnjuje povezava med miselnimi predstavami in dejanskim izdelkom/dosežkom, izboljšuje se koordinacija oko – roka. Če je otrokova grafomotorika v času, ko se začne sistematično opismenjevati, dobro razvita, hitreje napreduje, saj obvlada osnovne gibe, poteze, pravilno držo pisala ipd.

Grafomotoriko razvijamo s sistematičnimi **gibalno-grafičnimi vajami**. Otroci s pomočjo vaj uzaveščajajo grafične poteze, vadijo pravilno držo telesa, roke in pisala; uskladijo govorni in grafično-gibalni ter govorni in telesno-gibalni ritem; naučijo se poimenovati osnovne grafične poteze. Razvija se otrokova poimenovalna zmožnost, s pomočjo vaj pa ugotovimo tudi, ali je otrok levičar ali desničar. S sistematičnimi gibalno-grafičnimi vajami se zmanjšajo tudi morebitni razvojni primanjkljaji z otrokovega grafomotoričnega področja.

Otroci vadijo poteze, iz katerih so sestavljene črke in številke: vodoravne in navpične črte, kroženje, potujoče kroženje, loki, vijuge, ravne poševne črte, zanke ter sledenje in povezovanje.

Za pravilno izvajanje grafičnih potez sta pomembni tudi pravilna drža telesa in pisala. Učenci sedijo vzravnanoma za tako visoko mizo, da lahko podlahti položijo na mizo brez dvigovanja ramen ali upogibanja hrbtenice. Priporočljiva razdalja med očmi in pisalno površino je 25–35 cm. Pisalna površina (list, zvezek) je postavljena vzporedno z robom mize, pri čemer levičarjem dovolimo, da list obrnejo rahlo v desno. Tako je levi rob postavljen višje, kar levičarjem omogoča, da vidijo, kaj pišejo. Desničarji namreč pišejo tako, da se roka odmika od telesa, medtem ko jo levičarji primikajo k telesu. Levičnim otrokom je smer od leve proti desni »vsiljena«, zato so zanje gibalno-grafične vaje toliko nujnejše.

Drža roke je odvisna od zrelosti živčevja in od razvitosti mišičja, zato učence postopno vadimo v drži pisala. Z različnimi vajami dosežemo, da imajo učenci pincetni prijem, tj., da pisalo držijo s palcem in kazalcem nad ošiljenim delom (ali pribl. 1,5 cm nad konico) in ga naslonijo ob notranji rob sredinca (ob nohtu). Pisalo mora biti dovolj dolgo, da vrhnji del naslonijo ob zgornjo stran dlani – v pregib med palcem in kazalcem. Spodnji del roke ni v celoti naslonjen na desni (levi) rob dlani in mezinca. Rahlo je obrnjen navznoter, na spodnjo blazinico dlani, kar zmanjša trenje.

Vidno zaznavanje

Za celotno predšolsko obdobje je značilno celostno zaznavanje. Otroci še ne zaznajo podrobnosti, pozorni so le na videz in obliko. Najprej ločijo predmete iz svoje okolice, nato šele druge oblike, kot so geometrijski liki in končno črke. Otrok je sposoben narisati lik/črko torej šele takrat, ko ga/jo prepozna in loči od drugih. Vidno razločevanje, ko otrok loči črke med seboj, se glede na različne študije razvija po določenih »stopnjah«:

- triletni otrok naj bi med seboj ločeval od 3 do 7 črk,
- petinpolletni otrok pa naj bi razločeval že kar 95 odstotkov vseh črk (Pečjak, 1999).

O stopnji razvitosti vidnega razločevanja sodimo tudi po tem, katere črke otroci najlažje ločijo med seboj. Predšolski otroci imajo več težav pri razločevanju simbolov asimetričnih oblik, pogostejše zamenjujejo črke p – b, b – d in g – p. Tudi raziskave Dunn-Rankina (prav tam) o ločevanju malih tiskanih črk je pokazala, da otroci najpogostejše zamenjujejo črke znotraj iste skupine črk, medtem ko črke iz različnih skupin zamenjujejo redkeje (Potočnik, 2003).

Zadnja stopnja v razvoju pa je sposobnost identifikacije črke, ki jo urimo že v procesu sistematičnega opismenjevanja in se ugotovi z učenjem vloge črk v besedah. Na tej stopnji se tudi znatno zmanjšajo napake, povezane z orientacijo črk (npr. g – d). Ta sposobnost je kompleksna in vključuje sposobnost zaznavanja, razločevanja in pomnjenja.

Medtem ko starejše raziskave (Gorelick 1965; Beck in Talkington 1970; Hendrickson 1982) kažejo, da urjenje predšolskih otrok v vidnem razločevanju nima velikega učinka na hitrost prepoznavanja črk oz. besed, pa je v današnjem času že znano, da tudi vidno zaznavanje srednje močno vpliva na bralno zmožnost. To sposobnost otrok izboljša s prerisovanjem črk in besed, tako da se s pogledom pomika okrog opazovane oblike in jo hkrati z gibanjem oči tudi (ročno) prerisuje. Bolj ko otrok prepisuje črke in besede, bolj se razvije sposobnost vidnega razločevanja, še zlasti če pri tem glasno izgovarja glasove. Gibanje roke v kombinaciji z glasom da očesu informacijo, kam naj gleda, in obratno – s hkratnim, izgovarjanjem glasu in potjo gibanja oči pokažemo roki, kako naj se premakne (McGuinness, 1998).

Sposobnost slušnega razločevanja

Odnos med črko in glasom je abstrakten, zato je nujno, da se bodoči bralci in pisci zavedajo povezave med pisno in glasovno predstavitvijo jezika. Zavedanje tega odnosa imenujemo glasovno zavedanje. To je kompleksna dejavnost, na katero vplivajo inteligenčni količnik, besedni kratkoročni spomin in govorna percepcija. Inteligenčni količnik in besedni kratkoročni spomin v enaki meri vplivata na glasovno zavedanje, visoko stopnjo vpliva pa ima tudi govorna percepcija (McBride-Chang, 1993). Glasovno zavedanje ima tudi močno napovedovalno vlogo – razvitost glasovnega zavedanja napoveduje otrokov uspeh pri začetnem branju. Po raziskavah sodeč imajo učenci s slabše razvito sposobnostjo glasovnega zavedanja težave pri začetnem usvajanju tehnike branja in svojo tehniko izenačijo z vrstniki šele po dveh ali celo treh letih. Zato je treba pred sistematičnim učenjem branja in pisanja razviti glasovno zavedanje do te mere, da učenci slišijo glasove v besedah in so jih sposobni sintetizirati, tj. povezati v besedo (Potočnik, 2003).

S. Pečjak (1999) deli glasovno zavedanje na glasovno razločevanje in glasovno razčlenjevanje, pri čemer je razločevanje pogoj za razvoj razčlenjevanja. Za razvijanje teh sposobnosti so potrebne sistematične vaje, ki otroka pripeljejo do razčlenjevanja besed: vaje za zaznavanje dolžine besed, zaznavanje rim, zaznavanje zlogov (zlogovanje), povezovanje/iskanje besed, ki se začenejo in nato končujejo na isti zlog, določanje prvega in nato zadnjega glasu v besedi, členjenje besed na glasove (izgovarjanje brez polglasnikov), sinteza in vaje odstranjevanja glasov.

M. Križaj Ortar (2000) utemeljuje potrebo po sistematičnem in postopnem usposabljanju za prepoznavanje glasovne zgradbe besede z značilnostjo slovenske pisave. Naša pisava je glasovna/črkovna, kar pomeni, da s črkami zaznamujemo glasove. Za gajico, ki jo pišemo Slovenci in je različica latinice, je značilno, da skoraj vsakemu glasu ustreza določena (ena) črka. Avtorica opozarja tudi na izbor besed, s katerimi razvijamo omenjeni zmožnosti. Besede morajo biti otrokom poznane, dvozložne, se končajo na t. i. odprti zlog in začnejo na soglasnik, ki ga otrok bolje sliši, v začetku pa naj ne vsebujejo soglasniških sklopov.

Besede, s katerimi otroci začnejo razvijati zmožnosti razločujočega in razčlenjujočega poslušanja, izbiramo glede na zgradbo in stopnjevemo težavnost:

1. dvozložne besede – C-V-C-V (C – soglasnik, V – samoglasnik; *žoga, teta, roka* itd);
2. dvozložne besede – V-C-V (*Ana, ata, ura*);
3. enozložne besede – C-V-C (*Jan, koš, sir*), pri čemer se izogibamo besed, ki imajo med soglasnikoma polglasnik (pes), ter besed, pri katerih končni soglasnik izgovarjamo drugače, kot ga pišemo (*riž – riš, led – let, rog – rok, bel – beu, siv – siu* ipd.);
4. dvozložne besede – C-V-C-V-C (*volan, bazen*), pri čemer se izogibamo besed, ki imajo v zadnjem zlogu polglasnik (*Peter, robec*), in besed, pri katerih končni soglasnik izgovarjamo drugače, kot ga pišemo (*golob – golop* ipd.);
5. trizložne besede brez soglasniških sklopov – C-V-C-V-C-V, pri čemer izločimo besede kot v točki 4,
6. besede s soglasniškim sklopom znotraj besede – npr. C-V-C-C-V ali V-C-C-V, pri čemer pazimo, da soglasniških sklopov ne izgovarjamo drugače, kot jih pišemo (v: Potočnik, 2003).

Sposobnost vidnega in slušnega zaznavanja sta zaznavni sposobnosti, ki med drugim vplivata na proces **dekodiranja**, v katerem bralec prepozna črko in ji priredi glas – gre za t. i. glasovno-črkovni ključ oz. asociativno povezavo glas – črka. Za dekodiranje sta poleg glasovno-črkovnega ključa pomembna še dva, in sicer pomenski ali semantični ključ (bralec si pri branju pomaga tako, da manjkajočo besedo dopolni s

pomensko ustrezno) ter skladenjski ali sintaktični ključ (pomaga si tako, da prebere besedo na skladenjsko ustrezen način).

Poleg dekodiranja je v sestavljenem bralnem procesu pomemben tudi **proces razumevanja**, ki je tesno povezan z dekodiranjem, zato pouk tehnike branja (pa čeprav čisto začetni) ne more potekati brez razumevanja. Oba procesa namreč pomembno vplivata drug na drugega (Pečjak, 2011).

Bralne učne strategije

Pokazali smo, kako in kaj razvijati na začetnih branih stopnjah, tj. v fazi priprave na branje in fazi usvajanja ter utrjevanja tehnike branja.

Naslednja faza (po Challovu iz prve preglednice) pa govori o branju za učenje. To je obdobje, ko učenec že usvoji bralno tehniko in se začne s pomočjo branja učiti (9–14 let). To obdobje je prelomno, saj postavljamo temelje za končni cilj pouka bralne pismenosti, tj. kritično pismenost. Za začetek je treba učence naučiti uporabljati različne bralne učne strategije, da bodo lahko pozneje načrtovali, spremljali in uravnavali svoj proces učenja in mišljenja.

Pokažimo in uporabljajmo torej najprej kognitivne in nato še metakognitivne bralne strategije.

- Bralne učne strategije niso samo spretnosti, temveč so »fleksibilen načrt, ki omogoča učinkovito učenje« (Pečjak, 1999, str. 61). Gre za predelavo besedila s pomočjo branja, katere končni rezultat je dobro pomnjenje in razumevanje prebranega. Poučevanje strategij je eden od mnogih možnih korakov na poti k doseganju bralne pismenosti. Učencem lahko pomaga razumeti besedilo, in to preden ga berejo, med branjem in po njem. Pomembno je tudi, da učitelj ne uporablja le ene ali dveh strategij. Poudarjeno je, da je bralno razumevanje učinkovitejše, če kombinirano uporabljamo različne strategije, ki jih natančno razložimo, demonstriramo in uporabljamo (vsaj nekaj mesecev, da se pokažejo učinki) (Pečjak, Gradišar, 2002).
- Predbralne strategije vključujejo dejavnosti pred branjem – aktivirajo učenčevo predznanje (pogovor o določeni temi, igra asociacij itd.), omogočajo določitev namena branja (s katerim namenom beremo, za kaj in kako uporabiti pridobljene informacije), omogočajo spoznavanje zgradbe besedila ter napovedi dogajanja v besedilu (oblikovanje pričakovanj in predstav o besedilu kot pomembna motivacija za branje).
- Strategije med branjem so npr. dopolnjevanje manjkajočih podatkov, določanje zaporedja dogajanja v besedilu, označevanje novih informacij, označevanje in zapisovanje bistvenih informacij.
- Strategije po branju uporabimo, da bi sporočilo besedila organizirali, preoblikovali in ocenili. Takšne strategije so odgovarjanje na vprašanja (namenjena vrednotenju, razumevanju, povezovanju pridobljenih informacij s predznanjem), iskanje bistvenih podatkov in podrobnosti (iskanje bistva besedila, bistvenih odstavkov, povedi, ključnih besed) ter grafični prikazi pomembnih informacij (pojmovne mape, miselni vzorci, tabele, diagrami itd.).
- Študijske strategije so posebne strategije, ki jih bralec uporablja, kadar želi informacije organizirati, si jih zapomniti, jih poiskati itd. Te strategije so posebej uporabne pri učenju gradiva iz učbenikov, enciklopedij, strokovne literature ipd. (prav tam).

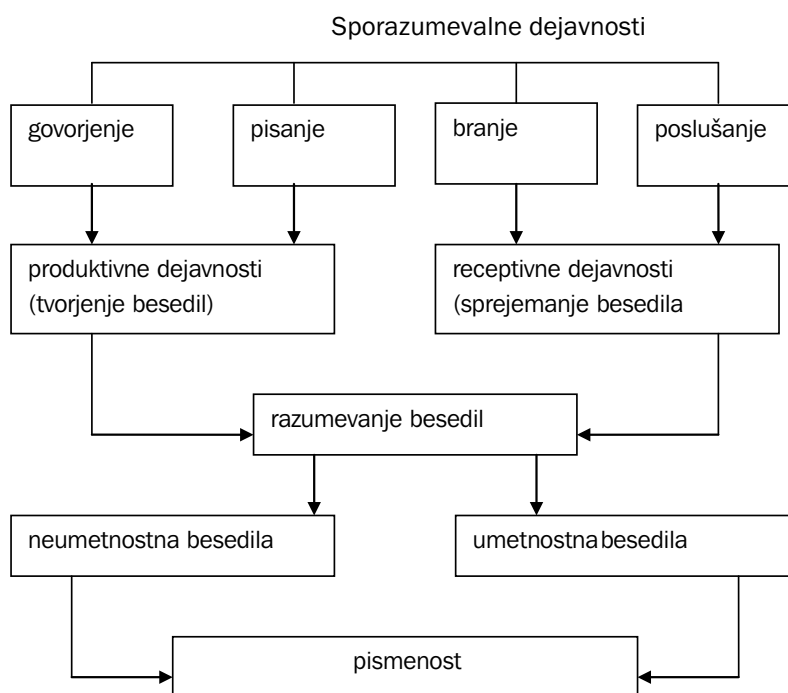
Celostni pouk branja

Na branje vplivajo tako kognitivni in čustveno-motivacijski dejavniki. Med kognitivnimi dejavniki je zelo pomembna stopnja mentalne starosti otroka. Inteligentnejši otroci se naučijo brati hitreje od manj inteligentnih vrstnikov. Na bralno učinkovitost vplivata med drugim tudi odnos do branja in interes za branje, ki sta najpomembnejša čustveno-motivacijska dejavnika branja (Pečjak, 1999, 23–53).

Razni pedagoški teoretiki (npr. Goodman 1989 in 1991; Dole, Duffy, Roehler in Pearson 1991) so se spraševali, kako oblikovati pouk branja tako, da bodo učenci dosegli bralno pismenost. Strinjali so se, da to lahko dosežemo s t. i. celostnim poukom branja. Vanj pa naj bi vključili naslednja načela (Pečjak, 1999):

- povezovanje branja z aktivnostmi iz resničnega življenja in z vsebinami, ki so otrokom blizu,
- celostno obravnavanje branja – v povezavi s preostalimi sporazumevalnimi dejavnostmi (s poslušanjem, govorjenjem in pisanjem),
- spodbujanje učencev k branju besedil raznih vrst, tako umetnostnih kot neumetnostnih.

Elementi celostnega bralnega pouka in razmerja med njimi so prikazani v naslednji shemi.

Shema 1: Elementi celostnega bralnega pouka (Duffy in Roehler 1993, po Pečjak, 1999, str. 58)

Kot je razbrati iz sheme, je branje obravnavano kot pomemben gradnik pismenosti, vendar se ne razvija samostojno, temveč je tesno povezano s preostalimi sporazumevalnimi dejavnostmi.

Duffy in L. Roehler (1993) sta za bralni pouk oblikovala tri delne cilje na poti do bralne pismenosti (povzeto po Pečjak 1999):

1. Oblikovati pozitivno stališče do branja. Učenci naj bi s pomočjo pouka dobili predstavo o branju kot o dejavnosti, s pomočjo katere se učimo in se dokopljemo do pomena besedila.

2. Razumeti proces branja, in sicer tako avtomatizirane spretnosti kot metakognitivne strategije.
3. Razumeti vsebino besedila. Bralec izlušči bistvo, prepozna namen, temo in bistvene podatke.

Pri pouku upoštevamo torej načela in cilje celostnega bralnega pouka ter kognitivni, socialni in čustveni razvoj učencev.

Doseči vsakega učenca?

Da bi to dosegli, se osredotočimo na odličnost in pravičnost v učnem procesu. Po kanadski raziskovalki A. Glaze (2012) se odličnost meri po tem, »kako uspešni so najranljivejši otroci, pravični sistem pa je tak, kjer socialno-ekonomski status družine (SES), narodnost in spol ne onemogočajo učencev pri doseganju zelenih rezultatov. Želimo si torej zvišati dosežke učencev iz manj spodbudnega okolja, zvišati raven pričakovanj/zahtevnosti in hkrati čim bolj izenačiti dosežke vseh učencev.«

Zato si moramo zastaviti vrsto vprašanj:

- Kdo so tisti učenci, ki ves čas dosegajo slabše rezultate?
- Kateri dejavniki vplivajo na slabše dosežke? (Šole ne morejo nadzorovati dejavnikov iz otrokovega okolja, ki lahko vplivajo na njegove dosežke, lahko pa nadzorujejo šolske dejavnike, ki pripomorejo k temu, da vsi učenci dosežejo in razvijejo svoj potencial.)
- Kaj jih ovira pri napredovanju?
- Kaj jim lahko pomagamo uspeti?
- Kako bomo spremljali njihov napredek?
- Kako jim bom posredoval koristne povratne informacije?

Pozornost usmerimo tudi na dečke. Dekleta namreč dosledno dosegajo pomembno boljše rezultate od fantov – od začetka šolanja naprej. To velja za večino mednarodnega prostora. Sklicujoč se na raziskave, A. Glaze (2012) povzema, da so dečki na področju pismenosti uspešni, če imajo možnost izbire (to je tudi eden izmed sklepov po analizi rezultatov PISE 2009, Pečjak), če v pouk vključujemo IKT, če šola sistematično razvija bralne in pisalne navade, če imajo dovolj priložnosti za smiselni pogovor. Ob tem avtorica dodaja, da so dečki uspešni, če učitelji upoštevajo njihove stile učenja in interese, če jih cenijo, motivirajo in podpirajo ter verjamejo v njihov uspeh.

Naj na tem mestu sklenem svoje pisanje o razvijanju bralne pismenosti z željo, da bi bili takšne podpore deležni prav vsi učenci.

*„Kadar koli in kjer koli želimo, zmoremo poučevati **vse** učence.
Znanja za to imamo več kot dovolj. Ali to res delamo ali ne,
pa je odvisno zgolj od tega, kako se počutimo ob dejstvu,
da tega doslej še nismo storili.“ (Edmonds, 1979)*

Viri

- Glaze, A. (2012). *Transforming Education: A Strategy that Works*. Gradivo s posveta Stockholm Summit 2012. Pridobljeno 05. 06. 2012 s spletne strani: <http://www.stockholmsummit.se/images/avisglaze.pdf.pdf>.
- Križaj Ortar, M. et al. (2000). *Slovenščina v 1. triletju devetletne osnovne šole*. Trzin, Izolit.
- Marjanovič - Umek, L. (1990). *Mišljenje in govor predšolskega otroka*. Ljubljana, DZS.

- Mcbride-Chang, C. (1995). What is Phonological Awareness? *Journal of Educational Psychology*, 87 (2), 179–192.
- Mcguinness, D. (1998). *Why children can't read and what we can do about it*. London, Penguin Books Ltd.
- Pečjak, S. (1999). *Osnove psihologije branja: spiralni model kot oblika razvijanja bralnih sposobnosti učencev*. Ljubljana, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Pečjak, S., Gradišar, A. (2002). *Bralne učne strategije*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Pečjak, S., Potočnik, N. (2011). Razvoj zgodnje pismenosti ter individualizacija in diferenciacija dela v prvem razredu osnovne šole. V: Nollimal, F. (ur). *Bralna pismenost v Sloveniji in Evropi : zbornik konference*. 1. natis. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Potočnik, N. (2003). *Začetno opismenjevanje: pismenost v predšolski dobi in prvem razredu devetletne osnovne šole*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Potočnik, N. (2010). *Učinek udejanjanja faz v procesu nastajanja neumetnostnih besedil : doktorska disertacija*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

> **Dr. Nataša Potočnik** je predstojnica OE Kranj Zavoda Republike Slovenije za šolstvo.
Naslov: Zavod RS za šolstvo, OE Kranj,
Naslov e-pošte: natasa.potocnik@zrss.si

Branje pri fantih v drugem triletju osnovne šole. Hej fant, kaj bereš?

Boys' reading in the second triad of primary school. Hey, boy, what are you reading?

> Alja Bratuša

>> Tatjana Krajnc Barič

Izvleček

Tudi šolski knjižničarji opažamo, da učenci na splošno manj berejo. V prvem triletju razlik v branju med fanti in dekleti še ne zaznavamo, saj vsi praviloma radi obiskujejo knjižnico. Tako fantje kot dekleta dobivajo veliko spodbud v šolskem in domačem okolju. V drugem triletju pa je razlika med fanti in dekleti zelo opazna. Fantje berejo manj, segajo po manj zahtevnem gradivu, privlačijo jih drugačne vsebine kot dekleta. Upade tudi število fantov, ki sodelujejo pri branju za bralno značko. Zato smo šolske knjižničarke Spodnje Savinjske doline na svojih osnovnih šolah želele raziskati, kakšne so bralne navade in stališča fantov drugega triletja do branja, da bi jim v šolskih knjižnicah zagotovili primerno gradivo. Na temelju rezultatov anket, ki smo ju izvedli med fanti in knjižničarkami, ter druge domače in tuje literature smo pripravili nekaj konkretnih predlogov za načrtovanje ustreznih dejavnosti, ki bi fante bolj motivirale za branje in izboljšale njihove bralne navade.

Ključne besede

osnovna šola, šolske knjižnice, branje, pismenost, razlike med spoloma, fantje

UDK 028:027.8

Abstract

School librarians, too, observe that pupils in general read less. In the first triad the differences between boys and girls are not yet noticed, as all usually like to come to the library. Both, boys and girls, have a lot of encouragement in school and at home. However, in the second triad the difference between boys and girls is noticeable. Boys read less, use easier materials, are attracted to different content than girls. Also the number of boys, who participate in the home reading contest, is noticeably smaller. For these reasons, the school librarians in the Lower Savinja valley region were interested to find out the reading habits and attitudes to reading of boys in the second triad of their schools. The goal was to provide them with adequate library materials. We use the results of the survey among the boys and librarians, and the findings in the literature to form suggestions of appropriate activities to enhance boys' reading motivation and improve their reading habits.

Keywords

primary school, school libraries, reading, literacy, gender differences, boys

Uvod

Zadnjih dvajset let, v bolj razvitih državah še dlje, se v izobraževalnih sistemih dogajajo velike spremembe. Med temi je tudi zgodnejše opismenjevanje otrok. Leon Sax (2007) pravi, da se v kurikulah vrtca namesto običajnih dejavnosti (socializacija, igra, gibanje, razvijanje ročnih spretnosti ipd.) daje prednost razvijanju branja in pisanja. To naj bi bil eden od razlogov, da se razlike med spoloma pri branju in odnosu do branja poglobljajo. Kognitivni razvoj dečkov je drugačen kot pri deklicah. Siliti fante v aktivnosti, ki jim pri svojih letih niso dorasli in ko bi se raje igrali in tekali naokrog, v njih zavira motivacijo za branje. Zato ne preseneča, da pri desetih letih na vprašanje *Rad bereš?* odgovarjajo negativno. K temu Sax (2007) kot tudi druge raziskave (Boys' Reading, 2012) dodajajo še druge motilce, kot so video- in računalniške igre, gleda-

nje televizije in druga sodobna informacijsko-komunikacijska tehnologija. Opozarja tudi na pretirano uporabo zdravil pri t. i. hiperaktivnih otrocih z motnjami ADHD, ki povzročajo nepopravljivo škodo motivacijskim centrom v možganih fantov. Podobno kot naš ekolog Komat (2007) meni, da škodljive snovi v hrani in embalaži – t. i. hormonski motilci – povzročajo motnje v delovanju telesa, ki vplivajo tudi na dejavnosti, kot je branje. Ne nazadnje opozarja na predrugačenje in razvrednotenje moške vloge v družbi. Čeprav raziskave niso pokazale, da spol učitelja vpliva na bralne dosežke pri fantih (Gender, 2010), fantje v veliki meri ocenjujejo branje kot žensko aktivnost. Kanadska raziskava je odkrila, da kar 25 % fantov meni, da je branje domena deklet (Why, 2009). Podobno meni tudi 18 % njihovih angleških vrstnikov (Boys' Reading, 2012). Odklanjanje branja je v nasprotju z dekleti zanje izraz socialne pripadnosti. Vrstniški pritisk pri fantih je zelo močan, saj kar 19 % fantov navaja, da so v zadregi, če jih pri branju opazijo vrstniki. Menijo namreč, da nisi videti moški, če v šoli trdo delaš, tudi bereš. Bolje je, če si dober v športu, še posebej v nogometu. Vrednoti učenja in znanja pri njih nista merilo uspeha. K poglobljanju razlik priprimore tudi domače družinsko okolje, ki k branju in obiskovanju knjižnic tradicionalno bolj spodbuja dekleta kot fante. Očetje pa v nasprotju z materami manj spodbujajo svoje otroke k branju in tudi predstavljajo slabši bralni zgled kot matere. V šolskem okolju fantje pogosto ne dobivajo dovolj bralnega gradiva, ki ji skladno z njihovimi interesi. Učitelji velikokrat ne poznajo dovolj sodobnih in zanimivih gradiv, ki bi bila primerna za fante. Premalo pozornosti posvečajo tudi metodam, ki bi fante pritegnile k branju tako, da bi zanje postalo branje emotivno privlačna dejavnost (Boys' Reading, 2012).

Od vzrokov k posledicam

Mednarodne primerjave bralne pismenosti 10-letnikov PIRLS (Doupona, 2006) in 15-letnikov (OECD PISA, 2009) že vrsto let kažejo, da dosegajo dekleta boljše rezultate pri bralnem razumevanju kot fantje. Razkorak, ki ga opažajo, velja za vse zajete države in že velja za dolgoročni trend. Tudi slovenske učenke so v raziskavi PISA 2009 v povprečju dosegle več točk kot učenci. Razlika med spoloma v Sloveniji je še večja kot v OECD in EU. Temeljne bralne kompetence izkazuje 89 % slovenskih učenk in 69 % učencev. Angleške raziskave (Boys' Reading, 2012) opozarjajo, da se s starostjo razlika med dosežki še povečuje. Pri starosti 7 let doseže pričakovano raven pismenosti 7 % manj fantov kot deklet, pri 13 letih je ta razkorak že 14%. Dekleta po omenjenih mednarodnih raziskavah tudi bolj uživajo v branju kot fantje in vsak dan namenijo več časa branju. Slovenske učenke (75 %) v povprečju bolj pogosto izkazujejo veselje do branja kot učenci (46 %).

Rezultati tudi izkazujejo močno povezavo med branjem in pismenostjo. Učenci z višjimi dosežki radi berejo in dnevno berejo tudi za zabavo. V Sloveniji znaša razlika v dosežkih med učenci, ki radi berejo, in učenci, ki ne berejo radi, 98 točk, kar je več kot ena raven lestvice na šeststopenjski lestvici zahtevnosti. Največji razkorak je med učenci, ki nikoli ne berejo za zabavo, in učenci, ki vsaj nekaj minut dnevno berejo za zabavo. V Sloveniji je kar 40 % učencev odgovorilo, da nikoli ne berejo za zabavo, v OECD pa je teh učencev 37 % (OECD PISA, 2009). Razkorak med spoloma je pri raziskavi PISA, ki poleg bralne pismenosti preverja tudi matematično in naravoslovno pismenost, izrazit samo na področju bralne pismenosti (poslušanje, govorjenje, branje in pisanje). Tudi študija Eurydice o razlikah med spoloma (2010) je ugotavljala zvezo med spolom in učno uspešnostjo. Ker so na področju branja fantje v Sloveniji šibkejši, je njihov uspeh slabši. Tako velike razlike med spoloma so le še v treh drugih evropskih državah (Plevnik, 2011).

V uvodu smo že nakazali, da so slabši dosežki fantov pri branju in njihov odnos do branja kompleksno vprašanje. Na njihove dosežke vpliva skupek dejavnikov, ki je

odvisen od povezanosti spolne identitete z branjem, od vpliva družinskega okolja na branje in od spodbud šolskega okolja. Slovenske avtorice (Pečjak et al., 2010) med ključnimi dejavniki bralne pismenosti učenca glede na spol izpostavljajo kognitivne, metakognitivne in motivacijske dejavnike. Z raziskavo med približno 500 učenci zaključnega razreda osnovnih šol iz Slovenije in Hrvaške so ugotovile, da so motivacijski dejavniki pomembnejši za razumevanje prebranega pri fantih kot pri dekletih. Med motivacijskimi elementi omenjajo kompetentnost za branje, bralni interes in zatopljenost (vključenost). Pri fantih imajo tudi vsi metakognitivni dejavniki (bralne strategije, predvsem pa besedišče in metakognitivno zavedanje) močan vpliv na bralno razumevanje. Zanimivo je, da čeprav izkazujejo dekleta višji interes za branje kot fantje, bralni interes pri dekletih učinkuje na njihovo bralno razumevanje prebranega v manjši meri kot pri fantih (Pečjak et al., 2010).

Slika 1: Na knjižno čajanko v šolski knjižnici OŠ Polzela so povabljeni tudi fantje. (Foto: Alja Bratuša)

Kaj opažamo šolski knjižničarji?

Tudi šolski knjižničarji opažamo, da učenci na splošno manj berejo. Razlika med fanti in dekleti je zelo opazna. V prvem triletju teh razlik še ne zaznavamo, saj vsi praviloma radi obiskujejo knjižnico in si izposojajo veliko knjig. Tako fantje kot dekleta dobivajo veliko spodbud v šolskem in domačem okolju.

V drugem triletju pa se že kažejo prve razlike. Fantje manj berejo in si manj pogosto izposojajo knjige. Segajo po manj zahtevnem gradivu, privlačijo jih tudi drugačne vsebine kot dekleta. Upade tudi sodelovanje pri branju za bralno značko. Menimo, da je za to več vzrokov. Zahtevnost se pri pouku že v četrtem razredu poveča v primerjavi s prvim triletjem. Učna gradiva so zahtevnejša, šolskemu delu morajo nameniti več časa. Če so še v prvem triletju dobivali veliko spodbud v družini, veliko staršev meni, da je njihova vloga končana, ko učenci začnejo brati. Precej fantov ima težave pri avtomatizaciji branja in zato tudi veliko težav pri razumevanju prebranih besedil. Bralno gradivo za npr. domače branje in bralno značko postaja obsežnejše in zahtevnejše, kar pa učence s slabo razvitimi bralnimi spretnostmi demotivira. V drugem triletju se poveča tudi vpliv sovrstnikov. Podobno kot ugotavljajo raziskave v anglosaških državah, tudi pri nas branje pri fantih ni priljubljena pristočasna dejavnost, prav tako je branje kot vrednotna pomembno samo na deklarativni ravni.

Fantje branje velikokrat vidijo kot dolgočasno in naporno dejavnost. Med prostočasnimi dejavnostmi, ki zagotovo odvrtačajo fante od branja, sta na prvem mestu šport in igranje računalniških igrice. Močan je tudi vpliv medijev, saj fantje veliko časa preživijo tudi ob televiziji in internetu. Učitelji in knjižničarji smo premalo pozorni na razvoj bralnega interesa pri fantih.

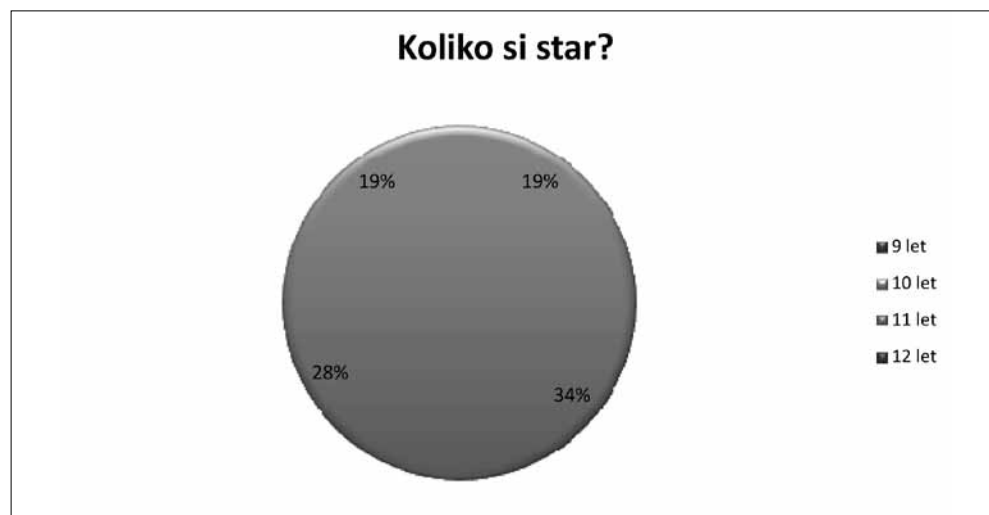
Slike 2, 3 in 4: Branje je pri fantih močno povezano z njihovimi interesi (Guinnessova knjiga rekordov, Suhodolčanova zbirka Pozor, pravljice! in Najlepša knjiga o konjih). (Foto: Alja Bratuša)

Naša raziskava

Šolske knjižničarke Spodnje Savinjske doline smo na svojih osnovnih šolah želele raziskati, kakšne so bralne navade in stališča fantov drugega trilettja do branja, da bi jim v šolskih knjižnicah zagotovili primerno gradivo oz. zanje načrtovali ustrezne dejavnosti. Zato smo na temelju anketnega vprašalnika angleške Nacionalne fundacije za pismenost (National Literacy Trust) in lastnih izkušenj oblikovali anketni vprašalnik za učence in knjižničarke na osmih osnovnih šolah (Braslovče, Griže, Petrovče, Polzela, Prebold, Šempeter, Vransko in Žalec). Anketirali smo tudi dve knjižničarki, ki delata na mladinskem oddelku Medobčinske splošne knjižnice Žalec. Omenjene šole je v šol. letu 2011/12 obiskovalo skupaj 3345 učenk in učencev, od tega 574 učencev drugega trilettja. V anketo smo zajeli 120 učencev 4., 5. in 6. razredov (prvih pet učencev po abecednem vrstnem redu, oddelkov a na osmih šolah), kar predstavlja 20,9 % vseh. Torej so bili v miniraziskavo vključeni učenci drugega trilettja, stari med 9 in 12 let.

Rezultati ankete Hej, fanti!

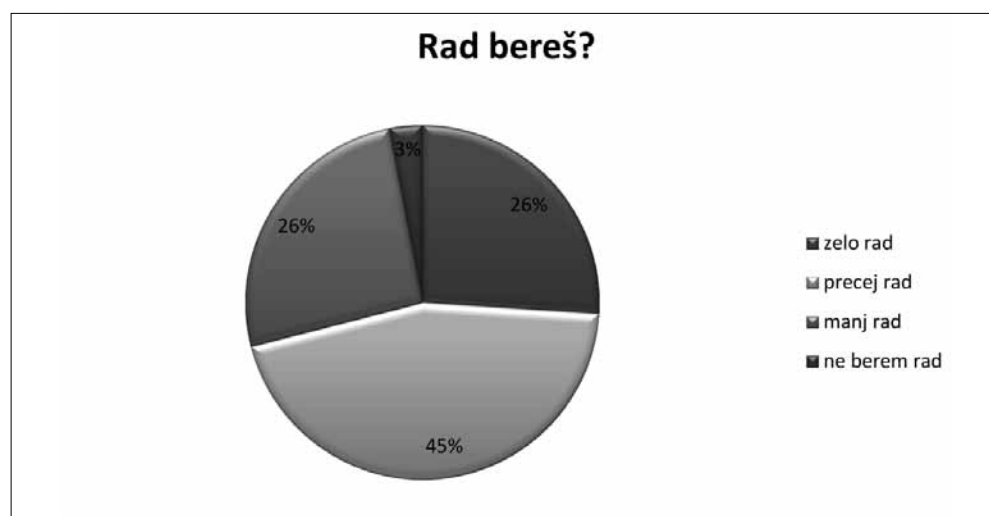
Skupaj je anketo izpolnilo 120 učencev, po 40 iz 4., 5. in 6. razreda. 23 učencev (19 %) je bilo starih 9 let, 41 (34 %) je bilo starih 10 let, 34 (28 %) je bilo starih 11 let, 22 (19 %) je bilo dvanajstletnikov.

Slika 5: Starost anketiranih fantov

Na vprašanje *Rad bereš?* je kar 15 učencev 4. razreda odgovorilo, da »zelo radi« berejo, 17 pa jih je odgovorilo, da »precej radi« berejo. Podobni rezultati so pri učencih petih razredov. 10 učencev je odgovorilo, da zelo radi berejo, 19 jih precej rado bere in 8 jih malo bere. 3 učenci so odgovorili, da sploh ne berejo. Pri učencih šestih razredov je le 6 učencev odgovorilo, da zelo radi berejo, 18 jih je odgovorilo, da precej radi berejo, 15 jih malo bere, 1 učenec pa sploh ne bere.

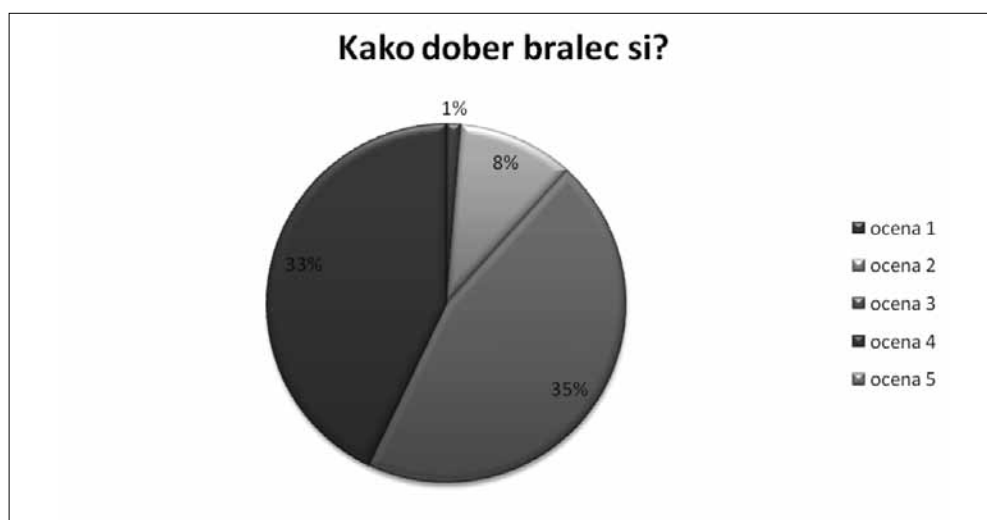
Iz rezultatov je razvidno, da 26 % vseh anketiranih učencev zelo rado bere, 46 % jih precej rado bere, 33 % jih malo bere, le 3 % učencev sploh ne bere. Presenetilo nas je, da učenci v tem starostnem obdobju v nasprotju z že omenjenimi raziskavami PISA (OECD PISA, 2009) še vedno zelo radi berejo, saj je kar 71 % fantov obkrožilo »zelo rad« ali »precej rad« berem.

Slika 6: Priljubljenost branja pri fantih

Večina učencev četrtil razredov meni, da so dobri bralci, saj je na vprašanje *Kako dober bralec si?* 14 učencev svoje branje ocenilo z oceno 3, 15 učencev z oceno 4 in 11 učencev z oceno 5. 5 učencev 5. razredov je svoje branje ocenilo z oceno 2, 16 učencev se je ocenilo z oceno 3, 11 učencev z oceno 4 in 7 učencev z oceno 5. Le 1 učenec je svoje branje ocenil z najnižjo oceno. Podobni rezultati so tudi pri učencih 6. razredov. 5 učencev je svoje branje ocenilo z oceno 2. 12 učencev meni, da je njihovo branje za oceno 3, 13 učencev pa meni, da berejo za 4. 10 učencev je ocenilo svoje branje z oceno 5.

Skupni rezultati kažejo, da se je le 8 % vseh vprašanih učencev ocenilo z oceno 2, 35 % z oceno 3, 33 % z oceno 4 in 23 % učencev je svoje znanje ocenilo z oceno 5. 71 % fantov meni, da so dobri, zelo dobri oz. odlični bralci. Rezultate ankete bi bilo dobro primerjati tudi z njihovim učnim uspehom oz. bralnimi dosežki, saj odstopajo od naših izkušenj in rezultatov drugih v uvodu omenjenih raziskav. Menimo, da so zelo samozavestno ocenili sebe kot bralce.

Slika 7: Ocena branja pri fantih

Večina anketiranih učencev je na vprašanje *Kako pogosto bereš spletne strani, časnike, revije, stripe ...?* odgovorila, da vsak dan bere stripe. Med anketiranimi je kar 40 takih učencev. 24 anketiranih učencev vsak dan bere pesmi, 21 učencev vsakodnevno bere leposlovje, 19 jih vsak dan bere poučne knjige, 18 jih vsak dan redno bere spletne strani.

38 učencev vseh razredov je odgovorilo, da večkrat berejo stripe, 56 učencev večkrat bere poučne knjige, 45 jih večkrat prebira besedila pesmi, 41 jih bere različna navodila za uporabo, 32 učencev večkrat prebira spletne strani. Rezultati so pokazali, da anketirani učenci najmanj pogosto berejo elektronsko pošto in časopisje.

Pričakovano smo ugotovili, da učenci zelo pogosto segajo po stripih in poučni literaturi (velja za vse 3 razrede), presenetil pa nas je visok odstotek branja pesmi in navodil za uporabo. Čeprav smo menili, da učenci v drugem triletnju že zelo pogosto uporabljajo spletne strani in elektronsko pošto, so rezultati pokazali, da ni tako.

Preglednica 1: Kako pogosto bereš zunaj šole naslednje?

Kako pogosto bereš ...?	Vsak dan/skoraj vsak dan	Večkrat	Občasno	Nikoli
	skupaj	skupaj	skupaj	skupaj
spletne strani	18	32	49	18
časnik	7	17	57	36
revije	14	34	40	22
stripi	40	38	33	8
e-pošta	11	25	48	34
leposlovje	21	26	48	31
besedila pesmi	11	45	40	20
pesmi	24	37	50	19
poučne knjige	19	59	31	11
navodila za uporabo	13	41	49	15

S pomočjo ankete smo ugotovili, da so področja, ki anketirane učence najbolj zanimajo, šport, računalništvo, veselje, živali, vozila in tehnika.

Preglednica 2: Katera področja te najbolj zanimajo? (lahko obkrožiš več odgovorov).

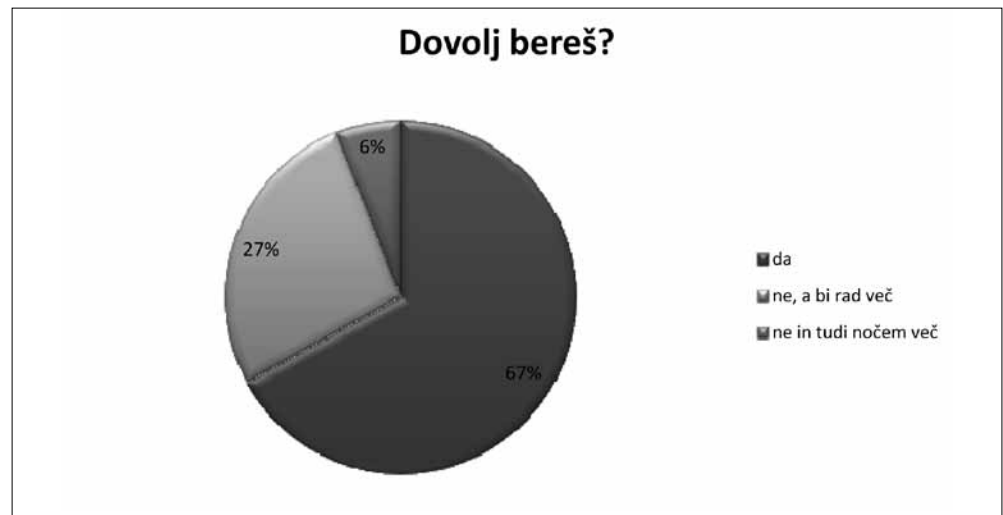
Področja	SKUPAJ	Rang
šport	91	1.
računalništvo	71	2.
veselje	70	3.
živali	65	4.
vozila	62	5.
tehnika	59	6.
znanost	54	7.
narava	53	8.
nenavadni pojavi	44	9.
zgodovina	41	10.
umetnost	39	11.
glasba	37	12.

Vrste knjig, ki jih najraje berejo anketirani učenci, so smešne zgodbe (98 učencev), stripi (94 učencev), pustolovske zgodbe (75 učencev), športne zgodbe (67 učencev), grozljivke, kriminalke in znanstvenofantastične zgodbe (66 učencev), poučne knjige (56 učencev). V tem starostnem obdobju anketirani učenci najmanj berejo pravljice in ljubezenske zgodbe.

Preglednica 3: Vrste knjig, ki jih rad berem

Vrsta knjig	SKUPAJ	Rang
smešne	98	1.
stripi	94	2.
pustolovske	75	3.
športne zgodbe	67	4.
grozljivke	66	5.
kriminalke	66	5.
znanstvenofantastične	66	5.
poučne knjige	56	8.
zgodovinske	51	9.
o živalih	49	10.
pravljice	44	11.
ljubezenske	21	12.

Rezultati ankete so pokazali, da 67 % vseh anketiranih učencev meni, da dovolj berejo. 27 % učencev meni, da ne berejo dovolj, a bi želeli več brati. Le 6 % anketiranih učencev meni, da ne berejo dovolj in tudi ne želijo več brati. Tudi odgovor na to vprašanje izkazuje pozitiven odnos fantov do branja, saj jih samo 6 % ni naklonjenih branju.

Slika 8: Mnenje o količini branja pri fantih

V anketi se kar 109 učencev 4., 5. in 6. razredov strinja s trditvijo, da je branje pomembno. 97 učencev je v anketi potrdilo, da radi obiskujejo knjižnico, 91 učencev se strinja s trditvijo, da radi berejo in da so dobri bralci (81 učencev). Ne strinjajo pa se s trditvijo, da berejo samo v šoli (105 učencev), da je branje dolgočasno (103 učenci), da je branje težko (100 učencev) in da berejo le, kadar morajo (100 učencev).

Rezultati kažejo, da je za fante branje pomembna vrednota, saj se jih samo 11 ni strinjalo s trditvijo, da je branje pomembno. Velika večina jih rada hodi v knjižnico, kar nakazuje na njihovo pomembno vlogo pri branju. Tudi pri tem vprašanju so učenci potrdili, da radi berejo in so dobri bralci. Podobno pozitivno naravnost do branja izkazujejo fantje tudi pri nestrinjanju s trditvami, da berejo samo v šoli, da je branje dolgočasno in težko. V tujih raziskavah (Boys' Reading, 2012) navajajo, da vsak peti fant meni, da je branje dejavnost, ki je namenjena bolj dekletom. Podobne rezultate je pokazala tudi naša anketa.

Preglednici 4 in 5: Stališča o branju

Kaj misliš?	Se strinjam
Branje je pomembno.	109
Rad hodim v knjižnico.	97
Rad berem.	91
Sem dober bralec.	81
Ne berem tako dobro kot drugi učenci.	40
Ne najdem knjig, ki bi me zanimale.	34
Branje je bolj za dekleta kot za fante.	32
Branje se mi zdi težko.	20
Berem samo, ko moram.	20
Branje je dolgočasno.	19
Berem samo v šoli.	10

Kaj misliš?	Se ne strinjam
Berem samo v šoli.	105
Branje je dolgočasno.	103
Branje se mi zdi težko.	100
Berem samo, ko moram.	100
Branje je bolj za dekleta kot za fante.	88
Ne najdem knjig, ki bi me zanimale.	86
Ne berem tako dobro kot drugi učenci.	83
Sem dober bralec.	39
Rad berem.	28
Rad hodim v knjižnico.	23
Branje je pomembno.	11

Anketirani učenci so zapisali naslove knjig, ki bi jih predlagali svojim prijateljem. Kot predlog so najpogosteje navajali naslov zbirke Grozni Gašper (30 učencev), zbirko Lov na pošasti (16 učencev), zbirko Harry Potter, zbirko Pozor, pravljice! (7 učencev), zbirko Kapitan Gatnik, zbirko Peter Nos, zbirko Hektor (5 učencev), Nepremagljivo enajsterico Eduarda Bassa, stripe Miki Miška (4 učenci), Guinnessovo knjigo rekordov in zbirko Pet prijateljev (3 učenci). Učenci so v svojih odgovorih zapisali še nekaj drugih naslovov, ki so sestavni del priporočilnega seznama (preglednica 5).

Preglednica 6: Fantje priporočajo

Naslovi knjig, ki bi jih priporočal svojim prijateljem:		
Simon, F.	Zbirka Grozni Gašper	30
Blade, A.	Zbirka Lov na pošasti	16
Rowling, J. K.	Harry Potter	7
Suhodolčan, P.	Zbirka Pozor, pravljice	7
Pilkey, D.	Zbirka Kapitan Gatnik	5
Suhodolčan, P.	Zbirka Peter Nos	5
Zupan, D.	Zbirka Hektor	5
Bass, E.	Nepremagljiva enajsterica	4
Disney, W.	Stripi – Miki Miška	4
	Guinnessova knjiga rekordov	3
Blyton, E.	Zbirka Pet prijateljev	3
Armstrong, L.	Vsaka sekunda šteje	2
Banscherus, J.	Zbirka Detektiv Kvjatkovski	2
Jejčič, V.	Od lokomobile do traktorja	2
Lewis, C. S.	Zgodbe iz Narnije	2
Suhodolčan, P.	Košarkar naj bo!	2
Suhodolčan, P.	Ranta vrača udarec	2
Suhodolčan, P.	Živalske novice	2
Tolkien, J. R. R.	Gospodar prstanov	2
Armstrong, L.	Ne gre samo za kolo	1
Barrie, J. M.	Peter Pan	1
Benton, M.	Najlepša knjiga o dinosavrih	1
Carrol, L.	Alica v čudežni deželi	1
Dahl, R.	Čudoviti lisjak	1
Davis, J.	Garfield	1
Enright, D.	Knjiga za fante	1
Friedrich, J.	Zbirka Štirje prijatelji in pol	1
Gifford, C.	Nogomet	1
Graham, I.	Najlepša knjiga o letalih	1
Herge	Stripi - Tintin	1
Kirkwood, J.	Orjaški stroji	1
Knister	Mala čarovnica Lili	1
Kopietz, G.	Skrivnostni ferari	1
Koren, M.	Mala pošast Mici	1
Massannek, J.	Zbirka Vražja nogometna družčina	1
Muster, M.	Stripi – Zvitorepec ...	1
Seliškar, T.	Bratovščina Sinjega galeba	1
Suhodolčan, L.	Rdeči lev	1
Suhodolčan, L.	Stopinje po zraku	1
Svetina, P.	Skrivnost mlečne čokolade	1
Swift, J.	Guliver	1
Vidmar, J.	Hiša groze	1
Vidmar, J.	Peklenske počitnice	1
Vogrinc, S.	Gladiator	1
Vogrinc, S.	Karate bojevniki. [Knj. 1], Beli galeb	1
Wilkinson, P.	Znanstveniki, ki so spremenili svet	1

Rezultati ankete za knjižničarke

Anketo smo izvedli na 8 osnovnih šolah v Savinjski dolini: OŠ Braslovče, OŠ Griže, OŠ Petrovče, OŠ Polzela, OŠ Prebold, OŠ Šempeter, OŠ Vransko, OŠ Žalec. Anketni vprašalnik sta izpolnili tudi dve knjižničarki, ki delata na mladinskem oddelku Medobčinske splošne knjižnice v Žalcu. Med anketiranimi knjižničarkami 3 knjižničarke delajo v knjižnici od 5 do 10 let, 4 knjižničarke imajo od 10 do 20 let delovnih izkušenj, 3 knjižničarke delajo na področju knjižnične vzgoje z mladimi že od 20 do 30 let.

Slika 9: Doba knjižničark, ki delajo z mladimi bralci

Anketa je pokazala, da po mnenju knjižničark fantje najraje berejo pustolovske zgodbe, na drugem mestu so stripi, sledijo jim smešne zgodbe, grozljivke, znanstvenofantastične zgodbe, kriminalke, poučne knjige, športne zgodbe in drugo. Po mnenju anketiranih knjižničark fantje najmanj radi segajo po pravljicah in ljubezenskih zgodbah. Enake rezultate je pokazala tudi anketa, ki so jo izpolnjevali učenci.

Knjižničarke menijo, da imajo najpomembnejšo vlogo pri spodbujanju bralnega interesa pri fantih njihovi vrstniki, sledijo jim starši in sorodniki, na tretjem mestu je učitelj, na četrtem knjižničar, na petem mestu pa so različni mediji.

Po mnenju knjižničark fante v tem starostnem obdobju najbolj zanimajo šport, veselje, vozila, nenavadni pojavi, računalništvo, tehnika in druga področja. Knjižničarke menijo, da fante najmanj zanimajo glasba, umetnost, zgodovina in znanost. Podobne rezultate je pokazala tudi anketa pri učencih.

Knjižničarke so v anketi izrazile mnenje, da fante v tem starostnem obdobju (bolj kot dekleta) zanimajo stripi, spletne strani, revije in poučne knjige. Dekleta pa raje segajo po leposlovju in pesmih. Tudi tu se rezultati ujemajo z odgovori fantov.

Knjižničarke so naštele deset naslovov knjig (oz. zbirk), ki si jih fantje od 4. do 6. razreda največkrat izposodijo v šolski/splošni knjižnici. Tudi na tem seznamu izstopajo knjige, ki so jih fantje izbrali kot svoje najljubše, dodanih pa je še nekaj drugih naslovov.

Preglednica 7: Najbolj pogosto izposojene knjige v šolskih knjižnicah osnovnih šol Spodnje Savinjske doline

Najbolj pogosto izposojene knjige v šolski/splošni knjižnici		
Simon, F.	Zbirka Grozni Gašper	8
Herge	Stripi – Tintin	6
Blyton, E.	Zbirka Pet prijateljev	5
Massannek, J.	Zbirka Vražja nogometna družina	5
Pilkey, D.	Zbirka Kapitan Gatnik	5
Suhodolčan, P.	Živalske novice	5
Blade, A.	Zbirka Lov na pošasti	4
Brezina, T.	Zbirka Novohlačniki	3
Lewis, C. S.	Zgodbe iz Narnije	3
Rowling, J. K.	Harry Potter	3
Suhodolčan, P.	Zbirka Pozor, pravljice	3
Uderzo, A. in Goscinny, R.	Stripi – Asterix	3
	Guinnessova knjiga rekordov	2
Dahl, R.	Matilda	2
Knister	Zbirka Mala čarovnica Lili	2
Stanton, A.	Zbirka Gospod Gnilec	2
Stilton, G.	Zabavne zgodbe (več naslovov)	2
Stine, R. L.	Zbirka Grozljivo strašljivo	2
Stine, R. L.	Zbirka Kurja polt	2
Suhodolčan, P.	Košarkar naj bo!	2
Suhodolčan, P.	Ranta vrača udarec	2
Banscherus, J.	Goli, friki in čudaki	1
Bass, E.	Nepremagljiva enajsterica	1
Besson, L.	Artur ... (več naslovov)	1
Dahl, R.	Čarovnice	1
Danko, D.	Super pomočniki	1
DiTerlizzi, T. in Black, H.	Skrivnost hiše Pajkovski	1
Goscinny, R.	Nikec (več naslovov)	1
Goscinny, R.	Stripi – Garfield	1
Herge	Stripi – Iznogud	1
Kaye, M.	Zbirka Replika	1
Kopietz, G.	Zbirka Klik	1
Lepša, A.	Mali detektiv	1
Mate, M.	Babica v supergah	1

Knjižničarke so v anketnem vprašalniku zapisale, kako spodbujajo branje pri fantih (odgovori navedeni po pogostosti):

1. s pogovorom o knjigah (9),
2. nabavljajo knjige, glede na interes fantov (8),
3. pripravijo razstave knjižnih novosti za fante (6),
4. pripravijo predstavitve knjig za fante (4),
5. povezujejo vsebine knjig z informacijsko-komunikacijsko tehnologijo (3),
6. izvajajo posebne dejavnosti, povezane z branjem (3).

Knjižničarke so predlagale nekaj dejavnosti, ki spodbujajo interes za branje pri fantih:

1. starejši učenci berejo mlajšim,
2. bralni klubi za fante,
3. branje knjig v nadaljevanjih,
4. bralni kotiček samo za fante,
5. moški kot zgledni bralni model (znana osebnost, starši, stari starši idr.)
6. pogovori z znanimi osebnostmi (športniki, igralci, ilustratorji idr.)
7. priprava priložnostnih razstav, ki pritegnejo fante (letala, avtomobili, makete idr.)

Rezultati obeh anket so pokazali, da knjižničarke zelo dobro vedo, katera so področja, ki fante te starostne stopnje najbolj zanimajo, in po katerih vrstah knjig mladi bralci najraje posegajo. Večina ugotovitev se ujema tudi z ugotovitvami naših in tujih raziskav.

Kaj lahko storimo?

Kot smo zapisali že v uvodu, so razlike v branju med spoloma problem, ki se ga moramo lotiti celostno. Prvi korak je zavedanje šolskega in domačega okolja, da lahko dosežke pri branju fantov izboljšamo. Pri tem imajo zelo pomembno vlogo učitelji. Po mnenju naši strokovnjakov (Pečjak et al., 2010) bi lahko učitelji v pouk vključevali besedila, ki bi fante bolj pritegnila. Kot smo ugotovili tudi mi, fantje najraje berejo stripe, smešne zgodbe in poučne knjige. Leposlovje jim ni tuje, vendar v njem za razliko od deklet, ki uživajo v opisih odnosov, iščejo uporabne informacije. Prav tako bodo raje brali knjige, v katerih je glavna oseba moški junak, govori o živalih ali je humorno obarvana. Premalokrat učitelji izkoristijo možnost za urjenje branja s pomočjo interneta, za kar so fantje zelo motivirani. Tuji strokovnjaki (Boys' Reading, 2012) svetujejo, da se učitelji s problematiko čim bolj seznani (rezultati raziskav in projektov), da se redno izobražujejo in da znajo izbrati ustrezno bralno gradivo za fante. V pomoč so jim lahko tudi šolski kurikuli z opredeljenimi cilji in strategijami za poučevanje branja (Poučevanje, 2011).

Zelo pomembno je, da fantje branja ne doživljajo kot izrazito šolsko dejavnost, zato je smiselno, da pri spodbujanju branja skupaj s šolo sodelujejo tudi starši. Naloga šole je, da promovira branje kot pristočno dejavnost, ki nudi užitek in zabavo, ter k temu pritegne tudi starše. Ker je pri motiviranju fantov za branje izjemno pomemben moški kot zgledni model bralca (oče, ki bere = fant, ki bere), je zelo zaželeno, da se v proces učenja branja vključuje čim več očetov. Starši pa morajo imeti na voljo tudi dovolj informacij in projektov, kako lahko spodbujajo branje pri svojem otroku.

Tudi šolska knjižnica, ki je kot del šolskega učnega okolja splošno prepoznan dejavnik razvijanja bralne pismenosti (Novljan, 2011), ima izjemno pomembno vlogo. Šolski knjižničar sodeluje na več ravneh. Vodstvu šole in učiteljem pomaga pri načrtovanju, pripravi programov in strategije šole za spodbujanje branja. Promovira branje tudi s sodelovanjem v državnih projektih za promocijo branja (npr. Rastem s knjigo). Učiteljem pomaga in svetuje pri izbiri ustreznega bralnega gradiva, skupaj z njimi oblikuje priporočilne sezname za domače in pristočno branje. Seznane jih z izsledki raziskav o bralnih interesih, ki jih izvaja v svojem okolju, ali z ugotovitvami raziskav in projektov, ki potekajo na nacionalni ravni (npr. razvojni program Opolnočenje učencev z izboljšanjem bralne pismenosti in dostopa do znanja ipd.).

Organizira različne dejavnosti, ki spodbujajo fante k obiskovanju knjižnice in branju. V te dejavnosti vključuje poleg učiteljev in vzgojiteljev tudi izvajalce drugih dejavnosti (npr. interesne dejavnosti, tečaji na šoli), prek različnih oblik tudi starše (družinsko branje). Pri aktivnostih se povezuje z drugimi kulturnimi institucijami. Vse omenjene raziskave (Poučevanje, 2011; Pečjak et al., 2010; Boys' Reading, 2012) izpostavljajo pomen povezovanja šolske knjižnice s splošno.

Za konec poudarimo še nekaj dejavnosti šolske knjižnice, ki za branje nagovarjajo predvsem fante:

- oblikovanje priporočilnega seznama/razstave knjig za fante
Priporočilni sezname ali razstave naj bodo na voljo v šolski knjižnici ali na njeni spletni strani. Pripravljeni naj bodo tematsko, tako da izpostavljajo interesna področja fantov. Za primer si lahko ogledamo spletni portal Jona Scieszke Guys read (<http://www.guysread.com/>), ki ponuja sezname knjig v angleškem jeziku.

Priporočilni sezname so urejeni v naslednja področja: vojne zgodbe, vozila, akcija/avanture, bojevniki, znanstvena fantastika, klasika, zmaji, smešne knjige, fantastične zgodbe, resnične zgodbe, šport, priljubljene zbirke, živali, nenavadni pojavi, grozljivke itd.

- namenska nabava knjig za fante
Pri izbiri gradiv smo pozorni na specifične interese učencev, ki jih preverimo z lastno raziskavo ali si pomagamo z izsledki drugih strokovnjakov. Upoštevamo tudi priljubljenost različnih zvrsti gradiva, npr. stripi in poljudnoznanstvene knjige, priljubljeni avtorji, zbirke knjig. Ne pozabimo tudi na ustrezno periodiko (npr. revije o računalništvu, avtomobilih ipd.). Pri izbiri pazimo tudi na jezikovno ustreznost in zahtevnost besedila (upoštevamo npr. priporočila za dislektike za obotavljive bralce, nabavljamo tudi knjige za zahtevnejše bralce).
- možnost izbire gradiv za domače branje
Naši strokovnjaki (Pečjak et al., 2010) priporočajo, da med gradivo za domače branje uvrstimo tudi neumetnostna besedila ali stripe, pri čemer upoštevamo interese učencev in zahtevnost besedil.
- uporaba zglednih bralnih modelov
Če imamo na šoli možnost, vključimo kot bralni zgled moškega učitelja ali vzgojitelja. Priporočljivo je pritegniti tudi starejše učence, še posebej tiste, ki morda niso zelo dobri v branju, imajo pa voditeljske sposobnosti oz. so neformalni vodje skupin. V Angliji poročajo o zelo uspešnem projektu Galactic Reading Project (Batty, 2010), v katerega so vključili osnovnošolske fante in moške člane družine (očetje, dedki, bratje). Projekt je potekal delno v šoli, ko so zanje organizirali različne delavnice, delno pa v domačem okolju, kjer so fantje skupaj z moškimi člani družine redno tedensko brali. Podobne projekte z drugimi bralnimi moškimi zglednimi modeli (znane osebnosti, še posebej športniki, pisatelji, učitelji in prostovoljci) izvajajo tudi v sklopu širše iniciative Reading Champions, namenjene spodbujanju branja fantov v osnovni in srednji šoli (http://www.literacytrust.org.uk/reading_champions).
- povezava branja knjig z drugimi mediji
Ker so novi mediji in tehnologija zelo privlačni za fante, jih je smiselno vključiti v projekte za spodbujanje branja. Danes imamo veliko možnosti, da primerjamo knjige in po njih posnete filme. O prebranih knjigah se lahko pogovarjamo na različnih forumih, v poustvarjanje vključimo npr. izdelovanje oglasa, krajšega filma ipd. Fantom je tudi privlačno branje novic oz. člankov v spletnih časopisih.
- bralni krogi, bralni klubi
Fante pogovori o prebranih knjigah motivirajo za nadaljnje branje, zato je smiselno zanje čim večkrat pripraviti bralne kroge, omizja, klube, v katerih lahko izražajo svoje mnenje o zanimivih knjigah, književnih junakih in njihovih dejanjih. Še posebej priporočljivo je, da take pogovore vodijo moški.
- razredni obiski knjižnic
Organizirani pogosti razredni obiski knjižnic nudijo ogromno priložnosti za seznanjanje učencev z gradivom, ki je na voljo v knjižnici. Ob obiskih šolski knjižničar predstavlja npr. novosti, pripravi tematske ure (npr. veselje, dinozavri) ali bere zanimive zgodbe (npr. dogodivščine fantov).
- bralna tekmovanja
Fantje zelo radi tekmujejo in so zelo motivirani, če je branje povezano z igro ali tekmovalno nalogo. Pripravljeni so vložiti veliko napora v branje, da bodo npr. našli skriti zaklad v knjižnici.

V prilogah (1–4) na kratko predstavljamo dva bralna projekta, namenjena učencem drugega triletja, ki ju že več let uspešno izvajamo na Osnovni šoli Petrovče in Osnovni šoli Polzela.

Viri

- Batty, N. (2010). *The dads and boys Galactic Reading Project*. London: National Literacy Trust. Pridobljeno 18. 7. 2012 s spletne strani: http://www.literacytrust.org.uk/assets/0000/4237/Galactic_Reading_Project.pdf
- Boys' Reading Commission Final Report. (2012). London: National Literacy Trust. Pridobljeno 18. 7. 2012 s spletne strani: http://www.literacytrust.org.uk/assets/0001/4056/Boys_Commission_Report.pdf
- Doupona Horvat, M. (2007). *Mednarodna raziskava bralne pismenosti PIRLS 2006*. Ljubljana: Pedagoški inštitut. Pridobljeno 18. 7. 2012 s spletne strani: <http://193.2.222.157/UserFilesUpload/PIRLS06.pdf>
- Frequently asked questions about the gender gap in achievement. (2010). London: National Literacy Trust. Pridobljeno 2. 2. 2012 s spletne strani: <http://www.literacytrust.org.uk/assets/0000/2689/GenderFAQsto2008.pdf>
- Gender and literacy. (2010). London: National Literacy Trust. Pridobljeno 2. 2. 2012 s spletne strani: http://www.literacytrust.org.uk/assets/0000/2690/Gender_and_literacy.pdf
- Novljan, S. (2011). *Ko je izbira ovira v napredovanju*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 2. 2. 2012 s spletne strani: http://www.zrss.si/bralnapismenost/files/ZBORNIK_BRALNA_PISMENOST_2011.pdf
- OECD PISA 2009. (2010). Ljubljana: Pedagoški inštitut. Pridobljeno 18. 7. 2012 s spletne strani: http://193.2.222.157/UserFilesUpload/file/raziskovalna_dejavnost/PISA/PISA2009/PISA2009_prviRezultati.pdf
- Pečjak, S., N. Bucik, M. Peštaj, A. Podlesek, T. Pirc (2010). Bralna pismenost ob koncu osnovne šole : ali fantje berejo drugače kot dekleta?. *Sodobna pedagogika*. 61 (1), 86–102.
- Plevnik, T. (2011). *O učiteljih za opismenjevanje in razvijanje bralne spretnosti*. Ljubljana : Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 2. 2. 2012 s spletne strani: http://www.zrss.si/bralnapismenost/files/ZBORNIK_BRALNA_PISMENOST_2011.pdf
- Poučevanje branja v Evropi. (2011). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
- Sax, L. (2007). *The Boy Problem: Many Boys Think School is Stupid and Reading Stinks*. New York: School Library Journal. Pridobljeno 2. 2. 2012 s spletne strani: <http://www.schoollibraryjournal.com/article/CA6472910.html>
- Why boys don't like to read: Gender differences in reading achievement (2009). Ottawa: Canadian Council on learning. Pridobljeno 2. 2. 2012 s spletne strani: http://www.ccl-cca.ca/pdfs/LessonsInLearning/02_18_09-E.pdf

> **Alja Bratuša**, univ. dipl. bibliotekarka je šolska knjižničarka na OŠ Polzela.
Naslov: Polzela 10, 3313 Polzela
Naslov e-pošte: alja.bratusa@guest.arnes.si

>> **Tatjana Krajnc Barič**, univ. dipl. bibliotekarka je šolska knjižničarka na OŠ Petrovče.
Naslov: Kajuhova 7, 3000 Celje
Naslov e-pošte: tatjana.krajnc-baric@guest.arnes.si

Priloga 1: Projekt Branje iz nahrbtnika Kratkočasnika v četrtem razredu na Osnovni šoli Petrovče

Projekt je potekal vse šolsko leto. Vanj so bili vključeni učenci oddelkov četrtega razreda. Knjižničarka je vsak teden opremila nahrbtnik s knjigami in revijami za otroke in odrasle. Priložila je dva delovna lista (za starše in za otroka). Vsak torek so se skupaj z učenci in razredničarko dobivali v šolski knjižnici. Učenec, ki je teden dni imel doma nahrbtnik, je sošolcem pripovedoval o prebranih vsebinah. Prebrali so njegove vtise in si ogledali ilustracije, ki jih je posameznik pripravil. Ob koncu so vedno prebrali tudi sporočilo staršev, ki so zapisali svoje vtise, pohvale, kritike in želje. Ob koncu srečanja so izžrebali učenca, ki je lahko v naslednjem tednu nahrbtnik odnesel domov. Sporočila od doma so vlagali v skupno mapo, ki so jo hranili v šolski knjižnici.

Kako so projekt sprejeli otroci:

- bili so dobri in kritični poslušalci,
- aktivno so sodelovali pri predstavljanju vsebin,
- veselili so se žrebanja in želeli so sodelovati pri žrebanju,
- znali so pohvaliti sošolca za opravljeno delo,
- ponosni so bili, ko so za teden dni dobili nahrbtnik.
- Kako so projekt sprejeli starši:
- predvsem so pohvalili in izpostavili družinsko branje,
- pohvalili so izbor knjig in revij (tudi knjige za odrasle, revije Tim, Lovec, Spika, Gea),
- zapisali so, kaj so prebrali, pohvalili kakšno knjigo ali članek, se skozi knjigo povrnili v otroštvo, našli koristne nasvete itd.,
- branje in aktivnosti, povezane s tem, so fotografirali in nam fotografije poslali skupaj s sporočilom,
- brali so tudi dedki in babice, bratci, sestre, bratranci, tete idr.

Učenci so bili že v prvih treh razredih vajeni podobnega dela, saj so v podobnih projektih sodelovali od 1. razreda. Ob koncu šolskega leta so učenci in starši izrazili željo, da bi s podobnim delom nadaljevali tudi v prihodnje.

Slika 10: V bralnem nahrbtniku se najde za vsakega družinskega člana kaj zanimivega. (Foto: arhiv OŠ Petrovče)

Priloga 2: Projekt Branje iz nahrbtnika Kratkočasnika – mnenja in sporočila staršev

Blaž je prišel iz šole zelo vesel, saj je dolgo časa čakal, da je bil izžreban za nahrbtnik Kratkočasnik. Knjigo je takoj prebral, potem pa je bral kar celi družini. Že prvi dan je natanko vedel, kako bo vsebino knjige predstavil svojim sošolcem. Vsem v družini je razdelil delo. Sestra Ema mu je pomagala pri barvanju dreves in rožic, babi je priskrbela ovijalni papir, s katerim je oblepila karton, ki ji ga je prinesel dedi. Mami je kupila barvni šelešamer, mu pomagala pri rezanju in risanju. Ati pa mu je priskočil na pomoč pri lepljenju z vročim lepilom. Delo je potekalo prav vsak dan ves teden. Blaž je sam ugotovil, da je prijateljstvo zelo pomembno. Tudi sam ga ceni, rad ima veliko prijateljev, s katerimi se igra, jim pomaga in z njimi preživlja prijetne trenutke.

Zapisala Blaževa mami

Projekt pravljичni zaklad –
te zapelje v svet bralnih navad.
Urban je med zadnjimi izžreban bil,
zato je doma brž naloge razdelil:
knjigo mu je brat Matevž prebral,
kmalu jo je že skoraj na pamet znal.
Risbica mu je vzela kakšne tri minutke,
za predstavitev pa je odločno izbral lutke.
Ati prinesel je palčke lesene in malo lepila,
mami pa lutkam sešila je oblačila.
Še lonček Urban je izdelal z veliko mlečne kaše.
Vsi smo bili ponosni na izdelke naše.
Lonček naj dobri deklici še naprej kašo kuha,
saj je ženički odstopila svojo skorjico kruha.
Urbanu želimo, da predstavitev dobro »spelje«,
otrokom 1. a pa, da bi jim branje bilo v veselje.

Urbanova družina

Priloga 3: Projekt za spodbujanje branja v 4. in 5. razredu »Beremo skupaj« Osnovna šola Polzela v sodelovanju z Občinsko knjižnico Polzela

Z učenci oddelkov **4. in 5. razreda** smo v sklopu šolskega razvojnega projekta Spodbujanje bralnega interesa v vrtcu, prvem in drugem triletju pripravili projekt »Beremo skupaj«, v katerem že tretje leto zapored spodbujamo izbirno prostočasno domače branje pri učencih.

Cilj projekta je motivacija za prostočasno branje in obiskovanje knjižnice. Učenci spoznavajo sodobna tuja in slovenska mladinska literarna dela, razvijajo sposobnost njihovega vrednotenja ter razvijajo kulturo javnega izražanja.

V projektu sodelujemo:

- učenci in razredničarke oddelkov četrtega in petega razreda,
- šolska knjižničarka Alja Bratuša in
- knjižničarka občinske knjižnice Renata Novak.

Kaj smo počeli?

- Vsi učenci oddelkov 4. in 5. razreda so februarja ali aprila obiskali Občinsko knjižnico na Polzeli.

Sliki 11 in 12: Petošolci in četrtošolci na obisku v občinski knjižnici (Foto: Alja Bratuša in Renata Novak)

- Sodelovali so v pogovoru o branju in knjigah, ki ga je vodila Renata Novak.
- Samostojno so si izbrali knjigo za domače branje.
- Četrtošolci so v šolski računalniški učilnici oblikovali pisni izdelek o prebrani knjigi.
- Petošolci so v šolski računalniški učilnici pripravili elektronske prosojnice o prebrani knjigi.
- Na zaključku v občinski knjižnici junija so petošolci pripravili govorne nastope o prebranih knjigah za sošolce in četrtošolce.

Sliki 13 in 14: Zaključek projekta »Beremo skupaj« v občinski knjižnici na Polzeli. (Foto: Alja Bratuša)

Priloga 4: Projekt Beremo skupaj – primer izdelka učenca

PREBRAL SEM KNJIGO

Napisal in ilustriral: **Dav Pilkey**

Naslov: **Kapitan Gatnik in gnev grozovite gatogarbke**

Kraj izdaje: **Ljubljana**

Založba: **Mladinska knjiga**

Leto izdaje: **2005**

Zbirka: **Kapitan Gatnik**

- Zgodba se dogaja v šoli, v hišici na drevesu in na cesti.
- Glavne osebe v zgodbi so: Kapitan Gatnik (prinaša probleme za Klemna in Grego in rešuje svet), Grega, Klemen (Grega in Klemen rešujeta probleme in nagajata), gospod Hrupnik (gospod Hrupnik se spremeni v Kapitana Gatnika) in gospa Reberšak (gospa Reberšak pa se spremeni v grozovito Gatograbko).
- Zgodba se začne z uvodnim stripom in poglavjem, v katerem se Grega in Klemen predstavita.
- Glavni dogodki v knjigi so, ko Gatograbka pograbi Kapitana Gatnika in ga obesi na neki steber, in ko napada vojsko. V zgodbi se je gospa Reberšak spremenila v Gatograbko in naredi robota Klemna in robo Grego 2000 in hoče napasti in uničiti Kapitana Gatnika (pomagata ji robo Klemen in Grega 2000), a ji ne uspe, ker jo Kapitan Gatnik, Grega in Klemen zavedejo, da ji odpadejo vsi lasje, ker je imela take lase, da je v zrak metala Kapitana Gatnika, vojaške tanke in vse vojake.
- Zgodba se konča tako, da se gospa Reberšak spet spremeni v Gatograbko in je vse narobe – skratka veselo.
- Všeč mi je bil tako imenovani »slikogib« in stripi od Grega in Klemna.
- Ni mi bilo všeč, ker je bila Gatograbka tako grozno narisana.
- V večini šol podajajo učencem tri osnovna znanja (branje, pisanje in računanje). Toda Gregova in Klemnova učiteljica, gospa Reberšak, se jim je trudila v glave vcepiti tri prenehanja (Nehajte skakati po razredu! Nehajte gobcati! in NEHAJTE ME SPRAVLJATI OB ŽIVCE!).
- Dav Pilkey se je rodil marca 1966. Je najbolj znan kot avtor in ilustrator.
- Druge avtorjeve knjige: Prigode super plenička, Kapitan Gatnik in podli plan profesorja Prdokakca, Kapitan Gatnik in napad govorečih stranišč in še mnoge druge ...

Zapisal Nejc Golob, 4. a

Branje pri fantih na Šolskem centru Novo mesto

Boy reading at School centre Novo mesto

> Jožica Jožef Beg
>> Damjana Andrin

Izvilleček

V prispevku so obravnavane bralne navade fantov na Šolskem centru Novo mesto. Namen raziskave je bil ugotoviti, kakšne so njihove bralne navade. Rezultati so pokazali, da fantje pri leposlovju radi posegajo po kriminalnem žanru, vendar so na prvem mestu pustolovske zgodbe. Pod pričakovanji berejo poučne vsebine. Največkrat so jim pri izbiri za prostočasno branje v pomoč priporočila prijateljev, čeprav prebrane knjige niso ravno pogosta tema pogovorov med fanti. Analiza vprašalnikov je potrdila tudi opažanja iz vsakdanje prakse, da fantje v srednji šoli berejo predvsem knjige, ki so za domače branje. Pridobljeni rezultati so za šolsko knjižnico dobrodošli, saj se lahko koristno uporabljajo pri dopolnjevanju knjižnične zbirke.

Ključne besede

branje, bralne zmožnosti, mladostniki, fantje, srednješolci, šolske knjižnice, Šolski center Novo mesto

UDK 028:027.8

Abstract

The paper presents the results of a study of reading habits of boys at School centre Novo mesto. Results show that in fiction boys like to read crime stories, and even more adventure stories. Below expectations was reading of learning contents. The choice of reading is most often influenced by recommendations of friends, even though the topic of what is being read is not common among boys. The survey also confirmed the everyday observation in the library that boys in secondary school mostly read home reading books, which is not self-motivated choice. The results are useful for the school library in collection-building activities.

Keywords

reading, reading skills, teenagers, boys, secondary school boys, school libraries, School centre Novo mesto

Uvod

Branje je večšina, ki jo človek izgrajuje vse življenje in jo mora poznati vsak, ki hoče funkcionirati v družbi. Mladi mnogokrat ne vedo, kako pomembno je zanje branje. Zlasti branje iz lastnih nagibov. Razlogov za to je več. Mladostniki svoj prosti čas izkoristijo za druge stvari. To je obdobje, ko posamezniku veliko pomenijo družbeno življenje, potrošniške dobrine ipd. Tudi uporniško vedenje nekaterih najstnikov je usmerjeno proti knjigam in branju. V knjižnici opažamo, da veliko dijakov v tem obdobju izjavlja, da jih branje ne zanima in jim preveč časa vzame šola. Po drugi strani jih branje odvrča od družabnega življenja, športnih in drugih aktivnosti. Obstaja nevarnost, da bi pridobljene bralne spretnosti nehali uporabljati. Razlike opažamo tudi med spoloma. Glede na to, da so v posamezne programe na Šolskem centru Novo mesto vpisani pretežno fantje, v knjižnici opažamo, da si ti izposojajo manj gradiva kot dekleta.

Ravno velike razlike med fanti in dekleti, ki jih kažejo tudi raziskave, so nas spodbudile k preverjanju, kakšni so bralni interesi fantov kot obiskovalcev šolske knjižnice na Šolskem centru Novo mesto.¹

Bralna zmožnost

V zadnjem desetletju 20. stoletja je postalo izobraževanje eno izmed osrednjih političnih vprašanj, s katerim so se začele ukvarjati svetovne organizacije, med katerimi sta najpomembnejši Unesco² in OECD. Nastajati so začele obsežne empirične raziskave, kot sta raziskava o pismenosti in življenjskih veščinah odraslih (ALL) in mednarodni program ocenjevanja petnajstletnikov (PISA), mednarodna raziskava o bralni, matematični in naravoslovni pismenosti, ki se izvaja pod okriljem Organizacije za ekonomsko sodelovanje in razvoj (OECD) in v katero so zajeti petnajstletniki.

Raziskava bralne pismenosti preverja, kako znajo petnajstletniki svoje spretnosti branja uporabiti za razumevanje in interpretacijo različnih besedil, umetnostnih in neumetnostnih. Raziskava sicer preverja predvsem kognitivne spretnosti, zbira pa tudi podatke o različnih vidikih domačega, družinskega in šolskega okolja otrok in podatke šol o organizaciji in izobraževalnem procesu, kar omogoča podrobne študije raznih dejavnikov znotraj držav udeleženk (Turner, Adams, 2008). Objava rezultatov naleti na velik odziv v širši in strokovni javnosti in lahko vpliva tudi na spremembe v izobraževalnem sistemu. Slovensko javnost so negativno presenetili rezultati iz cikla 2009, ko so slovenski dijaki pokazali podpovprečno bralno pismenost.

Definicija bralne pismenosti, kot jo navaja PISA, je široka, saj jo opredeljuje kot »razumevanje napisanih besedil, njihova uporaba in razmišljanje o njih, z namenom doseganja lastnih ciljev, nadaljnega razvijanja lastnega znanja in potencialov ter sodelovanja v družbi«. Definicija vključuje tudi socialno, kulturno in politično angažiranost ter kritično mišljenje, ki vodi do osebne osvoboditve, enakopravnosti in pridobivanja izkušenj (OECD, 1999, 20–21). Tako opredeljena bralna zmožnost vključuje neumetnostna in umetnostna besedila, vendar pa to ne pomeni, da ima posameznik, ki je zmožen brati neumetnostna besedila, razvito tudi zmožnost branja umetnostnih besedil. Na razvoj bralne zmožnosti vplivata dve instituciji: »primarna institucija – družina in družinsko okolje ter sekundarna institucija – šola« (Jazbec, 2006, 110), v katerih poteka bralna socializacija. Kot je socializacija življenjski proces, v katerem nastaja in se razvije osebnost, tako gre pri bralni socializaciji za proces, v katerem se učimo brati in dešifrirati kakršno koli pisanje, pri čemer mislimo na branje za zabavo, poučno branje, branje leposlovja, priročnikov, knjig ali revij (Garbe, 1997). Definicija je danes morda nekoliko zastarela, saj bi bilo treba temu naboru dodati še elektronske oblike besedila (npr. elektronska knjiga, spletne strani ipd.). Spodbudno družinsko okolje, dovezetno za branje leposlovja, vpliva na uspešnost ne le splošne bralne, temveč tudi t. i. literarne socializacije, ki hkrati obravnava ter poveže »literarno-pedagoški šolski program literarne vzgoje in socialno-pedagoški diskurz« (Jazbec, 2006: 105), pozornost pa posveča tudi zasebnemu branju v prostem času, saj to vpliva na motivacijo za šolsko branje. Bralne izkušnje pripomorejo k zmanjševanju bralnih razlik med fanti in dekleti ter med učenci iz različnih socialnih okolij (Poučevanje, 2011), od odnosa do branja pa je odvisno tudi, kako bo ta posameznik uspešen v šolskem in predšolskem obdobju.

¹ Knjižnico obiskujejo dijaki štirih šol – Srednje elektro šole in tehniške gimnazije, Srednje zdravstvene in kemijske šole, Srednje gradbene in lesarske šole in Srednje strojne šole –, poleg njih tudi slušatelji izobraževanja odraslih in študenti višješolskih programov na ŠC Novo mesto.

² V slovenskem prostoru je bilo odmevno leta 1996 objavljeno poročilo Mednarodne komisije o izobraževanju za enaindvajseto stoletje Učenje: skriti zaklad, ki je opredelilo temeljna področja znanja za prihodnost (Zorman, 2006, 61), tj. štiri stebre vseživljenjskega učenja: učenje za znanje, učenje za delo, učenje za sožitje in učenje za biti (Delors, 1996).

Rezultate PISE je treba obravnavati previdno, saj gre za raziskavo, ki meri predvsem funkcionalno dimenzijo pismenosti (ang. literacy), zelo redko spoznavno dimenzijo (znanje), sploh pa ne preverja tretje dimenzije, tj. odnosa do preverjanega področja (Medveš, 2010, 67). Kljub temu pa iz spremljajočih vprašalnikov v raziskavi lahko razberemo nekatere okoliščine, ki vplivajo na učne dosežke in so pomembne tudi za delo šolske knjižnice: 1) branje v prostem času pozitivno vpliva na učne dosežke in 2) tako v branju kot v učnih dosežkih prihaja do pomembnih razlik med dekleti in fanti. Da rezultat ni naključen, dokazujejo že izsledki druge mednarodne raziskave bralne pismenosti (PIRLS, 2001), ki je preverjala pismenost 9- do 10-letnih otrok v 35 državah in je pri slovenskih tretješolcih pokazala na podobne bralne trende, ki jih je ugotovila že raziskava iz leta 1991: deklice so brale veliko bolje od fantov, branje učencev v mestih je veliko boljše od branja učencev na podežlju, učitelji so premalo usposobljeni za razvijanje vseh vrst bralnih strategij (Strokovne podlage za pripravo nacionalne strategije za razvoj pismenosti 2006) in kar je še pomembneje: »učenci, ki uživajo pri branju, navadno berejo pogostejše, s tem širijo svoje znanje o različnih besedilih, širijo literarne izkušnje in izboljšujejo zmožnosti razumevanja« (Mullis in sod., 2003, 257).

Bralne navade dijakov Šolskega centra Novo mesto

Namen raziskave in hipoteze

Namen raziskave v pričujočem prispevku je ugotoviti, kakšne so bralne navade dijakov, in sicer fantov na Šolskem centru Novo mesto. Dela smo se lotili z dvema predpostavkama. Prva je bila, da dijaki berejo malo leposlovja, ker jih to ne veseli. Raje posegajo po poučnih knjigah, če se odločijo za leposlovje, pa posegajo predvsem po kriminalnem žanru. Druga hipoteza se je nanašala na to, kaj jih vodi pri izbiri knjig za branje. Predvidevali smo, da se odločijo za branje na podlagi priporočila prijateljev oz. berejo izključno obvezno branje za šolo.

Anketni vprašalnik

Anketni vprašalnik je obsegal 11 vprašanj, razdeljenih v tri sklope. Razen zadnjega vprašanja so vsa zaprtega tipa z danimi odgovori, pri čemer so anketiranci lahko izbrali tudi več ponujenih odgovorov, pri vprašanjih, kdo jim pomaga pri izbiri knjig, kje dobijo knjige in kateri žanri so jim najljubši, pa so lahko zapisali tudi odgovor, ki ni bil ponujen v vprašalniku. V prvem sklopu smo skušali ugotoviti, zakaj berejo in kje berejo ter ali pri tem uživajo. Drugi sklop se nanaša na prostor, kjer dobijo gradivo za branje, in na njihove navade, povezane s pridobivanjem gradiva. Z vprašanji zadnjega sklopa smo skušali ugotoviti, po kakšni obliki in žanru knjige posegajo. Zadnje vprašanje je bilo tridelno in dopolnjevalnega tipa. Zanimalo nas je, katere so njihove najljubše knjige, katera knjiga za domače branje jim je bila doslej najzanimivejša in katera je zadnja knjiga, ki so jo prebrali.

Anketiranje je bilo izvedeno aprila 2012. Zbiranje podatkov je potekalo en teden (del podatkov smo pridobili v razredih, del pa med naključnimi obiskovalci v enem tednu). Vprašalnik je izpolnilo 110 dijakov, od tega 96 fantov. Med anketiranimi obiskuje triletni program (srednja poklicna šola) 10 dijakov, štiriletnega 77 dijakov (29 dijakov tehniške gimnazije in 48 dijakov srednjih strokovnih šol) in 13 poklicno-tehniški program (PTI).

Interpretacija rezultatov in razprava

Na prvo vprašanje, **zakaj berejo**, je 19 fantov (20 %) odgovorilo, da jih branje veseli, 36 dijakov ali 37,9 % bere, ker morajo, torej lahko sklepamo, da berejo predvsem domače branje in gradivo, ki ga potrebujejo za pripravo referata ali seminarske naloge. 28 (29 %) dijakov bere, ker nima kaj drugega početi; 1 dijak je izbral dva ponujena odgovora: da ga branje veseli in da bere, ker mora. Trije dijaki so poleg odgovora, da jih branje veseli, izbrali tudi trditve, da berejo, ker nimajo početi česa drugega. Ta dva odgovora je izbrala tudi ena izmed dijakinj, nobena pa ni obkrožila trditve, da ne bere, medtem ko je bilo takšnih dijakov 8 (8,4 %). Rezultatov zaradi manjšega števila udeležencev sicer ne moremo posploševati, vendar pa je zanimivo, da med fanti po programih ni bistvenih razlik v motivaciji za branje. Pričakovali bi na primer, da bodo gimnazijci izrazili večje veselje do branja, a je takšnih gimnazijcev le 7 (23,7 %), med njimi pa je eden izmed anketirancev obkrožil celo, da ne bere. Ta odgovor je izbralo še 5 dijakov srednje strokovne šole, 2 dijaka srednje poklicne šole in nobeden izmed dijakov PTI. Na tem mestu bi bilo treba preveriti, kako dijaki razumejo pojem branja. Izkušnje kažejo, da branje večinoma povezujejo z branjem knjig oziroma leposlovja, odmislijo pa dejstvo, da je vsak posameznik danes prisiljen vsaj v informativno branje različnih besedil (časopisi na tiskanem mediju in v spletni obliki, navodila za delo, priročniki, letaki, vozni redi ipd.).

Dijake smo vprašali, **v kakšnem branju uživajo**, in iz odgovorov ugotovili, da najraje berejo tiho (sami). Takšen odgovor je izbralo 71 fantov (74,7 %). Lastno glasno branje je všeč 9 anketirancem, petim pa branje učitelja. Poslušanje sošolcev jim očitno ni všeč (ta odgovor je izbral le eden izmed anketirancev), 7 fantov (7,4 %; 4 dijaki iz SSŠ in 3 od 9 dijakov iz SPI) pa je obkrožilo ponujeni odgovor, da ne marajo ne branja ne poslušanja.

Na vprašanje, **kje berejo**, je 46 dijakov (48,4 %) odgovorilo, da berejo doma. 14 dijakov bere povsod: pri pouku, doma, na vlaku oziroma avtobusu, samo v knjižnici bere 11 dijakov, le pri pouku pa 7 dijakov. 10 anketirancev pa je priznalo, da ne berejo nikjer. Razmeroma malo dijakov je napisalo, da berejo pri pouku (21 dijakov), kar kaže na to, da imajo dijaki premalo priložnosti za branje. Žal jih nismo vprašali, ali berejo le pri slovenščini ali tudi pri drugih predmetih.

Da ima družina v srednji šoli že majhen vpliv na to, kaj mladi berejo, in je torej čas osnovne bralne socializacije mimo, dokazujejo tudi odgovori na vprašanja, **kdo jim pomaga pri izbiri knjig za branje v prostem času**. Le petim dijakom (5,3 %) pomaga pri izbiri starši (6 anketirancev se s starši tudi pogovarja o prebranih knjigah), 15 dijakom (15,8 %) je v pomoč učitelj, v 19 primerih (20,0 %) pa knjižničar. Pričakovali bi večji vpliv vrstnikov na izbiro knjig za branje, vendar je le 23 dijakov (24,2 %) izbralo kot pomočnika pri izbiri sošolca oz. prijatelja, kar morda kaže na to, da knjige med mladostniki niso ravno tema za pogovor. To ugotovitev potrjujejo tudi odgovori na predzadnje, 11., vprašanje vprašalnika, kjer so morali dijaki navesti, **s kom se pogovarjajo o prebranih knjigah**. Kar 56 anketirancev je obkrožilo odgovor, da se o prebranih knjigah ne pogovarjajo z nikomer; 33 dijakov se pogovarja s prijatelji in 20 s sošolci. Le redki dijaki se pogovarjajo o prebranem z odraslimi: s starši 6 in z učiteljem 12.

Iz odgovorov na vprašanje o pomočniku/svetovalcu je mogoče razbrati dokaj nepomembno vlogo učiteljev in knjižničarjev pri izbiri branja za prosti čas, kar je lahko posledica neprivlačnosti književnega pouka, pomanjkanja bralnega zgleda pri učiteljih drugih predmetov ali pa neustreznih strategij za približanje knjižnega gradiva v knjižnici. Pri tem je zanimiva primerjava po programih. Vpliv učiteljev na izbor knjig za branje v prostem času je v gimnazijskem programu in v srednji strokovni šoli skoraj identičen (tehniška gimnazija 19,2 %, srednja strokovna šola

19,1 %), čeprav se književni pouk v teh programih razlikuje: učni načrt za književnost namreč v programih srednjih strokovnih šol le delno vključuje kanonizirana besedila po literarnozgodovinskem načelu, vsaj dve tretjini predlaganih besedil pa je žanrskih in umeščenih v pouk po tematskih sklopih, medtem ko v gimnazijskem programu poteka pouk po literarnozgodovinskem načelu. Največje odstopanje med programi je opaziti pri vlogi knjižničarja. Med gimnazijci sta le 2 dijaka (7,7 %) izbrala knjižničarja kot pomočnika pri izbiri gradiva, medtem ko je bilo v SSŠ takšnih dijakov 11 (23,4 %). Nobeden izmed anketiranih dijakov PTI in SPI ni navedel knjižničarja kot pomočnika pri izbiri knjig. Manjša vloga knjižničarja pri svetovanju je v knjižnici Šolskega centra Novo mesto pogojena s prostim pristopom: dijaki lahko sami brskajo med policami, kjer je gradivo zloženo po UDK, leposlovje pa še posebej po žanrih. Knjige so še dodatno opremljene s piktogrami in bralci natančno vedo, h kateri polici morajo stopiti, da bodo našli zanimivo knjigo zase. Gimnazijci se praviloma v tako urejeni knjižnici dobro znajdejo, medtem ko dijaki preostalih programov pogosteje potrebujejo pomoč. Seveda je treba upoštevati, da mnogi dijaki poklicnih in strokovnih programov sploh ne berejo knjig in torej tudi zato ne potrebujejo knjižničarjeve pomoči. Medtem ko so dekleta večinoma obkrožala odgovor, da jim pri izbiri knjig za prostočasno branje pomagajo vrstniki, so fantje najpogosteje obkrožali zadnji ponujen odgovor – drugi (30 anketirancev ali 31,6 %), pri čemer je 27 dijakov pripisalo, da sami izbirajo knjige, 1 najde informacije o knjigah na spletu, 2 pa sta pripisala, da v prostem času nikoli ne bereta.

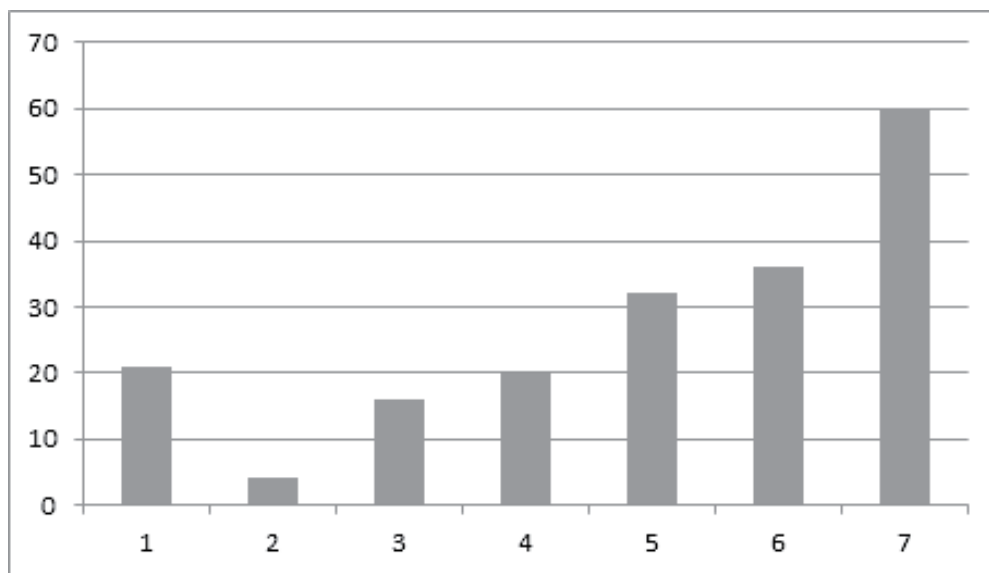
Dijaki **najpogosteje dobijo knjige** v šolski knjižnici – to možnost je izbralo kar 56 dijakov (69 %), zlasti dijaki tehniške gimnazije pa obiskujejo tudi splošno knjižnico (55,7 % anketiranih gimnazijcev), medtem ko je med obiskovalci splošne knjižnice iz srednjih strokovnih programov le 38,3 % anketiranih dijakov. Dijaki srednje poklicne šole in poklicno-tehniškega programa so le izjemoma obiskovalci splošne knjižnice (iz vsake skupine se je kot obiskovalec splošne knjižnice izrekel po en dijak). Po odgovorih sodeč, so tudi domače knjižnice bolj skromne. Le osem dijakov (8,4 %) namreč dobi knjige za branje doma.

Večina anketiranih dijakov **obišče knjižnico** nekajkrat letno (48 dijakov), verjetno le, kadar potrebujejo knjigo za domače branje ali gradivo za referat oz. seminarsko nalogo. Enkrat mesečno pride v knjižnico 15 dijakov, pogosteje (večkrat mesečno ali vsak teden) pa 31 dijakov. Trije dijaki na vprašanje niso odgovorili, šest dijakov pa nikoli ne pride v knjižnico. Dva anketirana dijaka sta vsakodnevna obiskovalca knjižnice.

Dijaki si v šolski knjižnici še ne morejo izposoditi elektronskih knjig, vendar pa nas je kljub temu zanimalo, **katera oblika knjige** jim je ljubša: klasična ali elektronska. Analiza odgovorov je pokazala, da je dijakom Šolskega centra Novo mesto še vedno najljubša knjiga v klasični obliki. Tako je odgovorilo 68 dijakov (71,6 %). Dvema dijakoma sta blizu klasična in elektronska knjiga, 10 dijakov pa ne mara knjige niti na papirju niti v elektronski obliki. Mnogi dijaki sploh še niso imeli priložnosti, da bi poskusili brati e-knjigo (42 dijakov), oziroma si takšne priložnosti niti ne želijo, saj e-knjige sploh ne bi brali (16 dijakov). Izkušnje z branjem e-knjige ima 36 dijakov, med katerimi je 6 dijakov že večkrat bralo e-knjigo. Primerjava med programi kaže, da imajo več izkušenj z branjem e-knjig dijaki srednje strokovne šole (40,4 % anketirancev); ti so novi obliki knjige tudi bolj naklonjeni.

Z vprašalnikom smo želeli ugotoviti, **katere književne zvrsti in oblike besedil so dijakom najljubše**. Izbirali so lahko med pripovedno prozo, poezijo, dramatiko, kratko zgodbo, stripom, časopisjem in novicami na internetu (graf 1). 64 dijakov je izbralo le en ponujen odgovor, 46 dijakov pa je obkrožilo različne zvrsti in oblike literature. 21 dijakov je obkrožilo pripovedno prozo (18 samo pripovedno prozo), 4 poezijo (2 samo poezijo), 16 dramatiko (11 samo dramatiko), 20 kratke zgodbe (14

le kratke zgodbe) in 32 dijakov bere stripe (26 samo stripe). Odgovori se ujemajo z raziskavami, ki kažejo, da so srednješolcem dosti bolj pri srcu kratke zgodbe kot romani (Žbogar, 2007). Dijaki so precej naklonjeni dramatiki, odklanjajo pa poezijo. Pri tem ni večjih razlik po programih, čeprav bi pričakovali, da bodo gimnazijci med ponujenimi odgovori izbirali prve štiri. Nasprotno je med njimi kar 11 dijakov, ki berejo le stripe, novice na internetu in časopise. Trije dijaki so obkrožili tudi kratko zgodbo. Zanimivo, predvsem pa zaskrbljujoče je, da je le 3 dijaki tehniške gimnazije radi berejo pripovedno prozo, torej daljša besedila, ki od bralca zahtevajo tudi določeno bralno vzdržljivost, vztrajnost in zmožnost sledenja daljši pripovedi. Opazno je tudi manjše zanimanje za branje časopisja, na drugi strani pa večji interes za branje novic na spletu. Devet dijakov je napisalo, da berejo samo časopisje (v skupnem seštevku je bralcev časopisov 36), 27 dijakov bere samo novice na internetu, v skupnem seštevku pa je bralcev spletnih novic kar 60. Primerjava podatkov kaže tudi, da večina bralcev časopisja bere tudi novice na internetu. Sodobna tehnologija je postala del vsakdanjika mladostnikov tudi z vidika informiranosti, saj v vsakem trenutku omogoča pridobivanje svežih informacij s katerega koli področja, ki zanima bralca. Informacije so dosegljive kjer koli: doma, v šoli, na ulici, na zabavi. Da bi bili informirani, ni treba kupiti časopisa ali oditi v knjižnico. Pomembno je le, da imamo tehnologijo. To pa mladi imajo.

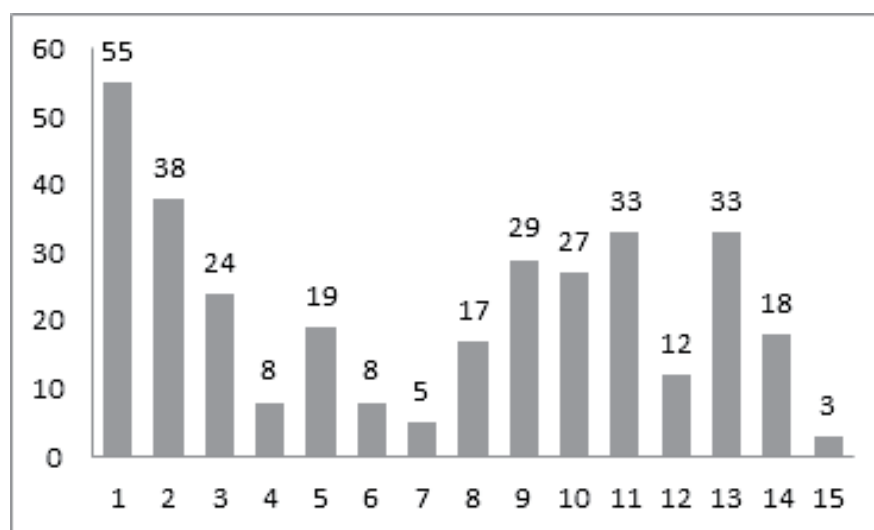

Graf 1: Bralni interesi (frekvenčni prikaz po vrstah besedil)

Opomba: 1 = pripovedna proza, 2 = poezija, 3 = dramatika, 4 = kratke zgodbe, 5 = stripe, 6 = časopisje, 7 = novice na spletu

V knjižnici na Šolskem centru Novo mesto je leposlovje razvrščeno po žanrih oziroma temah in ob vsakdanjem delu z bralci opazamo, da jim je takšna postavitve zelo blizu in da nimajo posebnih težav z iskanjem pristoječnega branja. Zanimalo nas je, **kateri žanri** so dijakom najbližji (pustolovske zgodbe, kriminalke, ljubezenske zgodbe, duhovne zgodbe, zgodbe iz resničnega življenja, biografije, spomini, zgodovinski romani, vojne zgodbe, fantastične pripovedi, znanstvena fantastika, pravljice, humor). Ker dopuščamo možnost, da nekateri dijaki berejo le poučne knjige, smo v vprašalnik uvrstili tudi to možnost, dijaki pa so lahko dodali še svoj žanr ali temo. Dvaintrideset ali 34,4 % dijakov (med njimi ni bilo nobene dijakinje) je obkrožilo le en odgovor, torej so njihovi interesi precej ozki. Med njimi 13 anketirancev najraje bere pustolovske zgodbe, dva kriminalke, 4 ljubezenske zgodbe, 3 duhovne zgodbe, 2 zgodbe iz resničnega življenja, 2 spomine, 1 fantastične pripovedi. En dijak je napisal, da ne bere ničesar. Nekoliko večjo razpršenost bralnih interesov je pokazalo

10 dijakov (10,8 % anketirancev), ki je obkrožilo od šest do deset odgovorov. Med dijaki in dijakinjami ni bistvenih razlik. Med 14 anketiranimi dijakinjami je le ena obkrožila 9 različnih žanrov, medtem ko so preostale pokazale ožjo usmerjenost (na dva do štiri žanre).

Graf 2: Bralni interesi (frekvenčni prikaz po žanrih)

Opombe: 1 = pustolovske zgodbe, 2 = kriminalke, 3 = ljubezenske zgodbe, 4 = duhovne zgodbe, 5 = zgodbe iz resničnega življenja, 6 = zgodbe o pomembnih ljudeh (biografije), 7 = spomini, 8 = zgodovinski romani, 9 = vojne zgodbe, 10 = fantastične pripovedi (o vampirjih, čarovnikih, volkodlakih), 11 = znanstvenofantastične zgodbe, 12 = pravljice, 13 = humor, 14 = poučne knjige, 15 = drugo

Iz grafa 2 je razvidno, da so med srednješolci na Šolskem centru Novo mesto najbolj priljubljene pustolovske zgodbe in kriminalke, radi pa posegajo tudi po znanstveni fantastiki in humorju. Nekoliko nižje, pa še vedno dovolj visoko na lestvici priljubljenih žanrov so fantastične pripovedi. Med zgodovinskimi pripovedmi dajejo prednost vojnim temam. Fantje posežejo tudi po ljubezenskih romanih (za primerjavo je zanimiv podatek, da je med štirinajstimi dijakinjami ljubezenske zgodbe obkrožilo le 6 dijakinj; ljubše so jim zgodbe iz resničnega življenja, pustolovske zgodbe, kriminalke, fantastične pripovedi in pravljice). Nekoliko pod pričakovanji je število dijakov, ki berejo poučne knjige, saj bi glede na visoko število tistih, ki berejo časopise in revije ter novice s spleta ravno tu pričakovali večje število izbir. Odgovore iz 10. vprašanja dopolnjuje 12. točka, kjer naj bi dijaki napisali svojo najljubšo knjigo doslej (tudi iz zgodnjega otroštva), najzanimivejše domače branje in zadnjo knjigo, ki so jo prebrali. Najpogostejši odgovori so prikazani v tabeli.

Tabela : Izbor najljubše knjige, najzanimivejšega domačega branja in navedba zadnje prebrane knjige

Moja najljubše knjiga doslej	Najzanimivejše domače branje	Zadnja prebrana knjiga
Harry Potter 14 Pod svobodnim soncem 3 Skrivnostni otok 2 Alamut 2 Deseti brat 2 Robinson Crusoe 2 Da Vincijeva šifra 2 Hobit 2	Visoška kronika 10 Antigona 7 Robinson Crusoe 7 Hamlet 4 Zločin in kazen 4 Krst pri Savici 3 Romeo in Julija 3 Deseti brat 2 Cvetje v jeseni 2 Saj bo bolje 2	Visoška kronika 27 Zločin in kazen 21 Hamlet 4 Krst pri Savici 4 Gospa Bovary 3 Alamut 2 Deseti brat 2
Nobena 24	Nobeno 38	Ne vem 15

V preglednici so dela, ki se pojavijo vsaj pri 2 dijakih, sicer pa seznam najljubših knjig razkriva zelo raznolik izbor glede na vrsto besedila in žanr oziroma temo. Med najljubšimi besedili so npr. mladinska dela, kot so Pika Nogavička, Brata Levjesrčna, Anica, Hotel sem prijeli sonce, Pet prijateljev, Artur in Mimojčki, Zlati kompas; romani Agathe Christie in Dana Browna, kriminalni romani iz serije CSI in detektivke o Sherlocku Holmesu; grozljive zgodbe iz zbirke Kurja polt, fantazijski roman Somrak, romana Julesa Verna Potovanje v središče Zemlje in Skrivnostni otok itd. Med priljubljenimi deli so tudi poučne knjige, npr. Programiranje v svetu Jave in Knjiga rekordov. 24 dijakov ni navedlo nobene knjige, ki bi jo lahko opredelili kot najljubšo.

V javnosti vlada prepričanje, da so izbori knjig za domače branje v srednji šoli dijakom nezanemljivi. Naša raziskava to delno potrjuje, saj se kar 38 dijakov ni opredelilo za nobeno knjigo, ki bi jim bila zanimiva. Sam pogled na izbor knjig za domače branje pokaže, da gre v večini za reprezentativna besedila svetovne književnosti in klasike nacionalne literature, ob katerih pri pouku književnosti poteka razvijanje bralne oz. literarne zmožnosti, ki vključuje sprejemanje, razumevanje, doživljanje, osmišljanje pomena in oblike literarnih besedil. V srednjih poklicnih in delno srednjih strokovnih šolah učitelji vključujejo v sezname domačega branja tudi žanrska besedila (kriminalke, znanstvena fantastika, pustolovska pripoved) in problemske mladinske romane ter povesti, s čimer skušajo spodbujati predvsem veselje do branja. Zaradi zahtev učnega načrta je v gimnazijah takšnega prilagajanja interesom dijakov dosti manj, vendar pa je treba vedeti, da so cilji književnega pouka v gimnaziji drugačni kot v strokovnih šolah. Medtem ko je cilj književnega pouka v strokovnih šolah vzgojiti razmišljujočega bralca, ki bo motiviran za branje in zmožen kritičnega razmišljanja o prebranem, naj bi postal gimnazijec do konca srednješolskega izobraževanja kultivirani bralec, ki bi bil zmožen branja tudi zahtevnejše literature in ki bi bralno kulturo izražal na vseh ravneh v povezavi s svojo splošno kulturo (Krakar Vogel, 2004, 74 75). Kljub različnim ciljem pouka so dijaki iz srednjih strokovnih šol in tehniške gimnazije kot najzanimivejše knjige za domače branje so izpostavljali tudi dela, ki veljajo bodisi zaradi časovne odmaknjenosti bodisi zaradi strukturnih značilnosti za zahtevnejša besedila (npr. Antigona, Hamlet, Krst pri Savici, Visoška kronika, Zločin in kazen), medtem ko so dijaki poklicnih šol navajali druga, njim recepcijsko dostopnejša besedila (Saj bo bolje, Se vidva, Simon, Cvetje v jeseni).

Tretji seznam iz tabele kaže, da dijaki v večjem delu berejo predvsem besedila za domače branje, kar se ujema z rezultati prvega vprašanja, ki kažejo, da več kot tretjina anketiranih dijakov bere zato, ker mora. Dijaki, ki jih branje veseli oziroma berejo, ker nimajo početi česa drugega (vseh skupaj polovica anketirancev), so kot zadnjo prebrano knjigo navedli: Android, Noč po zadnjem mega žuru, Znani vohuni, Ledena prevara, Lucky Luke – mesto duhov, Bratovščina prstana, Knjiga ledu in ognja, Somrak, Skavtstvo za fante, Alkimist, Da Vincijeva šifra, Matiček se ženi, Detektivka, Leteči mački, Geniji brez hlač, Padli angeli, Pink, Saj bo bolje, Koran, Steve Jobs.

Sklep

Bralni razvoj posameznika je pogosto odvisen od tega, kakšen odnos do branja ima najprej njegova družina – ali kupujejo knjige in si ustvarjajo družinsko knjižnico, ali obiskujejo knjižnice, ali ponudijo otroku v zgodnjem bralnem razvoju dovolj raznolike knjige, ali mu posredujejo pravljice, slikanice, poezijo neprisiljeno in tudi z lastnim užitkom. Pozneje na njegov razvoj v bralca vplivajo vrstniki – ali je branje knjig sploh vrednota, kakšna literatura je priljubljena med mladimi ipd.

Raziskave kažejo, da mlajši bralci radi posegajo po žanrski, pogosto trivialni literaturi in se izogibajo branju zahtevnejše literature, ki bi od njih sicer zahtevala večji miselni

napor, bi pa ponujala nova obzorja ter jih spodbudila k razmišljanju o vrednotah, drugačnosti, predsodkih, lastni identiteti ipd.

Fantje na Šolskem centru Novo mesto najraje berejo pustolovske zgodbe in kriminalke v knjigi klasične oblike. Manj radi berejo poučne knjige, kar nas nekoliko preseneča, saj smo predvidevali, da je tako gradivo najbolj priljubljeno. Tudi po trenutno tako popularni znanstveni fantastiki kar radi posegajo. Knjiga tega žanra (Harry Potter) zaseda prvo mesto na seznamu najljubših prebranih knjig. Več kot tretjina anketirancev bere, ker mora, zato v večini berejo pač tisto, kar imajo za obvezno branje.

Dijaki najpogosteje dobijo gradivo v šolski knjižnici, ki jo v največ primerih obiščejo nekajkrat letno, pri čemer ne rabijo pomoči knjižničarja. To potrjuje dobljeni rezultat, ki kaže na to, da berejo največ obveznega branja. Šolska knjižnica je s tem gradivom dokaj dobro založena. Rezultat pa kaže tudi na to, da je gradivo za obiskovalce dobro opremljeno in označeno. Seveda tisti, ki sploh ne berejo, pomoči tudi ne potrebujejo. Če se odločijo za branje neobveznih knjig, jim je pomembno priporočilo prijateljev oz. sošolcev. Smo pa pričakovali veliko večji odstotek takih priporočil. Da knjiga in branje ni ravno pogosta tema med mladimi, potrjuje tudi podatek, da se več kot polovica anketiranih o prebranih knjigah ne pogovarja. To našo postavljeno hipotezo na začetku zavrača.

Ne le za učitelje, ki se srečujejo z mladostnikom pri pouku, temveč tudi za knjižničarje je pomembno, da dobro poznamo bralne navade mladih bralcev, saj jim le tako lahko pomagamo, da ostanejo bralci in morda celo presežejo branje trivialne literature, ki vodi predvsem v hlastanje po zgodbi, ter se usmerijo k netrivialni književnosti.

Zanimivo bi bilo primerjati tudi navade dijakov s še kako srednjo šolo ali osnovno šolo. Tako bi pridobili še širši vpogled na bralne navade mladih bralcev, v katerih prav v obdobju srednješolskega izobraževanja tako rada zamre potreba po branju.

Viri

- Bralna značka v tretjem tisočletju: zbornik ob 40-letnici bralne značke* (2000). Ljubljana: Rokus.
- Kraker Vogel, B. (2004). *Poglavja iz didaktike književnosti*. Ljubljana: DZS.
- Mullis, I. V. S. in sod. (2003). *PIRLS 2001 International report: IEA's study of reading literacy achievement in primary schools*. Chestnut Hill, MA: Boston College.
- OECD, PISA (2009). *Assessment Framework – Key Competencies in Reading, Mathematics and Science*. Paris: OECD.
- Pečjak, S. (2002). *Bralne učne strategije*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- PISA (2009). [on line] Prvi rezultati. Pedagoški inštitut. [uporabljeno 5. 6. 2011]. Dostopno na URL: http://www2.sviz.si/media/PISA_slo.pdf.
- Poučevanje branja v Evropi : okoliščine, politike in prakse* (2011). Ljubljana : Ministrstvo za šolstvo in šport.
- Zorman, M. (2006). *Ključne kompetence za družbo znanja v dokumentih Evropske unije*. Vzgoja in izobraževanje, let. XXXVII, št. 1.
- Žbogar, A. (2007). *Kratka proza v literarni vedi in šolski praksi*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

- > **Jožica Jožef Beg**, prof. slo in bibl., je zaposlena kot učiteljica slovenščine in knjižničarka na Šolskem centru Novo mesto.
Naslov e-pošte: jozica.beg@guest.arnes.si
- >> **Damjana Andrin**, univ.dipl. bibl. in prof. soc., je zaposlena kot knjižničarka na Šolskem centru Novo mesto.
Naslov e-pošte: damjana.andrin@gmail.com

Razširjenost gesljenja leposlovja v osnovnošolskih knjižnicah¹

The extent of subject description of fiction in primary school libraries

> Alenka Hribernik

Izvleček

Vsebinski opis leposlovja je v osnovnošolskih knjižnicah pomemben del obdelave knjižničnega gradiva. S predmetnimi oznakami povečamo dostopnost gradiva, uporabniki knjižnice imajo tako bistveno večje možnosti, da sami ali s pomočjo knjižničarja najdejo knjigo z želeno vsebino. S tem spodbujamo branje, učence pa vzgajamo v samostojne in aktivne uporabnike knjižnice, kar je eden izmed temeljnih ciljev šolske knjižnice. Z raziskavo smo želeli ugotoviti, v kolikšni meri je predmetno označevanje mladinskega leposlovja razširjeno v osnovnošolskih knjižnicah. V pisni anketi je sodelovalo 77 osnovnih šol v mestnih občinah Slovenije. Z analizo rezultatov smo ugotovili, da večina knjižničarjev (81 %) leposlovnim delom dodeljuje predmetne oznake. Z njimi največkrat opišejo glavne motive, velik del knjižničarjev opisu doda tudi formalne oznake in oznake za ciljne bralce. 79 % jih meni, da je predmetno označevanje zelo pomemben del opisa knjige (ocenili so ga z oceno 4 in 5). 67 % knjižničarjev je za to, da se združi znanje in izkušnje ter izdelajo skupne smernice za oblikovanje predmetnih oznak za vsebinski opis. To pomeni, da se tudi osnovnošolski knjižničarji zavedajo, da je najpomembnejše, da je vsebinski opis tak, da lahko bralci s pomočjo predmetnih oznak zadovoljijo svoje informacijske potrebe. Zato smo predlagali, da bi v nadaljnjih raziskavah preučili uporabnike osnovnošolskih knjižnic in na podlagi rezultatov raziskav izdelali model vsebinskega opisa mladinskega leposlovja za osnovne šole. Več pozornosti bi bilo treba nameniti načrtovanju uporabniškega vmesnika, ki bi omogočil hitrejše in lažje usposabljanje učencev v samostojne uporabnike knjižnice. Šele tako bi vsebinsko opisovanje leposlovja v celoti doseglo svoj namen.

Ključne besede

osnovnošolske knjižnice, vsebinski opis, predmetne oznake, leposlovje, leposlovje za mladino, knjižnični katalogi

UDK: 025.43:82-93:027.8

Abstract

Subject description of fiction is an important part of processing library material in primary school libraries. Subject headings make library material more accessible, thus it is more likely for library users to find a book with a specific subject by themselves or with librarian's help. In this way we stimulate reading and educate pupils to become independent and active library users, which is one of the basic goals of school libraries. The aim of the study was to establish how often subject description of juvenile literature was used in primary school libraries. The survey included 77 primary schools in Slovenian municipalities. The analysis of the results has shown that the majority of librarians (81%) define subject headings for works of fiction. They mostly use them to describe main themes; many of them also add formal descriptions and descriptions defining target audience. 79% of librarians share the opinion that subject description is a very important part of book description (rated with marks 4 and 5). 67% of librarians support the idea of uniting knowledge and experience to make common guidelines for formation of subject headings. This shows that primary school librarians are also aware of the fact that subject description should enable readers to fulfil their information needs by using subject headings. Our suggestion is to conduct additional researches in order to study users of primary school libraries and according to the results create a model of subject description of juvenile literature for primary schools. We should focus our attention on creating the user interface which would enable faster and easier training of pupils as independent library users. Only in this way subject description of fiction would fully serve

Keywords

primary school libraries, subject description, subject headings, fiction, juvenile literature, library catalogues

¹ Prispevek je nastal na temelju diplomske naloge z istim naslovom pod mentorstvom dr. Alenke Šauperl.

Uvod

Predmetno označevanje ali gesljenje mladinskega leposlovja je tisti del klasifikacije, ki se mi je zdel že od vsega začetka dela v šolski knjižnici zelo pomemben. Ko sem leta 1981 prišla v šolsko knjižnico, velikega dela knjižničnega fonda knjižnice nisem poznala, zato bralcem nisem mogla pomagati v tolikšni meri, kot bi želela. Svetovanje bi bilo veliko lažje, če bi bile v stvarnem katalogu knjižnice tudi predmetne oznake za leposlovje. Knjižna produkcija je bila v tistih časih skromna, zato sem gradivo knjižnice kmalu zelo dobro poznala. Knjižničarji smo se takrat spopadali s težavo, kaj ponuditi, ker je bilo literature že za povprečnega bralca premalo.

Danes imamo drugačne probleme. Produkcija je veliko večja, zato se na različne načine trudimo, da bi bogastvo v knjigah približali našim uporabnikom. Iz podatkov v preglednici 1 je razvidno, da se je število naslovov mladinskih leposlovnih knjig od leta 1994 do leta 2008 povečalo za kar 4,8-krat, kar pomeni, da knjižničar težko spremlja tako obsežno knjižno ponudbo. Spremenile so se tudi zahteve bralcev, ki so v izražanju informacijskih potreb vedno bolj natančni, zato je predmetno označevanje leposlovja področje, ki je vedno bolj aktualno.

Preglednica 1: Število naslovov leposlovnih knjig za mladino do 15. leta starosti

Leto	Št. naslovov
1994	170
1995	244
1996	316
1997	312
1998	288
1999	315
2000	262
2001	271
2002	312
2003	384
2004	415
2005	514
2006	562
2007	614
2008	630
2009	827

Vir. Jamnik, 2009; Zadravec, 2010.

Vsebinski opis leposlovja v šolskih knjižnicah

Vsebinski opis leposlovja je zahtevno in zamudno delo, zato domači in tuji raziskovalci že več let raziskujejo, kako bi knjižničarjem katalogizatorjem olajšali delo in hkrati oblikovali tak vsebinski opis, ki bi bil za uporabnike dovolj informativen. Slovenski projekt Skriti zaklad je imel za cilj izboljšanje vsebinskega opisa leposlovja v katalogu knjižnic Gimnazije Bežigrad in Knjižnice Bežigrad (Pogorelec et al., 2004). Oblikovan je bil model za vsebinsko opisovanje leposlovja za odrasle, ki so ga praktično preizkušali v obeh knjižnicah. Model je uporaben tudi za druge srednješolske in splošne knjižnice, zato je to pomemben prispevek za stroko. Za našo raziskavo je projekt zanimiv, ker bi lahko bil vzgled za osnovnošolske knjižnice, ki še nimajo izdelanega modela za vsebinski opis mladinskega leposlovja.

Najdaljšo tradicijo vsebinskega opisa mladinskega leposlovja v Sloveniji ima Pionirska,² ki mladinskim knjižničarjem v veliki meri predstavlja praktični model. Kako v Pionirski rešujejo problem vsebinskega opisa mladinskega leposlovja v današnjem času, je v okviru diplomskega dela raziskala Lidija Smerkolj (2007).

Kako ta problem rešujejo v osnovni šoli, nam je pokazala raziskava Polone Učakar³ (2000). V raziskavo je bilo vključenih 18 šol z ožjega območja Štajerske. Med knjižničarji je izvedla anketo in ugotovila, da vsi sodelujoči knjižničarji v raziskavi leposlovju dodeljujejo predmetne oznake, vendar pa kar 67 % knjižnic svojim uporabnikom ne nudi možnosti samostojnega iskanja gradiva. Tudi tisti, ki to možnost imajo, pri iskanju niso dovolj samostojni, zato pravi, da bi morali knjižničarji v prvi vrsti določati gesla za uporabnike. Geslovniki največkrat niso po meri uporabnikov. To dokazuje tudi raziskava Daniele Šavli (2008), ki je ugotovila, da predstavlja učencem pri iskanju gradiva po geslih največjo oviro priklic ustreznih pojmov.

Najnovejša raziskava Vilme Stubej (2012) pa nam kaže, v kolikšni meri je gesljenje leposlovja razširjeno v srednješolskih knjižnicah. V raziskavi je sodelovalo 105 knjižničarjev iz srednjih šol in dijaških domov Slovenije. Na podlagi anketnega vprašalnika je bilo ugotovljeno, da večina (59 %) dodeljuje predmetne oznake leposlovnim delom. Največ knjižničarjev z gesli opisuje vsebino, večina dodeli 2 do 5 gesel, ki jih največkrat oblikujejo sami. Pri tem večina uporablja Slovenski splošni geslovnik in UDK-tablice. 73 % knjižničarjev ne pozna projekta Skriti zaklad. Dijaki gesla slabo poznajo in le redko tako iščejo leposlovna dela. 31 % knjižnic dijakom ne omogoča dostopa do kataloga. Če raziskavo Vilme Stubej primerjamo z našo, lahko ugotovimo, da se rezultati ponekod sicer razlikujejo (delež osnovnošolskih knjižničarjev, ki dodeljujejo gesla leposlovnim delom, je večji (81 %); osnovnošolski knjižničarji manj uporabljajo Slovenski splošni geslovnik in več geslovnik Pionirske; samo tretjina knjižnic v osnovni šoli omogoča uporabnikom dostop do kataloga), vendar pa obe raziskavi kažeta, da je vsebinski opis leposlovja tako za osnovnošolske kot za srednješolske knjižničarje zelo pomemben.

Problem raziskave

Potreba po vsebinskem opisu mladinskega leposlovja je v osnovnošolskih knjižnicah že ves čas prisotna. Učitelji zaradi narave svojega dela že od nekdaj iščejo leposlovna dela z določeno vsebino, ki jih rabijo pri pouku, mnogokrat tudi kot motivacijo pri učni uri. Učenci iščejo leposlovne knjige predvsem za prostočasno branje. S pomočjo predmetnih oznak lažje najdejo knjigo z želeno vsebino. S tem spodbujamo branje, učence pa vzgajamo v samostojne in aktivne uporabnike knjižnice, kar je eden izmed temeljnih ciljev šolske knjižnice. Doslej je edino Polona Učakar (2002) ugotavljala razširjenost vsebinskega označevanja v osnovnošolskih knjižnicah. Zaradi teh dejstev smo z raziskavo želeli ugotoviti, v kolikšni meri je predmetno označevanje mladinskega leposlovja prisotno v slovenskih osnovnošolskih knjižnicah. Zanimalo nas je, kako knjižničarji določajo predmetne oznake, kaj najpogosteje določajo z njimi, ali pri dodeljevanju predmetnih oznak upoštevajo kake smernice ali navodila, v kolikšni meri uporabniki poznajo predmetne oznake ter v kolikšni meri knjižničarji in uporabniki knjižnice iščejo leposlovno gradivo s predmetnimi oznakami.

² Pionirska – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo je skupaj z mladinskim oddelkom del Knjižnice Otona Župančiča, ki je ena izmed enot Mestne knjižnice Ljubljana.

³ Glej Bergant.

Metoda

Vzorec

Raziskava je bila izvedena aprila 2010 v okviru diplomskega dela. Vanjo so bile vključene šole mestnih občin, ker so te večinoma večje, kar največkrat pomeni, da imajo njihove knjižnice bogatejšo knjižnično zbirko in zato tudi večjo potrebo po predmetnem označevanju leposlovnega gradiva. V Sloveniji imamo 11 mestnih občin, v katerih je 127 osnovnih šol, kar predstavlja 28 % vseh šol v Sloveniji. Anketo smo poslali na vse šole in prejeli 77 odgovorov. To pomeni, da je na vprašalnik odgovorilo 61 % knjižničarjev. Največ odgovorov (30) je prišlo iz Ljubljane, kar je razumljivo, saj je to mestna občina z največjim številom šol. Zato so zanimivi tudi deleži odgovorov v posamezni občini.

Preglednica 2: Prejeti odgovori po občinah

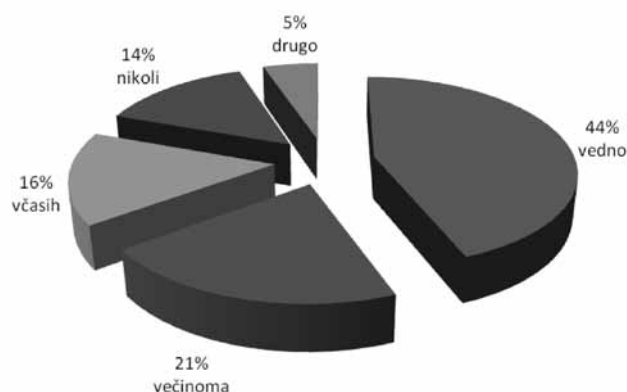
Mestna občina	Število odgovorov	Št. šol v občini in št. poslanih anket	% odgovorov
Ljubljana	30	46	65
Maribor	8	20	40
Kranj	7	8	87
Celje	6	9	67
Novo mesto	5	8	62
Murska Sobota	4	4	100
Slovenj Gradec	4	4	100
Nova Gorica	4	7	57
Ptuj	3	4	75
Velenje	3	6	50
Koper	3	11	27
Vse občine	77	127	61

Pripomočki

Raziskavo smo izvedli s pomočjo anketnega vprašalnika, ki je sestavljen iz dveh sklopov. V prvem sklopu so vprašanja, povezana z določanjem predmetnih oznak, v drugem pa vprašanja, ki se nanašajo na uporabo predmetnih oznak pri iskanju leposlovnega dela.

Rezultati in razprava

Razširjenost gesljenja

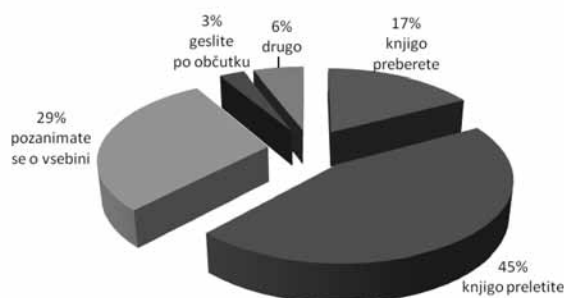

Slika 1: Ali pri obdelavi gradiva vpisujete gesla za mladinsko leposlovje?

Najprej nas je zanimalo, v kolikšni meri je predmetno označevanje razširjeno v osnovnošolskih knjižnicah. Predpostavili smo, da večina osnovnošolskih knjižničarjev mladinskemu leposlovju dodeljuje predmetne oznake, da lahko zadovolji informacijske potrebe svojih uporabnikov. Naša predpostavka je temeljila tudi na rezultatih raziskave Polone Učakar (2002), ki je pokazala, da je predmetno označevanje mladinskega leposlovja za knjižničarje v osnovnih šolah zelo pomembno, saj so vsi anketirani knjižničarji leposlovnim delom določali predmetne oznake, večina od njih (67 %) vedno. Naša raziskava je pokazala slabše rezultate. Pri tem pa ne smemo pozabiti dejstva, da je bila raziskava Polone Učakar (2002) opravljena na manjšem vzorcu in na ožjem območju Slovenije.

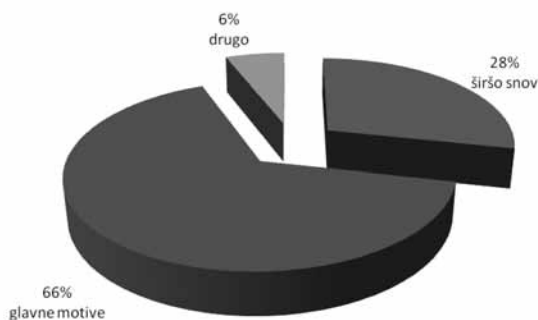
Rezultate naše raziskave prikazuje slika 1. Predmetne oznake dodeljuje 81 % knjižničarjev (44 % vedno, 21 % večinoma, 16 % včasih). 14 % anketiranih je odgovorilo, da leposlovja predmetno ne označujejo, kar je lahko tudi posledica preobremenitve šolskega knjižničarja. Vsebinski opis leposlovja je zahtevno in zamudno delo. Šolski knjižničarji smo sami v knjižnici, kar pomeni, da moramo sami opraviti vse faze strokovnega bibliotekarskega dela. Smo tudi pedagoški delavci, zato imamo še vrsto drugih zadolžitev. Večina je tudi skrbnikov učbeniškega sklada, kar je velika obremenitev, zato so obdobja, ko ima knjižničar premalo časa za vse delovne obveznosti. To je lahko vzrok, da nekateri knjižničarji vsebinsko ne opisujejo leposlovja.

Določanje gesel

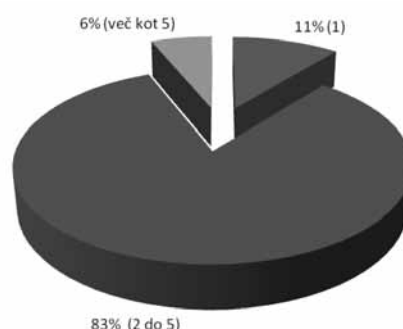
Slika 2: Kako določate gesla za mladinsko leposlovje?

Osnovnošolski knjižničarji leposlovno delo, ki ga ne preberejo, največkrat preletijo (45 %). 29 % je takih, ki se o vsebini knjige pozanimajo. V anketi nismo zastavili vprašanja, kje te informacije dobijo. Kritik mladinskega leposlovja je malo, bolj pogost vir so lahko založbe, ki informacije o vsebini leposlovnih del posredujejo na spletnih straneh ter v katalogih in drugih gradivih, ki jih pošljejo na šole pred izidom ali ob njem. Zapisi založb so na voljo že v času nakupa in obdelave gradiva, medtem ko so kritike in anotacije mladinskih leposlovnih del pogosto objavljene potem, ko smo gradivo že katalogizirali. Zato bi bilo tesnejše sodelovanje med knjižničarji in založniki na področju vsebinskega opisa leposlovja koristno za obe strani (Šauperl, 2007).

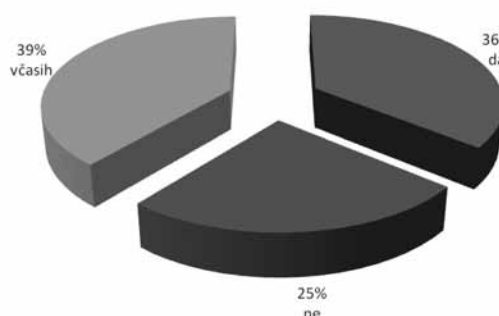
Slika 3: Kaj najpogosteje določate z gesli?

Ugotovili smo, da večina knjižničarjev (66 %) podrobneje opiše vsebino, saj s predmetnimi oznakami najpogosteje določa glavne motive.

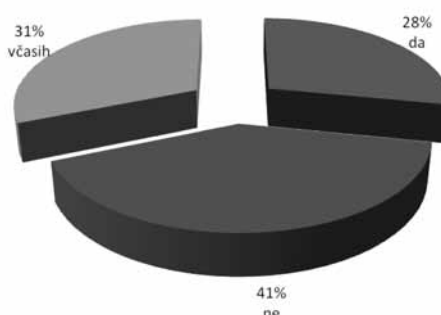
Slika 4: Koliko gesel povprečno določite za en naslov?

Večina (83 %) uporabi povprečno 2–5 predmetnih oznak, kar je spodbuden rezultat, saj vemo, da lahko le s temeljitim vsebinskim opisom, ki vsebuje učinkovita in uporabna gesla, zadovoljimo informacijske potrebe uporabnikov (Učakar, 2002).

Slika 5: Ali vpisujete formalne oznake (npr. žanr)?

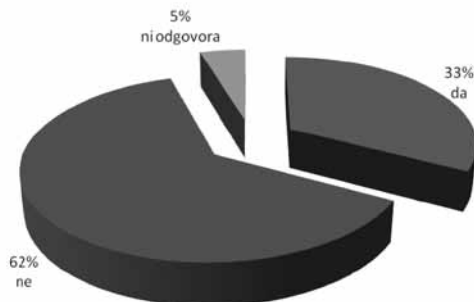
Iz rezultatov je razvidno, da so formalne oznake za knjižničarje zelo pomembne, saj jih kar 75 % anketiranih vpisuje. Vzrokov za tak rezultat je več, med drugim tudi ta, da je kategorizacija mladinskega leposlovja v osnovnošolskih knjižnicah skromna, zato knjižničarji pogosto vpisujejo oznake za žanr. V šoli so tudi otroci s posebnimi potrebami, za katere učitelji in drugi strokovni delavci večkrat iščejo knjigo, ki bi bila primerna za njih. Pri tem so pomembne tudi fizične lastnosti knjige.

Slika 6: Ali vpisujete oznake za ciljne bralce (npr. za fante)?

Raziskave o branju (Bucik in Pečjak, 2004) so pokazale, da fantje berejo manj, ker hitreje izgubijo interes za branje, zato si knjižničarji prizadevamo, da bi jih motivirali s

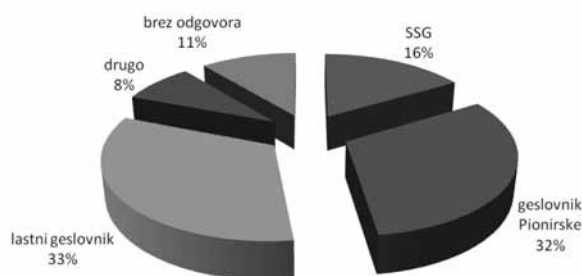
knjigami, ki bi pritegnile njihovo pozornost. S predmetnimi oznakami za ciljne bralce so te knjige hitro pri roki, kar je po našem mnenju vzrok, da jih večji del knjižničarjev (59 %) tudi dodeli leposlovnim delom.

Slika 7: Ali pri določanju gesel upoštevate kakšna navodila, predloge, smernice ipd?

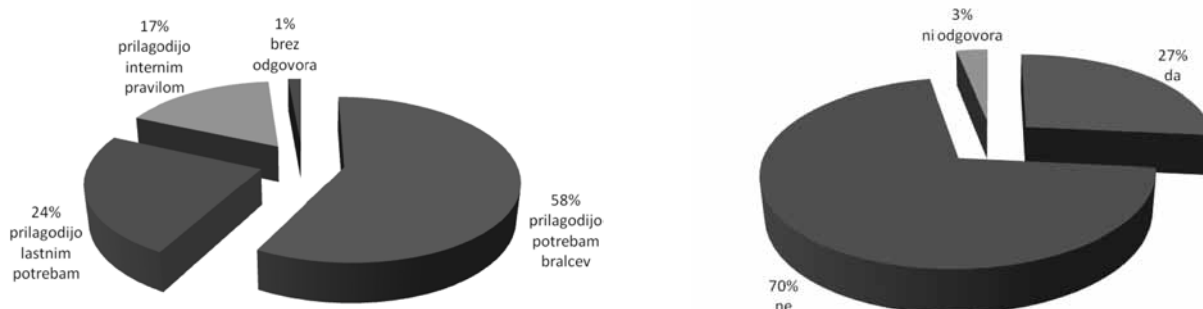
62 % knjižničarjev predmetno označuje leposlovje brez upoštevanja kakršnih koli navodil, smernic ipd. Razlog za to lahko najdemo v pomanjkanju ustreznih navodil. S tem problemom se spopadajo tako domači kot tuji katalogizatorji. Susan Hayes (2001) je pri svojem delu ugotovila, da so navodila za vsebinsko analizo v ameriških smernicah pomanjkljiva. Pomanjkanje ustreznih navodil je tudi pri nas najpogostejši razlog, da so vsebinski opisi leposlovnih del v lokalnih katalogih naših knjižnic redki, v vzajemnem katalogu jih največkrat ni, če pa so, so največkrat skromni. Da bi izboljšali vsebinski opis leposlovja za odrasle, so slovenski raziskovalci izvedli že omenjeni projekt Skriti zaklad. Oblikovan je bil model za vsebinsko opisovanje leposlovja, ki ga lahko uporabijo tudi srednješolski knjižničarji. Tudi za osnovnošolske knjižničarje bi bil model za vsebinski opis mladinskega leposlovja v osnovnošolski knjižnici več kot dobrodošel.

Tretjina knjižničarjev (33 %) pri vsebinskem opisu leposlovja upošteva v glavnem po eno usmeritev. Največkrat navajajo Navodila za predmetno označevanje (Kovač et al., 2002) in navodila programa Šolska knjižnica.

Slika 8: Vam je pri gesljenju v pomoč kateri od navedenih geslovnikov? (SSG, geslovnik Pionirske, lastni geslovnik, drugo)

Največ knjižničarjev (33 %) pri predmetnem označevanju leposlovja uporablja lastni geslovnik, takoj za njim (32 %) pa geslovnik Pionirske, kar je v skladu z že zapisanimi ugotovitvami, da ima Pionirska na področju vsebinskega opisa mladinskega leposlovja najdaljšo tradicijo in najbogatejše vsebinske opise, ki so šolskim knjižničarjem v veliko pomoč. Polovica manj (16 %) jih uporablja SSG, kar je razumljivo, ker ni najbolj primeren za opisovanje leposlovja, saj ne vsebuje gesel za opisovanje abstraktnih pojmov, kot so občutja in čustva, premalo je generičnih pojmov, ki opisujejo stanja, dejanja in podobno (Šauperl et al., 2007, str. 109).

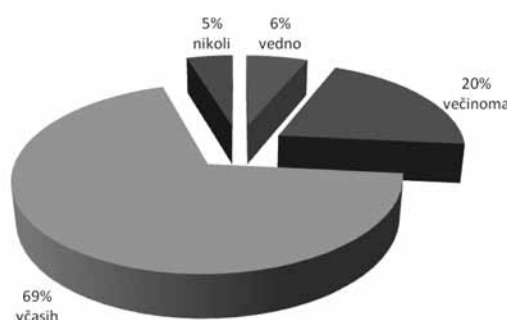

Slika 9: Kako knjižničarji oblikujejo gesla Slika 10: Upoštevanje starostne stopnje

V anketi je večina knjižničarjev (58 %) odgovorila, da pri oblikovanju gesel upošteva potrebe uporabnikov, 24 % oblikovanje prilagodi lastnim potrebam, 17 % internim pravilom.

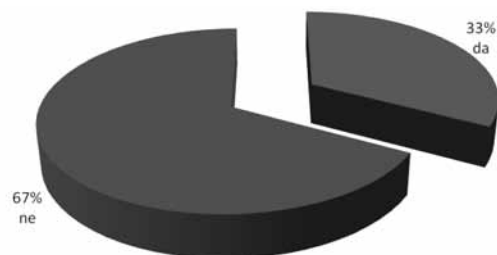
Samo 27 % knjižničarjev pri določanju predmetnih oznak upošteva starostno stopnjo otrok. Tudi Šavli (2008), ki je raziskovala, kako uspešni so pri iskanju učenci, je ugotovila vidno razliko med mlajšimi in starejšimi učenci. Glavni vzrok za to, da večina knjižničarjev pri dodeljevanju predmetnih oznak ne upošteva starostne stopnje, vidimo v tem, da mlajši učenci redko samostojno iščejo gradivo v računalniškem katalogu šolske knjižnice. Programi so še vedno naravnani predvsem na potrebe knjižničarja, medtem ko so uporabniki prezrti. Za osnovne šole bi potrebovali prilagojene iskalnike, tako da bi tudi mlajši učenci lažje in uspešneje iskali gradivo s pomočjo računalniškega kataloga.

Iskanje leposlovja po geslih

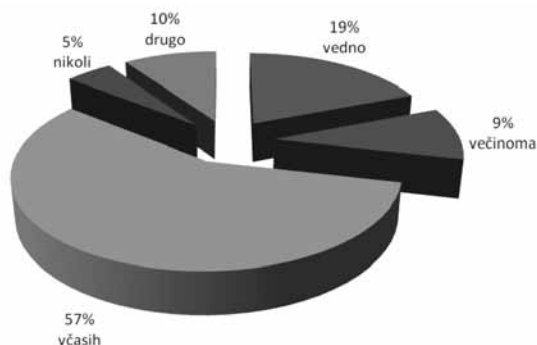
Slika 11: Kako pogosto sami iščete leposlovje po geslih?

Večina knjižničarjev (69 %) le včasih išče leposlovje po geslih. Tak rezultat se nam zdi logičen, saj knjižničarji dobro poznajo knjižnični fond, še posebno če so v knjižnici dalj časa. Zaradi vedno večje produkcije mladinskih leposlovnih knjig in potreb bralcev, ki so v izražanju informacijskih potreb vedno bolj natančni, pa je iskanje s pomočjo predmetnih oznak včasih edini način, s katerim knjižničar hitro in učinkovito pomaga uporabniku.

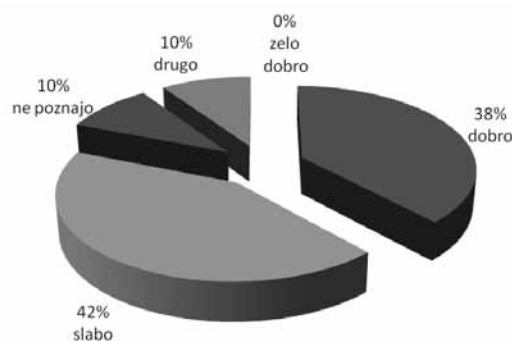
Slika 12: Ali imajo vaši uporabniki možnost samostojnega iskanja po računalniškem katalogu vaše knjižnice?

V večini šolskih knjižnic (67 %) učenci ne iščejo leposlovja po vsebini tako, ker nimajo možnosti samostojnega iskanja v računalniškem katalogu knjižnice. Delež knjižnic, ki uporabnikom ne ponujajo dostopa do lokalnega kataloga, je enak deležu v raziskavi, ki jo je leta 2000 izvedla Polona Učakar.⁴ Iz tega lahko sklepamo, da na tem področju ni napredka, čeprav je med obema raziskavama preteklo 10 let. Knjižnice, ki uporabljajo program COBISS, imajo najdostopnejše računalniške kataloge. Uporabniki lahko iščejo gradivo kjer koli in kadar koli, če imajo računalnik in internet. Največ osnovnošolskih knjižnic je do nedavna uporabljala program Šolska knjižnica. Večina ga je zamenjala s programom WinKnj, ki se še izpopolnjuje in bo v prihodnosti dostopen podobno kot COBISS.

Slika 13: Če imajo možnost, ali uporabniki iščejo leposlovje s pomočjo gesel?

Med knjižnicami, ki uporabnikom nudijo možnost iskanja po katalogu, največ knjižničarjev (57 %) pravi, da njihovi uporabniki samo včasih samostojno iščejo po geslih. Vzrok za to lahko najdemo tudi v programih, ki jih imajo šolske knjižnice. Na podlagi raziskave EU Kids Online (2009) je odstotek otrok v Sloveniji, ki uporabljajo internet, zelo visok in je nad evropskim povprečjem članic EU. To lahko pomeni, da je večini naših otrok računalniška tehnologija blizu, zato bi jih z bolj prilagojenimi programi lahko hitro usposobili za samostojne uporabnike knjižnice.

Slika 14: Kako uporabniki poznajo gesla, ki ste jih določili?

⁴ Glej Bergant.

Velik del uporabnikov, ki ima dostop do lokalnega kataloga, pozna gesla, vendar pa jih po mnenju knjižničarjev večina ne pozna dovolj dobro, da bi bili pri iskanju uspešni. Le 38 % knjižničarjev smatra, da njihovi uporabniki dobro poznajo gesla, ki so jih dodelili mladinskim leposlovnim delom. Menimo, da le zelo dobro in dobro poznavanje gesel uporabnikom omogoča, da uspešno rešijo svojo informacijsko potrebo, medtem ko slabo poznavanje gesel tega največkrat ne omogoča. Nobeden od anketirancev ni obkrožil odgovora s trditvijo, da njihovi uporabniki zelo dobro poznajo gesla, kar pomeni, da je ta način iskanja gradiva po vsebini tudi za uporabnike osnovnošolskih knjižnic manj pogost. Tudi Polona Učakar⁵ (2000) je v svoji raziskavi ugotovila, da uporabniki šolskih knjižnic pri iskanju niso dovolj samostojni, zato meni, da bi morali knjižničarji v prvi vrsti določati gesla za uporabnike. Z analizo vzorcev geslovnikov šolskih knjižnic je ugotovila, da geslovniki vsebujejo veliko število neuporabnih gesel in največkrat niso po meri uporabnikov. Bralci po navadi uporabljajo izraze, ki jih geslovniki ne poznajo. Žal v programih, ki podpirajo šolsko knjižnico, ni mogoče oblikovati geslovnika, ki bi vseboval napotila (kazalke in vodilke), ki bi bila uporabniku dragocena pomoč pri iskanju ustreznega gesla, s katerim bi izrazil svojo iskalno zahtevo in nanjo tudi dobil odgovor v obliki zadetkov. Prav zaradi obeh dejstev (pomanjkanje napotil, veliko število neuporabnih gesel) menimo, da bi bilo dobro, da bi imele šolske knjižnice poleg računalniškega geslovnika tudi geslovník v tiskani obliki, ki bi vseboval le veljavna gesla in bi bil uporabniku pri iskanju v veliko pomoč. Z našo raziskavo smo ugotovili, da ima tiskane geslovniške 16 % knjižnic.

Sklep

Na podlagi analize rezultatov lahko sklenemo, da je vsebinski opis leposlovja za osnovnošolske knjižnice aktualen. Večina knjižničarjev (81 %) leposlovnim delom dodeljuje gesla, 79 % jih meni, da so gesla zelo pomemben del opisa knjige (ocenili so ga z oceno 4 in 5).

Če našo raziskavo primerjamo z raziskavo Polone Učakar (2002), lahko ugotovimo, da do bistvenih premikov pri vsebinskem opisu leposlovja za mladino v osnovnih šolah žal ni prišlo. Rezultati pričujoče raziskave se niso spremenili v korist predmetnega označevanja, zato je spodbudno, da je večina (67 %) za to, da se združi znanje in izkušnje ter izdela skupne smernice za oblikovanje gesel za vsebinski opis mladinskega leposlovja.

To pomeni, da se tudi osnovnošolski knjižničarji zavedajo, da je najpomembnejše, da je vsebinski opis tak, da bralec lahko s pomočjo predmetnih oznak zadovolji svoje informacijske potrebe. V prvi vrsti bi morali raziskati potrebe naših uporabnikov in ugotoviti, katere so tiste informacije, ki jih najpogosteje iščejo. To je lahko tudi predmet nadaljnjih raziskav na tem področju. Na podlagi rezultatov bi lahko izdelali model vsebinskega opisa mladinskega leposlovja za osnovne šole. Delo bi veliko boljše in lažje opravili, če bi združili moči.

Še pred tem bi morale vse knjižnice svojim uporabnikom zagotoviti možnost samostojnega iskanja v lokalnem računalniškem katalogu. Več pozornosti bi bilo treba nameniti načrtovanju uporabniškega vmesnika, ki bi bil prilagojen uporabnikom osnovnošolske knjižnice in bi upošteval razvojno stopnjo otrok, njihove potrebe in sposobnosti (Šavli, Šauperl, Zabukovec, 2009). Tako bi omogočili hitrejšo in lažje usposabljanje učencev v samostojne uporabnike knjižnice. Šele tako bi vsebinsko opisovanje leposlovja v celoti doseglo svoj namen.

⁵ Glej Bergant.

Viri

- Bergant, P. (2000). *Vsebinska gesla v osnovnošolskih knjižnicah*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta. Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo.
- Bucik, N. in Pečjak, S. (2004). Bralna motivacija učencev v osnovni šoli. *Psihološka obzorja*, 13 (4), 33–54.
- Hayes, S. M. (2001). Use of popular and literary criticism in providing subject access to imaginative literature. *Cataloging & Classification Quarterly*, 32 (4), 71–97.
- Internet uporablja 75 % otrok v EU . (2010). Pridobljeno 25. 10. 2010: http://www.ris.org/2010/05/Raziskave/Internet_uporablja_75_otrok_v_EU/.
- Jamnik, T. (2009). Mladinske knjige v letu 2008. V: *Pogled na drugo stran: priročnik za branje kakovostnih mladinskih knjig 2009: pregled knjižne produkcije za mladino iz leta 2008*. Ljubljana : Mestna knjižnica, Pionirska - center za mladinsko književnost in knjižničarstvo. Str. 10–11.
- Pogorelec, A., Šauperl, A., Miklavčič, M., Šesek, D. in Zwitter, S. (2004). Vsebinski opis leposlovja za odrasle: Strokovno-teoretične osnove za izvedbo projekta »Skriti zaklad«. *Knjižnica* 48 (1-2), 57–82.
- Smerkolj, L. (2007). Vsebinsko opis leposlovnega gradiva za otroke do 9. leta starost. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta. Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo.
- Splošni slovenski geslovnik: navodila za predmetno označevanje knjižničnega gradiva in geslovnik. (2002). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.
- Stubelj, V. in Šauperl, A. (2012). Gesljenje leposlovja in slovenske šolske knjižnice. *Šolska knjižnica* 22 (2), 75–81.
- Šauperl, A. (2000). Klasifikacija knjižničnega gradiva: učbenik za študentke in študente bibliotekarstva. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo. (BiblioThecaria ; 9).
- Šauperl, A. (2005). Vsebinski opis leposlovja: stvarnost in možnosti. *Šolska knjižnica* 15 (1-2), 165–177.
- Šauperl, A. et al. (2007). Opombe o vsebini kot dopolnilo vsebinskega opisa leposlovja. *Knjižnica* 51 (3-4), 97–115.
- Šavli, D. (2008). Dimenzije vsebinskega opisa dokumentov v knjižničnih katalogih za otroke v devetletni osnovni šoli. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta. Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo.
- Šavli, D., Šauperl, A. in Zabukovec, V. (2009). Lastnosti knjižničnih katalogov za otroke v osnovni šoli. *Šolska knjižnica* 19 (2-3), 97–105.
- Učakar, P. (2002). Gesla za vsebinski opis leposlovja v osnovnošolskih knjižnicah. *Šolska knjižnica* 12 (3), 98–103.
- Učakar, P. (2002). Vsebinska gesla v osnovnošolskih knjižnicah. V: *Učenje in poučevanje s knjižnico v osnovni šoli*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. (Modeli poučevanja in učenja. Knjižnična dejavnost). Str. 176–187.
- Zadravec, V. (2010). Sprehod med številkami. V: *Ozvezdje knjiga : priročnik za branje kakovostnih mladinskih knjig 2010 : pregled knjižne produkcije za mladino iz leta 2009*. Ljubljana : Mestna knjižnica, Pionirska - center za mladinsko književnost in knjižničarstvo. Str. 10–18.

> **Alenka Hribernik**, univ. dipl. bibliotekarka, je zaposlena kot knjižničarka na Osnovni šoli Sostro
 Naslov: Cesta II. Grupe odredov 47, 1261 Ljubljana
 Naslov e-pošte: alenka.hribernik@guest.arnes.si

Akcijsko raziskovanje v praksi šolskega knjižničarja

Action research in school librarian practice

> Vlasta Zabukovec

Izvleček

Akcijsko raziskovanje izhaja iz prakse in je usmerjeno v njeno proučevanje ter izboljševanje. Upošteva tako praktične teorije praktikov in teoretične koncepte raziskovalcev in tako ustvarja enakopraven odnos med vsemi sodelujočimi v raziskovalnem procesu. Poteka v spiralnem procesu načrtovanja, izvedbe, analize in refleksije. Namenjeno je boljšemu razumevanju prakse, učinkovitejšemu delovanju in zato tudi spodbuja profesionalni razvoj vseh udeležencev akcijskega raziskovanja. Prispevek je namenjen predstavitvi akcijskega raziskovanja in smernicam za tovrstno raziskovanje v šolskih knjižnicah.

Ključne besede

akcijsko raziskovanje, praktične teorije, profesionalni razvoj, šolske knjižnice

UDK 37.012:027.8

Abstract

Action research has its roots in practice and is focused on its analysis and improvement. It takes into account practical theories of practitioners as well as theoretical concepts of researchers and in this way develops a democratic relationship among all participants. The process of action research is spiral: planning, action, analysis and reflection. The aim of action research is a better understanding of practice, a more efficient acting, and because of that it supports professional development of all participants. Presented are the introduction of action research and the guidelines for its application in school libraries.

Keywords

action research, practical theories, professional development, school libraries

Opredelitev akcijskega raziskovanja

Nekateri avtorji pojmujejo akcijsko raziskovanje kot alternativo tradicionalnemu empirično-analitičnemu raziskovanju. Vendar to vrsto raziskovanja uvrščamo v sklop uporabnega raziskovanja. Poglavitni cilj akcijskega raziskovanja ni testiranje hipotez ali oblikovanje teorije na podlagi empiričnih spoznanj, temveč uporaba spoznanj v praksi (Adam, 1990).

Adam (1990) pravi, da v družboslovju uporabno-razvojno raziskovanje nima enakega statusa in teže kot v naravoslovju. Odnos med temeljno in uporabno komponento je dosti bolj zapleten, prav tako odnos med raziskovalcem in naročnikom ter drugimi vpletenimi posamezniki. Navaja tri poglavitne probleme, ki izhajajo iz teh odnosov in s katerimi se spoprijema tudi akcijsko raziskovanje:

1. V zvezi s prenosom ali uporabo teorije v praksi sta dve težavi, izgradnja znanja in način vgrajevanja spoznanj v splošne teoretične zasnove. Na eni strani družboslovje ustvarja slabše organizirano teoretsko znanje, ki ga je težje uporabiti v situacijah, ki zahtevajo konkretne rešitve. Zato je treba družboslovna spoznanja graditi postopno. Hkrati je nujno razvijanje ustreznih načinov vgrajevanja teh spoznanj v oblikovanje splošnejših teoretičnih zasnov. To pomeni, da je pomemben dvosmerni proces vplivanja teoretičnih spoznanj na prakso in obratno.

2. Naslednja težava je neizdelan in nepreizkušen metodološki instrumentarij. V akcijskem raziskovanju klasičnih metod ne moremo uporabiti na način, ki smo jih navajeni v empirično-analitičnem raziskovanju. Spreminjanje družboslovja v uporabno, projektivno, eksperimentalno in evalvacijsko znanost mora namreč spremljati razvoj ustreznih raziskovalnih metod. Prav tako morajo biti metode prilagojene participativnemu raziskovanju (o participativnem raziskovanju več v nadaljevanju).
3. Etični problemi pri takšnem raziskovanju pridobivajo nove dimenzije. To izhaja iz preprostega dejstva, da so objekt preučevanja, eksperimentiranja in spreminjanja ljudje, bodisi posamezniki ali skupine. Zato je treba pridobiti njihovo soglasje za sodelovanje, aktivno vključenost in participacijo v takšnem načinu raziskovanja. Uporabno družboslovje mora pri akcijskem raziskovanju ohraniti vrsto vrednotne nevtralnosti, po drugi strani pa mora delovati javno in s svojimi izsledki seznanjati strokovno in širšo javnost.

Požarnikova (1990) akcijsko raziskovanje pojmuje kot obliko samorefleksivnega delovanja, ki sledi trem ciljem:

1. izboljšanje lastne prakse,
2. izboljšanje lastnega razumevanja prakse,
3. izboljšanje razumevanja okvirne situacije, v kateri poteka praksa.

Požarnikova (1991) navaja tudi spoznanja Elliota (1981), ki akcijsko raziskovanje opredeljuje kot preučevanje socialne situacije z namenom, da bi izboljšali kakovost akcije v njej.

Obe opredelitvi poudarjata pomembno vlogo akcijskega raziskovanja pri spreminjanju obstoječe prakse. To je skladno tudi z Adamovo razlago, ki pravi, da je poglavitni cilj akcijskega raziskovanja uporaba spoznanj v praksi (Adam, 1990). Že z vzpostavitvijo temeljev akcijskega raziskovanja je jasno poudarjena praktična vloga tovrstnega raziskovanja. V ospredju je predvsem proučevanje obstoječe prakse s težnjo po njeni izboljšavi, vendar z nujno vpletenostjo praktikov oz. tistih, ki prakso ustvarjajo.

Ob teh razlagah je treba razmejiti akcijsko raziskovanje od aplikativne raziskave (Cohen in Manion, 1995). Čeprav sta v določenih pogledih zelo podobna, pa obstaja kar nekaj pomembnih razlik. Aplikativno raziskovanje je predvsem usmerjeno v preverjanje teorij, iskanje odnosov med spremenljivkami in je zelo strogo pri aplikaciji metod raziskovanja. Vzorec mora biti ustrezno izbran, da omogoča posploševanje spoznanj. Prav tako je potreben nadzor nad raziskovalnimi pogoji. Pri posploševanju spoznanj je nujno upoštevanje pravil, ki pri tem veljajo. Cilj aplikativnega raziskovanja (praviloma) ni reševanje konkretnih problemov. Akcijsko raziskovanje pa se usmerja na specifičen problem v specifičnem okolju. Poudarek ni na posploševanju rezultatov, temveč poudarja specifična spoznanja v specifični situaciji, ki pomembno vplivajo na delovanje posameznikov v izbranem okolju. Bistveni cilj akcijskega raziskovanja je tudi odpraviti razlikovanje med teorijo in prakso, med posamezniki, ki ustvarjajo nova znanja, in tistimi, ki naj bi ta znanja pri svojem delu uporabljali.

Čeprav večina avtorjev poudarja praktično vlogo akcijskega raziskovanja in izhaja iz praktičnih teorij (teorij praktikov), pa Stenhouse (1979, po Cohen in Manion, 1995) pravi, da ni potrebno, da akcijsko raziskovanje prinaša samo spremembe v praksi; dobro je, če tudi prispeva k teoriji socialnega konteksta, v katerem poteka. S tem je tudi Stenhouse izpostavil vzajemno vplivanje teorije in prakse pri akcijskem raziskovanju.

Podobno razmišljata tudi Reason in Bradbury (2006) in poudarjata, da akcijsko raziskovanje ni toliko metodološko naravnano, ampak je bolj raziskovalna usmeritev, ki spodbuja radovednost, iskanje rešitev in ustvarja kakovost v preizkušanju

prakse. Tudi njuna razlaga poudarja vzajemen odnos med teorijo in prakso in hkrati izpostavlja način raziskovalnega razmišljanja, ki je drugačen kot pri tradicionalnem raziskovanju.

Razlike med akcijskim in tradicionalnim raziskovanjem

Požarnikova (1991) pravi, da je akcijsko raziskovanje smiselno primerjati s tradicionalnim raziskovanjem. Ob tem navaja vrsto razlik med njima (nekatero so že omenjene pri primerjavi z aplikativnim raziskovanjem). Njena spoznanja so analitična in so nastajala v zgodnjem obdobju uvajanja akcijskega raziskovanja v slovensko (predvsem) pedagoško prakso.

1. Razlike nastopajo v odnosu med teorijo in prakso. V tradicionalnem raziskovanju raziskovalci ustvarjajo teorijo za praktike. Od praktikov pa se pričakuje, da bodo dobljene ugotovitve uporabili v praksi, kar se zgodi redko. Zveze med teorijo in prakso je malo in je predvsem enosmerna. V akcijskem raziskovanju pa je zveza med teorijo in prakso mnogo tesnejša in dvosmerna. Tudi praktikom se priznava, da imajo svojo t. i. praktično teorijo. Raziskovalec se mora dobro seznaniti s prakso, da lahko učinkovito spremlja in vodi akcijsko raziskovanje.
2. Odnos med udeleženci v akcijskem raziskovanju je drugačen kot pri tradicionalnem. Vzpostavljeni so demokratični, enakopravni odnosi, kjer se menjata vloga objekta in subjekta. Praktik ni več samo izvrševalec navodil raziskovalca, ampak je pomemben pobudnik raziskovalnega procesa.
3. Razlike so tudi v pojmovanju odnosa med objektivnim in subjektivnim. Namen tradicionalnega raziskovanja je ugotavljanje objektivne zakonitosti. Pri akcijskem raziskovanju pa je treba združiti objektivno in subjektivno perspektivo; pomembni postanejo cilji, pričakovanja, stališča udeležencev. Te subjektivne perspektive se v vseh fazah raziskovanja soočajo v dialogu, se preverjajo, izpopolnjujejo in razvijajo.
4. Razlika nastopa tudi v upoštevanju konteksta. Akcijsko raziskovanje tako pri načrtovanju kot tudi analizi in vrednotenju upošteva celoten kontekst, v katerem poteka. Pri tradicionalnem pa je treba ugotoviti splošne zakonitosti ne glede na okolje, kar pomeni kontrolo dejavnikov v kontekstu.
5. Raziskovalna pristopa se razlikujeta tudi glede kriterijev kakovosti. Tradicionalno raziskovanje je kakovostno, če rezultati ustrezajo kriterijem objektivnosti, zanesljivosti, notranje in zunanje veljavnosti. Pri akcijskem raziskovanju pa je kakovost dosežena, če vsi udeleženci bolje razumejo prakso in je njihovo delovanje bolj učinkovito.
6. V tradicionalnem raziskovanju raziskovalci stremijo h kontroli številnih spremenljivk. Kakršna koli sprememba odvisne spremenljivke je povezana z delovanjem neodvisne spremenljivke. V naravnem okolju pa je malo možnosti, da bi lahko spreminjali vrednost neodvisne spremenljivke. V takšnih raziskovanjih je zelo pomembno upoštevati kontekst, torej čas in prostor ter vrsto drugih spremenljivk. Vendar ne v smislu kontrole, ampak njihovega delovanja.

Značilnosti akcijskega raziskovanja

Zuber-Skerritt (1996) poudarja pet značilnosti akcijskega raziskovanja:

1. Je praktično, kar pomeni, da vodi v praktične posledice oz. spremembe prakse za vse udeležence.

2. Je aktivno (participatorno) in kooperativno, kar pomeni, da vzpostavi enakovreden odnos med raziskovalcem in raziskovanci in zahteva aktivnost vseh vpletenih.
3. Je enakovredno (emancipatorno), kar pomeni, da zanika tradicionalno vlogo raziskovancev; omogoča, da so aktivno vključeni v proces in da njihovo delovanje vpliva na vsakodnevno prakso.
4. Je pojasnjevalno (interpretativno), kar pomeni, da ima pogled in razumevanje vseh, ki so vključeni v proces, pomembno vlogo; ni pomembna samo objektivna perspektiva raziskovalca. Triangulacijski pristop je v tem primeru nujen.
5. Je kritično, ker omogoča vsem udeležencem, da kritično analizirajo situacijo in svoje delovanje, kar vodi v spremembe pri posameznikih kot tudi v širšem socialnem okolju.

Kot poudarja Požarnikova (1990), je akcijsko raziskovanje praktično usmerjeno. Izhodišče projektov za akcijsko raziskovanje so torej strokovne dileme, problemi, nezadovoljstvo s stanjem, ki ga občutijo sami praktiki, iskanje kreativnih rešitev ipd. Praktiki želijo prakso izboljšati in zato naredijo načrt za akcijo. Raziskovalec jim pri tem pomaga, in to ne kot nepristranski opazovalec, temveč kot nekdo, ki je tudi zavzet za izboljšanje in je s praktiki povezan. Ne dela namesto njih, marveč jim le ustvarja pogoje, da zagledajo razmere v drugačni luči, da načrtno spreminjajo ravnanje in nato analitično spremljajo učinke teh sprememb ter se na tej podlagi odločajo za nadaljnjo akcijo.

Nadalje Požarnikova (1990) navaja še naslednje značilnosti akcijskega raziskovanja, ki jih lahko razumemo tudi kot prednosti takšnega raziskovanja.

Hipoteze niso vnaprej dokončno postavljene in ne izhajajo samo iz teorij. Tudi postopki spreminjanja ravnanja in ugotavljanja učinkov se prilagajajo sprotnemu dogajanju. Spiralni potek, prehajanje iz enega koraka v drugega, je bistvena značilnost akcijskega raziskovanja.

Akcijso raziskovanje pomaga udeležencem razumeti, kaj otežuje uveljavljanje racionalnih sprememb oz. akcij za izboljšanje stanja oz. katere omejitve določajo njihovo ravnanje. Ozaveščanje o teh omejitvah in njihovo odpravljanje širi območje samostojnosti, svobode v ravnanju in vzpostavlja emancipatorno, kritično vlogo akcijskega raziskovanja.

Akcijso raziskovanje je interpretativno raziskovanje, ki vnaša v raziskavo razumevanje smisla, namene, pričakovanja in interpretacije dogajanja tistih, ki so neposredno vpleteni vanj. To pa lahko ugotovimo le s tehnikami in pripomočki, ki spodbujajo k izražanju osebnih izkušenj, interpretacij, videnja problema. Zato lahko uporabljamo dnevnike, opazovanje z udeležbo, metodo spodbujenega priklica itd. Posebno mesto ima metoda triangulacije, ki omogoča razumevanje dogajanja s perspektiv vseh vpletenih.

Akcijso raziskovanje sicer tudi upošteva subjektivno realnost udeležencev ter uporablja posebne tehnike in pripomočke pri njenem razkrivanju (dnevniki, opazovanje, zbirna mapa itd.).

Rezultat akcijskega raziskovanja je največkrat študija primera, v kateri so natančno opisani posamezni koraki v projektu, uvedene novosti, rezultati, mnenja udeležencev, njihovo poglobljeno razumevanje in spremembe v ravnanju, pa tudi dvomi in stranpoti ter ovire.

Pri akcijskem raziskovanju gotovo ne moremo govoriti o posploševanju, kakršno je mogoče pri raziskavah, opravljenih v smislu statistične indukcije. Poročila o akcijskem raziskovanju pa so lahko takšna, da vodijo posameznika, da začne uvajati

spremembe tudi pri sebi v praksi. Gre torej za vrsto sklepanja po analogiji, ki ni niti indukcija niti dedukcija, ampak transdukcija.

Nove vloge raziskovalca in praktika se razvijajo. Akcijsko raziskovanje je nujno sodelovalen, participatoren proces. Potrebni so dogovarjanje, strpnost in posluš za skupinsko dinamiko. Udeleženci naj bi produktivno urejali konflikte in skrbeli za strokovne odločitve ob upoštevanju etičnih vidikov. Vsega tega se morajo naučiti vsi sodelujoči.

Uzzell (1985) pravi, da lahko raziskovalec v procesu akcijskega raziskovanja prevzame različne vloge in je lahko spodbujevalec procesa, vir informacij ali koordinator. Lahko postane subjekt procesa odločanja, kar pomeni, da so lahko raziskovalni rezultati del skupne izkušnje, ki omogoča ustvarjati znanje, za katerega pa je možno, da v tradicionalnih akademskih sferah ni vedno sprejeto.

Winter (1996) razlaga akcijsko raziskovanje kot način preučevanja profesionalnih izkušenj, ki so povezane s prakso in jo razčlenjujejo v posamezne, kontinuirane razvojne sekvence (Winter, 1996). Ob tem poudarja šest osrednjih načel akcijskega raziskovanja:

- refleksivna kritika, ki odpira vpogled v naše razmišljanje in delovanje,
- dialektična kritika, ki omogoča razumevanje odnosov med elementi, ki delujejo v kontekstu,
- sodelovanje, ki pomeni, da je pomemben pogled vsakega posameznika, ker prispeva k razumevanju situacije,
- tveganje, ki se kaže kot razumevanje naših lastnih procesov in pripravljenosti podvreči jih kritiki,
- ustvarjanje pluralnega okolja, ki vključuje razvijanje razmišljanj in kritik, ne pa samo ene avtoritarne interpretacije,
- teorija in praksa sta komplementarni fazi procesa spreminjanja.

Akcijsko raziskovanje je torej tisto, če povzamemo zgornje navedbe, ki omogoča refleksijo, kar vodi v povečano razumevanje prakse. Poleg tega pa vključuje tudi spremembe v praksi, ki vodijo v bolj učinkovito delovanje oz. omogočajo profesionalni razvoj praktika.

Če pogledamo na akcijsko raziskovanje z metodološkega vidika, je pri tem treba izpostaviti drugačnost metodologije, kot jo ima tradicionalno raziskovanje. Kot je bilo že omenjeno, je treba razvijati ustrezen instrumentarij, ki bo omogočal spremljanje dogajanja, uvajanja sprememb in njihovih učinkov. Verjetno je pri akcijskem raziskovanju bolj pogosto uporabljena kvalitativna metodologija, čeprav tudi kvantitativni pristop ni zanemarljiv. Winter (1996) predlaga naslednje metode zbiranja podatkov:

- pisanje dnevnika o vtisih, opisih srečanj ipd.,
- zbiranje dokumentov, ki so povezani z izbrano situacijo,
- sistematično opazovanje srečanj z uporabo kontrolnih list ali frekvenčnih tabel,
- uporaba vprašalnikov z odprtimi ali zaprtimi vprašanji,
- intervjuji z vpletenimi osebami, kar omogoča raziskovanje in vpogled v različne perspektive,
- snemanje intervjujev ali srečanj z namenom, da posredujemo objektivno informacijo o dogodku,
- zapisniki sestankov, srečanj in intervjujev z namenom, da vsi vpleteni dobijo celovito informacijo.

Ob tem pravi, da je treba uporabiti vrsto različnih metod, saj ima vsaka svoje omejitve, ki jih tako lahko (delno) presežemo. Predlaga uporabo vsaj treh metod (triangulacija metode).

Vrste akcijskega raziskovanja

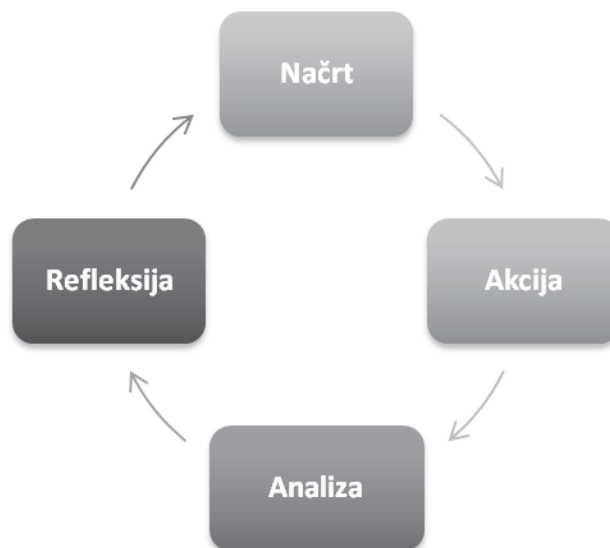
Ferrance (2005) opredeli naslednje vrste akcijskega raziskovanja v šolskem kontekstu:

1. individualno akcijsko raziskovanje, kjer po navadi samo ena oseba (npr. učitelj, knjižničar) vodi akcijsko raziskovanje. Obravnava lahko teme, kot so: vodenje skupine, strategije poučevanja ipd.;
2. skupinsko akcijsko raziskovanje, kjer sta lahko vključeni dve ali več oseb (npr. več učiteljev ali knjižničar in učitelj ali več učiteljev istega predmetnega področja in knjižničar);
3. akcijsko raziskovanje v okviru šole, kjer se tako lahko obravnava zelo konkreten problem na šoli in so vključeni vsi (npr. vključenost staršev v družinsko branje, informacijsko opismenjevanje).

Potek akcijskega raziskovanja

Lewin (1946, po Požarnik, 1991) je akcijsko raziskavo opisal kot niz korakov v spirali, kjer vsak sestoji iz načrtovanja, akcije, analize in refleksije dogajanja. V praksi se proces začne s spoznanjem, da je sprememba zaželeno. Nato se določi, kaj bomo spreminjali, torej kaj je možno spreminjati in na kaj sploh lahko vplivamo. Naredi se splošen načrt za akcijo, ki se ga razgradi v posamezne korake. Določimo način, kako bomo spremembe spremljali.

Ciklična narava Lewinovega modela uveljavlja zahtevo, da je načrtovanje akcije ves čas prožno. V kompleksnih socialnih situacijah je težko predvideti prav vse, kaj se bo dogajalo in kaj bomo morali storiti. Zato je treba akcijo spremljati in reflektirati. To pa pravzaprav pomeni, da se oblikujejo nove akcije oz. načrti za njih na temelju dobljenih izkušenj in da se pri tem upošteva ideje, predloge, izkušnje vseh vpletenih (slika 1).

Slika 1: Lewinov model akcijskega raziskovanja

Akcijnska raziskava vključuje naslednje korake (Požarnik, 1991):

1. izdelavo načrta za akcijo, ki naj bi izboljšala to, kar se že dogaja,
2. ukrepe za uresničitev načrta,
3. opazovanje in spremljanje učinkov ter ukrepov v okvirih, znotraj katerih potekajo,
4. razmislek o teh učinkih kot podlaga za nadaljnje načrtovanje.

Načrt je konstrukcija akcije in mora biti že po definiciji usmerjen v akcijo. Upoštevati mora dejstvo, da je vsaka socialna akcija do neke mere nepredvidljiva in zato nekoliko tvegana. Akcija mora biti strateška v dveh pogledih. Upoštevati mora vsa tveganja, ki jih prinaša socialna situacija, in mora se zavedati omejitev.

Ukrepanje oz. akcija je premišljeno nadzorovano dejanje oz. preudarna variacija obstoječe prakse. Vsakokratna akcija je izhodišče za nadaljnje razvijanje poznejše akcije. V dobrem načrtu najdemo utemeljenost za akcijo. Načrti pa morajo biti prožni za spreminjanje. Pri akciji pa ne smemo pozabiti na naslednje dosežke: na izboljšavo prakse, izboljšavo razumevanja procesov, ki potekajo v praksi, in izboljšanje situacije, v kateri poteka akcija.

Opazovanje ima vlogo dokumentiranja učinkov akcije in mora potekati sproti in je osnova za poznejši razmislek. Opazovati in spremljati je treba akcijski proces, učinke akcije, okoliščine in omejevalne dejavnike ter vsa druga vprašanja, ki se utegnejo pojaviti. Vodilo takega opazovanja je zahteva po trdnejši osnovi za kritično samorefleksijo. Tako lahko prispeva k izboljšavam v praksi, saj zagotavlja boljše razumevanje in z več informacijami podprto strateško akcijo.

Refleksija je retrospektivna in ima osnove v opazovanju. Skuša osmisliti procese, probleme, vprašanja in omejevalne dejavnike, ki so se pokazali pri strateški akciji. Upošteva različne možne poglede na socialni položaj in razčlenjuje ter povezuje probleme ter okoliščine, v katerih se pojavljajo. Refleksija ponuja odgovor na to, kako lahko akcijo nadaljujemo.

Akcijska raziskava je dinamičen proces, pri katerem omenjenih štirih vidikov ne moremo pojmovati kot samozadostne statične postopke, temveč kot povezane dejavnike načrtovanja, ukrepanja, opazovanja in refleksije v spirali akcijske raziskave.

Cohen in Manion (1995) navajata okviren, fleksibilen opis korakov, ki jih pri načrtovanju in izpeljavi akcijskega raziskovanja lahko uporabimo. Koraki so v temelju podobni, kot jih navaja Požarnikova (1991), morda so samo nekateri izmed njih bolj specifično opredeljeni.

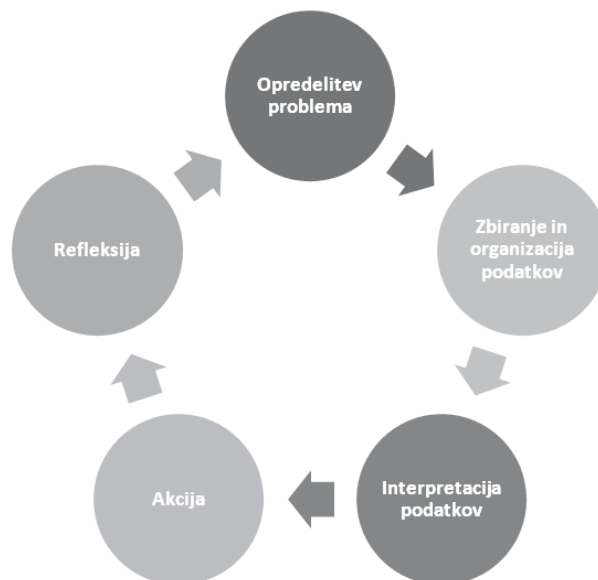
1. Prvi korak se nanaša na identifikacijo in oblikovanje problema, ki naj bo interpretiran ohlapno oz. širše, da bo spodbudil razmišljanje o uvajanju inovacij v okolje.
2. Naslednji korak vključuje razpravo in pogajanja vseh vpletenih, ki se lahko sklene z okvirnim predlogom akcijskega raziskovanja. Vključuje izjave o tem, na katera vprašanja želimo odgovor. Raziskovalec, kot svetovalec, usmerja pogovor v bolj jasno oblikovanje problema in iskanje možnih vzrokov za nastali problem. Ta korak je ključen, zato je treba cilje, namene jasno opredeliti, da jih vsi udeleženci razumejo in sprejmejo.
3. Sledi raziskovanje literature.
4. Nadaljujemo s preoblikovanjem problema, iskanja hipotez ali postavljanja ciljev.
5. Izberemo raziskovalno metodologijo; vzorec, materiale, metode dela itd.
6. Določimo metodo sprotne in končne evalvacije in s tem upoštevamo kontinuiranost tega procesa.
7. Sledi implementacija projekta, v katero je vključeno tudi spremljanje vnašanja sprememb in posredovanja povratne informacije raziskovalnemu timu. Temu sledi klasifikacija in analiza podatkov.
8. Zadnji korak pa vključuje interpretacijo podatkov in celovito evalvacijo projekta. Razprava poteka na temelju vnaprej določenih kriterijev. Zaključek, napotki in prenos spoznanj v prakso so posebej pomembni. Na splošno bi rekli, da naj po-

ročilo vključuje opis kontinuiranega procesa eksperimentiranja, kompleksnosti izkušnje, z željo, da se pojasni širša pomembnost posameznega dogodka. V poročilu naj bo zajeto zaporedje prakse in refleksije. Poleg tega naj vključuje tudi odprtost raziskovalnih sklepov v tem smislu, da vsak odpira tudi že nova raziskovalna vprašanja. Prav tako naj bo jasno razvidno, da je akcijsko raziskovanje sodelovalno in akcijsko usmerjeno.

Ferrance (2005) opisuje potek akcijskega raziskovanja v naslednjih korakih:

1. opredelitev problema
2. zbiranje in organizacija podatkov
3. interpretacija podatkov
4. akcija na osnovi podatkov
5. refleksija

Slikovno lahko korake prikažemo takole, kjer je jasno razvidno, da poteka prehod iz enega koraka v drugega in da je nujno tako določeno zaporedje korakov. Pomembno pa je tudi zavedanje, da zaključen krog lahko pomeni tudi že osnovo za novo akcijsko raziskovanje.

Slika 2: Potek akcijskega raziskovanja po Ferrance

Opredelevitev problema poteka kot zbiranje vprašanj, dilem, idej vseh vpletenih v akcijsko raziskovanje. Dobro je, da izberemo eno idejo, eno dilemo oz. vprašanje in da je povezano z aktualnim delom, kot npr. kako pri učiteljih spodbuditi iskanje gradiva s pomočjo COBISS-a. Opredelevitev naj bo jasna, natančna in pomembna za vpletene. Pri izbiri raziskovalnega problema se je treba zavedati dejstva, da so dobri tisti problemi, pri katerih imajo knjižničarji vpliv nanje, ko iščejo rešitve. Če te možnosti ni, je težko pričakovati, da bomo prišli do rešitve.

Zbiranje in organizacija podatkov potekata na različne načine, ker je pomembno, da čim bolj jasno in natančno opredelimo problem. Izberemo vedno več različnih načinov, kot so: intervjuji, dnevniki, audio-/videozapisi, portfolio (zbirne mape), fokusne skupine, anekdotski zapiski, samoocenjevanja, izdelki, študije primera itd. Pri tem se je treba zavedati, ali bomo do podatkov prišli lažje ali bomo potrebovali več napora. Preverimo, ali so podatki dostopni. Pri zbiranju podatkov je treba uporabiti metodo triangulacije (tri različne metode, trije udeleženci). Podatke je treba urediti tako, da lahko spoznamo trende. Pri tem upoštevamo različne spremenljivke: spol, starost, leta delovnih izkušenj, pogostost uporabe določenih virov ipd.

Interpretacija podatkov je logično nadaljevanje prejšnjega koraka, kjer identificiramo trende, zakonitosti. Lahko je kvalitativne ali kvantitativne narave. Če bomo iskali vzorce vedenja npr. učencev pri iskanju gradiva, potem lahko njihovo vedenje razložimo celostno. Če pa nas npr. zanima trend izposoje določenega gradiva, pa bomo interpretirali številske podatke.

Akcija oz. delovanje na temelju pridobljenih podatkov oz. njihove interpretacije vključuje načrtovanje aktivnosti, ki bodo pripeljale do želenih sprememb. Aktivnosti bodo izvajali vsi vpleteni. Vedno spreminjamo samo eno področje delovanja, ker bomo samo tako lahko sledili morebitnim učinkom. Pri izvajanju akcije moramo slediti izpeljanim spremembam, odzivom in njihovem učinku. Vse to moramo ustrezno beležiti.

Refleksija nam da odgovor na to, ali smo dosegli zastavljene cilje. Pri tem upoštevamo zapise spremljanja akcije oz. delovanja. Če do zastavljenih ciljev nismo prišli, je treba analizirati vzroke in poiskati ustrežnejše načine. Hkrati pa si ob tem lahko postavimo tudi že nove cilje in zastavimo nov krog akcijskega raziskovanja.

Predstavljeni so trije modeli poteka akcijskega raziskovanja, ki se razlikujejo po svoji strukturi in številu korakov. V temelju pa ohranjajo Lewinov koncept akcijskega raziskovanja, ki se začne z načrtom, nadaljuje z aplikacijo načrta, opazovanjem le-tega in refleksijo, ki lahko vodi že v nov cikel akcijskega raziskovanja. Spirala raziskovanja, ki je tako zagotovljena, omogoča razvijanje prakse in profesionalni razvoj udeležencev.

Model akcijskega raziskovanja po Cohenu in Manionu je morda bolj uporaben za tiste, ki se tovrstnega raziskovanja šele lotevajo, saj bolj natančno opiše posamezne korake in aktivnosti. Druga dva modela pa sta morda primerna za bolj izkušene raziskovalce, saj je v vsakem koraku predvidena vrsta aktivnosti, ki jih ne smemo izpustiti, če želimo izpeljati celoten Lewinov cikel, omogočiti triangulacijo, sodelovalne odnose in povezovanje teorije s prakso.

Akcijsko raziskovanje v praksi

Glede na to, da je akcijsko raziskovanje usmerjeno v prakso in iz nje izhaja, si pogledamo nekatera področja delovanja, kjer akcijsko raziskovanje lahko uporabimo. Cohen in Manion (1995) sta ta področja predstavila za šolsko okolje, vendar jih lahko brez večjih zadržkov uporabimo tudi v knjižničnem okolju, ki je del šolskega, zato pri opredelitvi področij navajam tudi primere možne uporabe akcijskega raziskovanja v šolski knjižnici.

1. Akcijsko raziskovanje je smiselno uporabiti takrat, kadar želimo povečati učinkovitost delovanja. *Npr. kadar želimo, da bi referenčna služba posredovala bolj kakovostne (uporabne) informacije svojim uporabnikom.*
2. Akcijsko raziskovanje spodbuja razvoj odnosov, upoštevajoč motivacijo in druge dejavnike zaposlenih in delovnega okolja. *Npr. želimo spodbuditi medpredmetno povezovanje z vsebinami KIZ-a.*
3. Usmerjeno je v analizo dela, kar lahko izboljša profesionalno delovanje in učinkovitost. *Npr. lahko se izboljša proces nabave gradiva.*
4. Akcijsko raziskovanje je lahko usmerjeno v organizacijske spremembe, kar je v šolski knjižnici težje uresničljivo, saj je zaposlen praviloma samo en knjižničar. *Npr. izpeljava KIZ-a v okviru kulturnega dneva na šoli.*

5. Akcijsko raziskovanje je lahko usmerjeno v sistematično načrtovanje dela. *Npr. knjižnica lahko sistematično načrtuje spremembe pri informacijskem opismenjevanju učiteljev.*
6. Akcijsko raziskovanje se lahko ukvarja s spremembami in inovacijami, ki so vne-sene v sistem. *Npr. knjižnica lahko spremlja vedenje uporabnikov ob podaljšani odprtosti knjižnice.*
7. Akcijsko raziskovanje je usmerjeno v reševanje konkretnih problemov. *Npr. knji-žnica lahko preverja, kakšni so razlogi, da mladostniki ne obiskujejo knjižnice, in kako lahko v takšnem primeru ukrepa.*
8. Akcijsko raziskovanje ustvarja možnosti za razvijanje teoretičnega znanja. *Npr. knjižničarji imajo možnost razvijati oz. dopolnjevati svoje znanje o sodelovalnih metodah poučevanja ob uvajanju akcijskega raziskovanja.*

Tudi Ferrance (2005) pravi, da ima lahko akcijsko raziskovanje veliko prednosti za prakso. Usmerjeno je v konkretne probleme, ki se pojavljajo v šoli, in za njih išče rešitve. Omogoča profesionalni razvoj učitelja oz. knjižničarja, saj pomembno vpliva na stališča do sprememb, odpira pripravljenost za komunikacijo, spodbuja učinkovi-tost in spodbuja reševanje problemov. Med sodelujočimi prihaja do interakcije, kjer se izmenjujejo informacije o načinih poučevanja, reševanja problemov, spodbujanju učenja, razvijanju motivacije itd. Hkrati je akcijsko raziskovanje možnost za refleksijo lastne prakse in izmenjavo primerov dobre prakse.

Etičnost akcijskega raziskovanja

Tudi pri akcijskem raziskovanju je treba slediti etičnim načelom. Vpletenost v ta način raziskovanja v socialnem kontekstu lahko z vsako napako močno ogrozi sam proces izboljševanja prakse in posledično tudi vrednost opravljenega dela.

Zato Winter predlaga (1996) naslednje etične smernice:

- Zagotoviti je treba, da so vpletene osebe, skupine ali avtoritete dale soglasje za takšen način dela.
- Vsak udeleženec mora imeti možnost, da sodeluje v projektu; želje tistih, ki ne želijo sodelovati, pa je treba upoštevati.
- Sam razvoj in potek dogodkov mora ostati odprt.
- Potrebno je soglasje vseh, ki bodo udeleženi v procesu opazovanja, oz. tistih, katere dokumente bomo pregledovali.
- Vsi opisi dela in različni pogledi morajo biti sprejeti soglasno, preden se objavijo.
- Raziskovalec mora prevzeti odgovornost za zaupnost.

Raziskovalec mora poskrbeti, da so sklepi narejeni na široki osnovi in da upoštevajo perspektivo različnih udeležencev. Rezultati takšnega dela so torej objektivni in resnični v smislu, da je razumevanje usmerjeno v pridobivanje možnega konsenza med akterji.

Sklepne misli in priporočila za delo v praksi

Bistvo akcijskega raziskovanja je v tem, da izhaja iz prakse in rešuje praktične prob-leme. Veliko vlogo pripisuje praktikom. Pri tem pa se je treba zavedati, da vsi, pa če-prav praktični problemi, le niso primerni za akcijsko raziskovanje. Kadar želimo npr. ugotoviti, kakšno gradivo si izposojajo uporabniki šolske knjižnice, bomo odgovor na

to poiskali s pomočjo tradicionalnega raziskovanja. Če pa želimo preveriti drugačno postavitev gradiva in kako bo vplivala na najdenje uporabnikov v knjižnici, pa lahko uporabimo akcijski pristop.

Pri akcijskem raziskovanju je pomembno tudi to, da upošteva kontekst, v katerem raziskovanje poteka. Tako so rešitve in inovacije bolj prilagojene konkretnemu okolju in bolj učinkovite. Res pa je, da zato prenos teh spoznanj v širše okolje (praviloma) ni mogoč, kar nekateri akcijskemu raziskovanju očitajo in ocenjujejo kot pomanjkljivost tega raziskovanja.

Za tak način raziskovanja mora biti doseženo soglasje pri vseh, ki bodo tako ali drugače vpleteni. To zagotavlja uspešnost akcijskega raziskovanja. Brez pripravljenosti in motiviranosti vseh in soglasja ter podpore vodilnih uspeh ni možen.

Struktura akcijskega raziskovanja je morda na prvi pogled videti preveč ohlapna, predvsem če jo primerjamo s tradicionalnim raziskovanjem. Vendar je pri tem treba poudariti odprtost oz. fleksibilnost tega pristopa, ki sicer začetnikom lahko povzroča nemalo težav, a ob premostitvi teh težav vsak praktik kmalu spozna vrednost take strukture. Koraki so jasni: najprej dober načrt, izvedba tega načrta, opazovanje tega, kaj se dogaja, in nato še kritična refleksija. Če sledimo tem korakom in smo fleksibilni, bo naše delovanje v praksi bolj premišljeno, spremembe pa bolj učinkovite. To pa je tudi bistvo akcijskega raziskovanja.

Viri

- Adam, F. (1990). Akcijsko raziskovanje in uporabnost družboslovnega znanja. V: *Akcijsko raziskovanje v vzgoji in izobraževanju* (str. 33–41). Zbornik 5. strokovnega srečanja slovenskega društva pedagogov. Ljubljana: Slovensko društvo pedagogov.
- Cohen, L., Manion, L. (1995). *Action Research. V: Research Methods in Education* (str. 186–203). *Fourth Edition*. London, New York: Routledge.
- Ferrance, E. (2000). *Themes in Education: Action research*. Providence: Brown University.
- Koshy, V. (2005). *Action Research for Improving Practice: A Practical Guide*. London: SAGE Publications.
- Marentič Požarnik, B. (1990). Akcijsko raziskovanje, učiteljeva profesionalna avtonomija in demokratizacija reformnih procesov. V: Cerar, M.; B. M. Požarnik, (ur.). *Akcijsko raziskovanje v vzgoji in izobraževanju* (str. 64–77). Zbornik 5. strokovnega srečanja slovenskega društva pedagogov. Ljubljana: Slovensko društvo pedagogov.
- Marentič Požarnik, B. (1991). Razlike med tradicionalnim empirično analitičnim in akcijskim raziskovanjem. V: Kemmis, S., McTaggart, R., Požarnik, B., M., Skalar, M. *Kako se lotimo akcijskega raziskovanja v šoli* (str. 47–69). Radovljica: Didakta, Slovensko društvo pedagogov.
- Reason, P. in Bradbury, H. (ur.). (2006). *Handbook of Action Research: Concise paperback edition*. London : Sage Publications.
- Uzzell, D. (1985). *Ethnographic and Action Research*. V: Breakwell, G., M., Hammond, S., Fife-Schaw, C. (ur.). *Research Methods in Psychology* (str. 302–314). London: SAGE Publications..
- Zuber-Skerritt, O. (1996). *Emancipatory Action Research for Organisational Change and Management Development*. V: Zuber-Skerritt (ur.). *New Directions in Action Research* (str. 83–105). London, Washington: The Falmer Press..
- Winter, R. (1996). *Some Principles and Procedures for the Conduct of Action Research*. V: Zuber-Skerritt (ur.). *New Directions in Action Research* (str. 13–27). London, Washington: The Falmer Press.

> **Dr. Vlasta Zabukovec** je izredna profesorica na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani.
Naslov: Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana
Naslov e-pošte: vlasta.zabukovec@ff.uni-lj.si

Spletne učilnice šolske knjižnice Osnovne šole Prule

E-classrooms of the school library at Primary school Prule

> Gregor Škrli

Izvleček

Prispevek prikazuje primere štirih spletnih učilnic pri knjižničarjevem delu v osnovnošolski knjižnici ter pripravo, izdelavo in uporabo spletnih učilnic. Predstavljene so Šolska knjižnica za učence, Knjižničarski krožek, Pouk KIZ ter v okviru zbornice tudi knjižnica za učitelje. V šolski knjižnici združujemo klasično in sodobno poučevanje, kar predstavlja medpredmetno povezovanje in uporabo novih tehnologij. S tem krepimo in razvijamo temeljne pismenosti in kompetence (informacijsko, računalniško, digitalno).

Ključne besede

Moodle, spletne učilnice, pouk, učenci, osnovna šola, kompetence, šolske knjižnice

UDK 004:37.09:027.8

Abstract

The paper describes four e-classrooms used for library work in a primary school library. It also shows the design, making and use of the e-classrooms. Presented are School library for the pupils, Library club, Teaching library and information knowledge, and Library for the teachers which is a part of teachers' staff room. The school library joins the classical and modern teaching, known as crosscurricular connection with the use of new technologies. This enhances and develops basic literacies and competences (information, computer, digital).

Keywords

Moodle, e-classrooms, teaching, pupils, primary school, literacies, competences, school libraries

Uvod

Šolska knjižnica osnovne šole je del vzgojno-izobraževalnega procesa. Skladno z letnim delovnim načrtom in poslanstvom knjižnice širi ter pogloblja znanje učencev kot tudi učiteljev. Za dosego tega uporablja različne oblike dela in dejavnosti za motivacijo. Knjižnico vodi usposobljen in izobražen knjižničar, ki sledi sodobnim trendom in hkrati ohranja tradicionalno vlogo. Ob vsej dostopni, sodobni tehnologiji je učence treba dobro motivirati ter privabiti k uporabi gradiva in storitev knjižnice. Učencem so v šolski knjižnici poleg gradiva in rednih oblik informiranja na voljo uganka meseca, ki se izvaja po triletjih, glasovanje za naj knjigo,¹ različne interesne dejavnosti (Knjižničarski krožek, Mladi bibliotekar, Namizne družabne igre) za poglobljanje lastnega interesa in poglobljeno seznanitev s knjižnico. Ravno tako po oddelkih izvajam ure knjižničnega informacijskega znanja, ki jih letno načrtujemo pri posameznih predmetih in učiteljih. Zelo pomembna sta tudi kulturna dejavnost in vključevanje v dneve dejavnosti ter projekte (Rastem s knjigo, knjižni sejmi, bralne značke, kulturni dnevi, razstave itd.). V članku bo predstavljena odločitev o izdelavi več spletnih učilnic, s katerimi upravlja šolski knjižničar.

¹ Priznanje po izboru mladih bralcev, ki so ga osnovali Pionirska, Slovenska sekcija IBBY in Zveza bibliotekarskih društev Slovenije. Več informacij: <http://www.naj-knjiga.si/>.

1 Kaj so spletne učilnice in njihova uporabnost

Vsem novim tehnologijam oz. tehnološkim izdelkom na trgu je težko slediti, jih poznati in uporabljati. A vendar je treba iti v korak s časom in se v knjižnici, pri učenju, na nov način poskušati približati učencu. Informatizacija in računalništvo sta knjižnicam prinesla nove sisteme, orodja, s katerimi obogatijo storitve ter izboljšajo ponudbo in si olajšajo delo. Poleg že uveljavljenih storitev obveščanja (oglasna deska, e-pošta) spletne strani, ki ponujajo dokaj statične informacije in interaktivne table (za potrebe pouka), je treba v učenje vključiti še kakšno interaktivno možnost. Naša šola se je leta 2010 vključila v e-šolstvo² in začela z izdelavo šolskega spletišča spletnih učilnic. Ker že vsa leta v svoje delo šolskega knjižničarja vključujem sodobno tehnologijo, sem z možnostjo izdelave spletnih učilnic predse dobil nov izziv. Na seminarju³ nam je predavatelj predstavil Moodle,⁴ spletišče navideznih spletnih učilnic, ki so prosto dostopne⁵ na svetovnem spletu in brezplačne za uporabo. Moodle, ki na spletu omogoča učiteljem postavitev svojega učinkovitega in interaktivnega učnega okolja, se nahaja na spletnem naslovu Osnovne šole Prule.⁶ Sistem omogoča enostavno dodajanje vsebin, avdio-/videoposnetkov, nalog, kvizov in še preostalih vsebin. Vsako orodje ima tudi svoje prednosti in slabosti, a o tem več v naslednjih poglavjih.

2 Priprava, izdelava in predstavitev spletnih učilnic

K izdelavi spletne učilnice v spletnem okolju Osnovne šole Prule sem pristopil glede na učne načrte, medpredmetno povezovanje, pomembnost vključenosti knjižnice v vzgojne in izobraževalne procese ter izvajanje informacijskega opismenjevanja učencev in učiteljev. Delno sem se tudi opiral na splošne cilje in ključne kompetence, zapisane v kurikulumu Knjižnično informacijsko znanje,⁷ kjer je med cilji zapisano, da učenci sami spoznajo in uporabljajo informacijsko tehnologijo. Ob tem sta pomembni digitalna pismenost, ki navaja, da »učenec razvija informacijsko pismenost in uporablja informacijsko-komunikacijsko tehnologijo, pridobiva gradivo in informacije, uporablja informacije iz različnih elektronskih virov, se usposablja za delo z viri (Knjižnično, 2009)«, socialne in državljanske kompetence, da se učenec »kot uporabnik knjižnice srečuje z različnimi skupinami uporabnikov in s tem razvija sodelovalne in socialne zmožnosti, kar prenaša tudi na osebno raven in v družbo. Spoznava značilnosti virtualnih skupnosti. Upošteva dogovorjena pravila obnašanja in etiko uporabe knjižničnega gradiva ter avtorskih pravic in javnega prostora (ibid., 2009)«.

Glede na naloge (izvajanje pouka knjižničnega informacijskega znanja) in storitve, ki jih naša šolska knjižnica nudi, ter glede na dejavnosti, ki jih izvajam, sem se odločil, da vzpostavim štiri spletne učilnice. Odločitev je temeljila na ponudbi pravih vsebin točno določenim uporabnikom (vsebine za učitelje morajo biti ločene od vsebin, namenjenih učencem). Tako sem vzpostavil spletno učilnico Šolska knjižnica za učence; Knjižničarski krožek; Pouk KIZ ter v okviru Zbornice tudi Knjižnico za učitelje.

² O projektu e-šolstvo je več informacij dostopnih na spletni strani: http://www.sio.si/sio/projekti/e_solstvo.html.

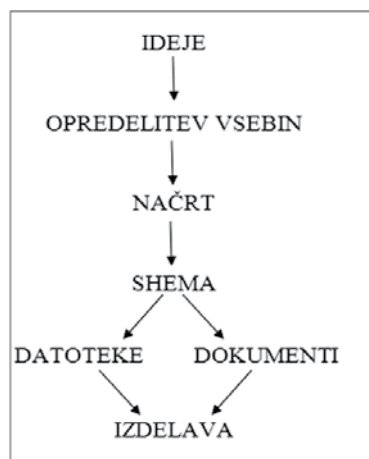
³ Gre za seminar z naslovom Sodelovalno delo v spletni učilnici Moodle, ki ga izvajajo predavatelji v okviru e-šolstva. Udeleženci pridobijo in razvijejo sposobnosti urejanja, komuniciranja, sodelovanja in moderiranja v spletni učilnici.

⁴ Moodle je kratica za Modular Object Oriented Dynamic Learning Environment. V prevodu pomeni modularno objektno orientirano dinamično učno okolje in je odprto kodna rešitev za upravljanje predmetov, učnih vsebin (povzeto po www.moodle.org).

⁵ Prosto dostopni paketi na uradni spletni strani: <http://moodle.org/downloads/>.

⁶ Poveza do spletnih učilnic OŠ Prule: <http://193.2.12.14/ucilnica/>.

⁷ Kurikul. Knjižnično informacijsko znanje: osnovna šola, dostopno na: http://www.zrss.si/pdf/080711123601_lk-knjiznicno_informacijsko_znanje_os-sprejeto.pdf.

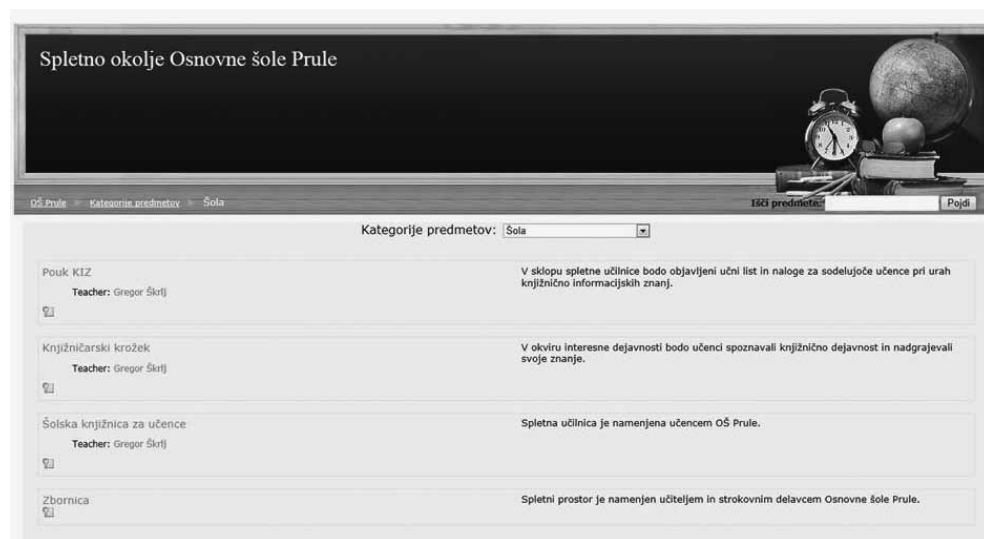

Slika 1: Potek dela od ideje do realizacije spletne učilnice.

Pri sami pripravi sem si zastavil vprašanja:

- kako učno okolje in knjižnico povezati z virtualnim učnim okoljem, ki lahko daje šolski knjižnici nove razsežnosti;
- komu je spletna učilnica namenjena (kdo jo bo uporabljal);
- katere vsebine vključiti;
- kdo vse bo upravljal učilnico in posamezna poglavja ter
- kako je z varnostjo oziroma zasebnostjo.

Določil sem skupine uporabnikov, omejil dostopnost vpisa ter opredelil število in vsebine poglavij.

Slika 2: Spletne učilnice OŠ Prule, ki jih administrira šolski knjižničar

2.1 Spletna učilnica Šolska knjižnica za učence

V spletni učilnici šolske knjižnice za učence sem opredelil glavna poglavja:

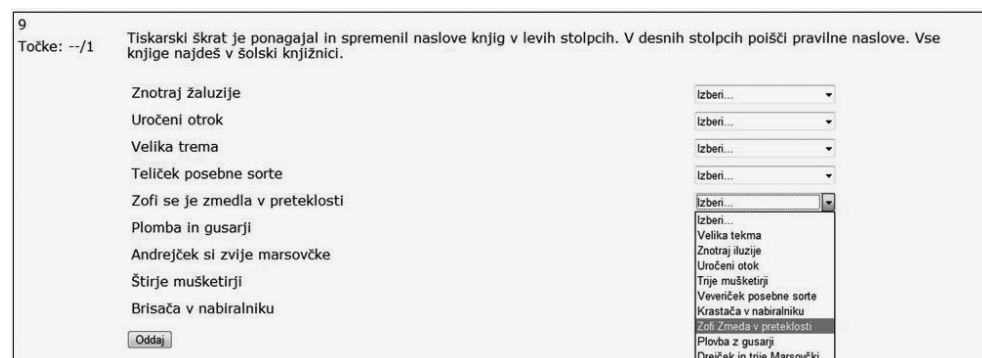
- Seznami za branje;
- Klepetajmo – forumi;
- Knjižnični red in pravila v knjižnici;
- Naloge, kvizi in uganke; COBISS/OPAC in zadolžnica;
- Posebne dejavnosti (zanimivosti iz sveta knjižničarstva, teden otroka, poklic bibliotekar itd.).

V posameznih poglavjih so obrazložene posamezne teme. Med najbolj obiskanimi je poglavje foruma, kjer učenci sodelujejo v igrah (ugani pravljico, spremeni črko, knjižni junaki v sliki itd.), nadaljujejo pravljico, iščejo sopomenke, si pomagajo pri vprašanjih, povezanih s poukom itd. Vsako poglavje ima za uporabo natančna navodila, ki jih uporabniki dosledno upoštevajo.

Slika 3: Naslovna stran spletne učilnice šolske knjižnice za učence (je barvna, privlačna, zanimiva)

Zelo uspešno učenci rešujejo spletno uganko in spletne kvize ob posebnih priložnostih, ki jih pripravim s pomočjo odličnega programa Hot Potatoes.⁸

Slika 4: Primer vprašanja v knjižnem kvizu, kjer so morali učenci v spustnem meniju poiskati pravilne knjižne naslove.

2.2 Spletna učilnica Pouk KIZ

V spletni učilnici, ki jo uporabljam za pouk knjižničnega informacijskega znanja v vseh oddelkih, imam po razredih pripravljena navodila, povezave in kvize (tudi učne liste za projekt Rastem s knjigo). Učilnica mi omogoča nastavitve skupin, tako da prave vsebine dejansko vidijo pravi učenci. Poudarek je na komunikaciji med knjižničarjem, učiteljem in učenci. V učilnici program spremlja aktivnosti, učenci pa svoje izdelke, kvize, oddajo, tako da se v sistemu shranijo. Pri medpredmetnem povezovanju se izdelki po vnaprej določenih kriterijih tudi vrednotijo. S spletnimi učilnicami sem rešil tudi zagato izgubljanja učnih listov ali pozabljanja učnih listov doma.

V tej spletni učilnici so posebna poglavja namenjena tudi kulturnim dnevom, ki jih izvajam za posamezne razrede; vključuje podrobnejša navodila, učni listi za obisk knjižnega sejma ter druge dejavnosti.

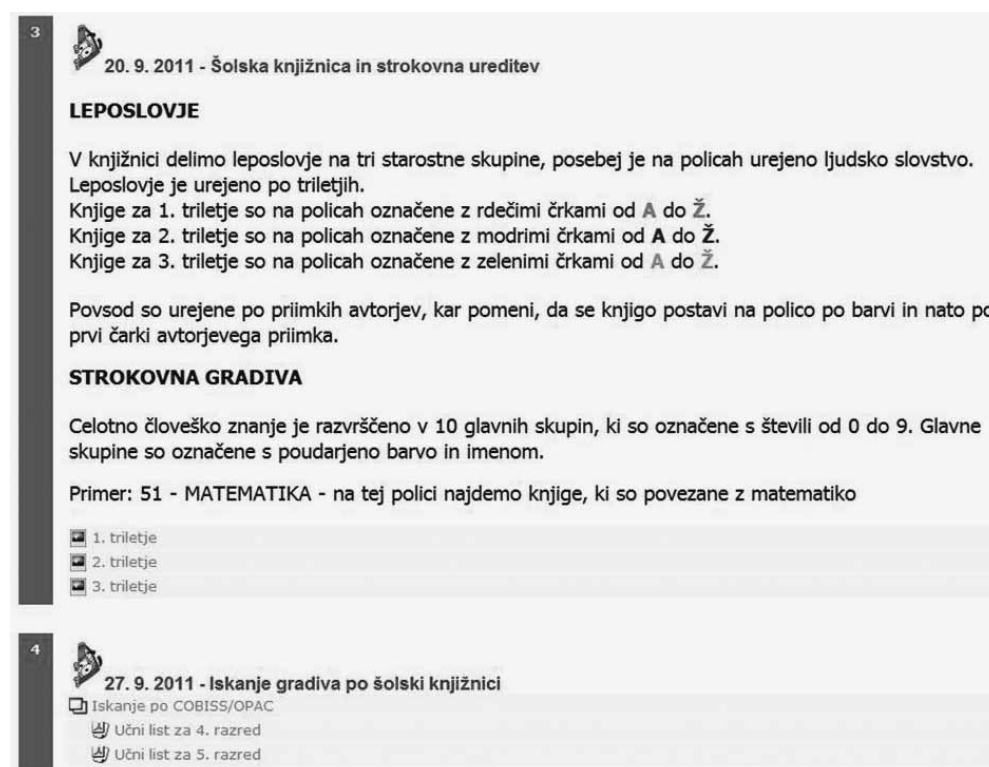
⁸ Program je dostopen na spletni povezavi. <http://hotpot.uvic.ca/>.

Slika 5: Poglavlje v spletni učilnici Pouk KIZ, ki je namenjeno pouku KIZ v 7. razredu, kjer se učenci učijo iskanja po lokalnem katalogu OŠ Prule.

2.3 Spletna učilnica Knjižničarski krožek

V okviru interesne dejavnosti učenci spoznavajo knjižnično dejavnost in poglobljajo ter nadgrajujejo svoje že usvojeno znanje. Učilnico sem uredil po urah, kot sem jih zastavil v letnem delovnem načrtu za interesno dejavnost (34 ur). Samo učenci, ki obiskujejo knjižničarski krožek, imajo dostop do te učilnice. Za vsako uro v naprej dobijo navodila, kaj vse morajo pripraviti, o čem se bomo pogovarjali, kaj bodo urejali, kakšne učne liste ali kvize bodo reševali. Na voljo imajo tudi posebno poglavje s koristnimi povezavami.

Slika 6: Poglavlja si v spletni učilnici sledijo kronološko.

2.4 Spletna učilnica namenjena učiteljem

Spletna učilnica Šolska knjižnica za učitelje je vključena v sklop Zbornice, kjer se nahajajo vsa pomembnejša obvestila, gradiva, seminarji, navodila, ki jih potrebujejo učitelji za svoje delo. Z objavami v forumu učitelje obveščam o spremembah urnika,

dostopnosti knjižnice, o urah pouka v knjižnici ter nadomeščanju, novonabavljenemu gradivu, novostih na področju knjižničarstva itd.

V posebnem sklopu učilnice mentorji bralnih značk oblikujemo ter dopolnjujemo sezname za vse bralne značke, se dogovorimo o delu pri projektih (Naša mala knjižnica, Bralna pismenost). Vsak učitelj lahko prebere objave ob svojem času (virtualno, zato ne potrebujemo večjega števila sestankov aktivov), kar je naše delo in usklajevanje zelo olajšalo.

Sklep

V članku sem predstavil spletne učilnice, ki jih administriram ter uporabljam in z njimi dodatno motiviram učence kot tudi učitelje naše šole. Učilnice so zelo uporabne, olajšajo in podkrepijo pouk ter samo delo v knjižnici in ob knjižnici. Uporaba spletnih učilnic ob nadzoru administratorja (knjižničar) in učitelja učence sistematično pripravljala na varno in smotno uporabo IKT, interneta ter razvija ključne kompetence, ki so potrebne za uspešno delovanje v današnji informacijski družbi. V sklepu naj omenim še prednosti in slabosti samih spletnih učilnic in dela z njimi. Z vidika izvajalca lahko rečem, da je pomembna dostopnost (delujoči strežnik, internet, spletišče); zasebnost je hkrati prednost kot tudi slabost (varnost na internetu); računalniška podpora (nadgradnje učilnic, kompatibilnost sistemov) kot podpora s strani vodstva in kolektiva in ne nazadnje zahtevnost ter zajetnost celotnega dela, ki ga je treba opraviti na začetku. Z vidika uporabnikov je pomembna dodatna motivacija vsakega posameznika (tako notranja kot zunanja), precej samostojno delo in hkrati kompleksnost (dodatna prilagojena navodila) in učenje ter razvijanje novih znanj ob uporabi novih tehnologij.

Če torej povzamem, ob kombiniranju klasičnega in z IKT obogatene izobraževanja spletna učilnica šolskemu knjižničarju odpira nove možnosti za povezovanje ter poučevanje in uvajanje novih učnih strategij, kjer se neposredno razvijajo nove učenčeve kompetence. Poleg tega pa je učenje in delo z IKT za učence zelo zanimivo, z ustreznimi izbranimi viri in dejavnostmi v spletni učilnici pa vsekakor pomembno prispeva tudi k večji dostopnosti učnih vsebin.

Viri

- Knjižnično informacijsko znanje. Kurikul: osnovna šola (2009). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 17. 5. 2012 s spletne strani: http://www.zrss.si/pdf/080711123601_l-k-knjiznicno_informacijsko_znanje_os-sprejeto.pdf.
- Prijol, V. (2010). Medpredmetna povezava informatike in knjižničnega informacijskega znanja z uporabo spletne učilnice Moodle. V: *Knjižnično informacijsko znanje, Posodobitve pouka v gimnazijski praksi*, (str. 262–269). Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Sušec, Z., Žumer, F. (2005). *Knjižnična informacijska znanja: program osnovnošolskega izobraževanja*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo.

> **Gregor Škrlič**, univ. dipl. bibl., je zaposlen kot knjižničar na Osnovni šoli Prule v Ljubljani.
Naslov: Prule 13, 1000 Ljubljana
Naslov e-pošte: gregor.skrlic@guest.arnes.si

Vzorčna spletna učilnica za informacijsko opismenjevanje, izbirni predmet v osnovni šoli

Sample e-classroom for teaching Information literacy, an elective subject at primary school

> Maja Miklič

Izvleček

V prispevku je predstavljena spletna učilnica, ki je nastala leta 2012 za potrebe izvajanja izbirnega predmeta v osnovni šoli informacijsko opismenjevanje v šolskem letu 2012/13. V prispevku je predstavljen predvsem izbor vsebin in gradiv ter dejavnosti, ki jih lahko za izvajanje pedagoških ur vključimo v spletno učilnico za ta izbirni predmet. Spletna učilnica je postavljena tudi na spletišče spletnih učilnic Društva šolskih knjižničarjev Slovenije kot vzorčna spletna učilnica, kjer si jo lahko pogledajo in jo uporabijo tudi zainteresirani knjižničarji praktiki.

Ključne besede

informacijsko opismenjevanje, informacijska pismenost, izbirni predmet, osnovna šola, šolske knjižnice, spletna učilnica

UDK 004:37.09:027.8

Abstract

The paper presents the e-classroom, created in 2012, for the purpose of teaching an elective subject teaching Information literacy in the school year 2012/13. Primarily presented are the choice of contents and materials, as well as teaching activities which can be included in the e-classroom for this subject. The described e-classroom has also been included in the website of e-classrooms of the Society of school librarians of Slovenia to serve as a model to be looked at and used by the interested library practitioners.

Keywords

teaching information literacy, information literacy, elective subject, primary school, school libraries, e-classrooms

Uvod

Konec preteklega šolskega leta sem začela pripravljati gradivo za izbirni predmet informacijsko opismenjevanje, ki ga prvič poučujem v 9. razredu osnovne šole v letošnjem šolskem letu. Pregledala sem temeljno literaturo (tako priročnik kot učni načrt sta navedena v seznamu literature), po temeljitem premisleku pa sem se odločila, da poučevanje predmeta, ki nima nobenega učbenika ali delovnega zvezka, podprem z vsebinami in gradivi ter dejavnostmi, ki jih bom združila v spletno učilnico. Tudi sicer je veliko vsebin, ki naj bi jih vključili v ta predmet, vezanih na svetovni splet, zato je bila še toliko bolj smiselna izbira izdelave spletne učilnice, delujoče v okolju Moodle, kjer bi bile vse te vsebine združene v pregledno celoto.

Odločitvi je botrovalo tudi dejstvo, da sem skrbnica različnih spletnih učilnic in celotnega šolskega spletišča spletnih učilnic ter da je uporaba le-teh na naši šoli že utečena in med učitelji tretjega triletja dovolj pogosta. Ne glede na to je v primeru, da se boste odločali za postavitev lastne spletne učilnice tudi na vaši šoli, treba sodelovati s skrbnikom spletišča na šoli. Na naši šoli pa sem bila pobudnica izdelave spletišča ravno šolska knjižničarka, ki sem zato tudi prevzela skrb za spletišče, kar je bilo na začetku pravzaprav zelo obsežen projekt.

Spletne učilnice v okolju Moodle

Spletne učilnice so v slovenskih osnovnih šolah že zelo razširjene, vendar so še vedno nekoliko bolj redke za področje šolskih knjižnic. Prav tako za področje šolskih knjižnic in/ali izbirnega predmeta, ki ga knjižničarji poučujemo, ne obstajajo vzorčne spletne učilnice, iz katerih bi vsebinsko lahko črpali. Zato sem se odločila, da bom postavila takšno spletno učilnico kar sama, kot vzorčno učilnico sem jo postavila za uporabo zainteresiranim kolegom in kolegicam tudi na spletišču Društva šolskih knjižničarjev Slovenije (DŠKS) na naslovu <http://193.2.13.65/joomla/moodle/>, predstavila pa sem jo tudi na različnih izobraževanjih, saj verjamem, da je ravno v praksi izjemno koristna izmenjava izkušenj pri delu z e-vsebinami.

O delu s spletnimi učilnicami Moodle lahko največ izvemo na različnih izobraževanjih, ki potekajo v okviru e-šolstva (več na www.sio.si), kakor tudi na odlični angleški strani mooodle.org (na tej strani lahko tudi dobimo vso brezplačno programsko opremo) ter na slovenski strani <http://www.moodle.si/moodle/>.

Izbirni predmet informacijsko opismenjevanje

Izbirni predmet informacijsko opismenjevanje »razvija kognitivne strategije za pridobitev, analizo, selekcijo, sintezo, vrednotenje in ustvarjalno rabo ter predstavitev informacij na vseh ravneh in področjih. Učenci se tako učijo reševati probleme na vseh ravneh, od zavedanja problema do analiziranja informacijske potrebe, oblikovanja vprašanj, prek določitve lokacije informacij, uporabe, komuniciranja in vrednotenja.« (Učni načrt, 2001, str. 5)

Vsebine predmeta so knjižnica kot informacijsko središče, periodika kot vir informacij, zbirke podatkov, lokacije informacij, bibliografije, informacijski viri pri projektnem in raziskovalnem delu (ibid., str. 5–6).

Splošni cilji predmeta (ibid., str. 7) so:

- »Razvijanje spretnosti za vseživljenjsko in samostojno učenje, aktivno in racionalno pridobivanje kakovostnega znanja, širjenje kulturne razgledanosti, oblikovanje estetskih, etičnih in moralnih vrednot.
- Razvijanje sposobnosti za branje, pisanje, poslušanje, govor, opazovanje in risanje.
- Razvijanje kognitivnih strategij za selekcijo, pridobitev, analizo, sintezo, vrednotenje in ustvarjalno rabo ter predstavitev informacij na vseh ravneh in področjih.
- Razvijanje sposobnosti za učinkovito reševanje problemov, od zavedanja problema do analiziranja informacijske potrebe, oblikovanja vprašanj, prek določitve lokacije informacij, izbora informacij, njihove uporabe do komuniciranja in vrednotenja.
- Sistematično uvajanje postopkov poizvedovanja in raziskovanja za samostojno učenje.
- Poznavanje možnosti tekočega informiranja o publikacijah in lokacijah kot virih informacij.
- Opredelitev iskalne strategije in razumevanje izbora iskanja.
- Poznavanje vrste bibliografskih virov po obliki, namembnosti in vsebini ter njihove bibliografske strukture.
- Razvijanje navade za uporabo knjižnice za vseživljenjsko učenje in ustvarjalno preživljanje prostega časa.
- Razumevanje spreminjanja znanja in tehnologije ter kritična raba medijev.«

V nadaljevanju prispevka bom predstavila spletno učilnico, kakor sem jo zasnovala v želji celovito in sistematično zajeti vse vsebine in cilje predmeta informacijsko opismenjevanje.

Spletna učilnica za predmet informacijsko opismenjevanje

V spletno učilnico sem posamezne vsebine (posamezne pedagoške ure oz. sklope ur) nizala v poglavja, kakor so tudi zasnovane vsebine znotraj učnega načrta, in sicer so ta glavna poglavja:

- Knjižnica kot informacijsko središče
- Periodika kot vir informacij
- Zbirke podatkov
- Lokacije informacij
- Bibliografije
- Informacijski viri pri projektnem in raziskovalnem delu

Znotraj teh poglavij pa je vsaka pedagoška učna ura shranjena v svoj okvir in tako je celotna (precej obsežna) vsebina pregledna in preprosta za uporabo. Na prvi šolski dan je bila tako učencem predstavljena celotna spletna učilnica, predvsem pa smo se osredotočili tudi na osnovne informacije o samem predmetu, ki so nanizane v stranskih stolpcih spletne učilnice (kot so npr. standardi znanja, vsebine itd.).

V zgornji del spletne učilnice sem najprej objavila informativno besedilo, ki sem ga pripravila konec šolskega leta za publikacijo, ki je bila razdeljena vsem učencem in jim je bila v pomoč pri izbiri izbirnih predmetov v prihodnjem šolskem letu (slika 1).

Splošni cilji predmeta	Oris poglavij
• Razvijanje spretnosti za vseživljenjsko in samostojno učenje, aktivno in racionalno pridobivanje kakovostnega znanja, širjenje kulturne razgledanosti, oblikovanje estetskih, etičnih in moralnih vrednot. • Razvijanje sposobnosti za hranjenje inisanje	Izbirni predmet INFORMACIJSKO OPISMENJEVANJE Izbirni predmet Informacijsko opismenjevanje se izvaja kot enoletni program v tretjem triletju. Razvija kognitivne strategije za pridobitev, analizo, selekcijo, sintezo, vrednotenje in ustvarjalno rabo ter predstavitev informacij na vseh ravneh in področjih. Vsebine predmeta: - Knjižnica kot informacijsko središče (spoznali in obiskali bomo različne tipe knjižnic, spoznali bomo postavitev gradiva in značilnosti različnih knjižničnih zbirk, učenci se boste naučili samostojno uporabljati različne knjižnice ter knjižno gradivo,...) - Periodika kot vir informacij (spoznali bomo različne vrste revij in časopisov, tako tiskanih kot elektronskih, za učenje in zabavo,...) - Zbirke podatkov (kaj to pomeni, kje in kako iščemo po različnih zbirkah podatkov na internetu, digitalne knjižnice,...) - Lokacije informacij (pridobivanje informacij preko interneta, orientacija v različnih institucijah z zbirkami podatkov)

Slika 1: V spletni učilnici je skrajno zgoraj kratka predstavitev predmeta, ob levem robu pa so nanizani splošni cilji (izsek iz spletne učilnice)

Prostor spletne učilnice je razdeljen v tri stolpce, v teh stranskih stolpcih sem našela vse splošne cilje predmeta (slika 1), v okvirju pod le-tem pa je ena od definicij informacijske pismenosti. V glavnem stolpcu so nanizana poglavja z vsebinami, kakor bodo predstavljena tudi v naslednjih poglavjih tega prispevka. V desnem stranskem stolpcu pa so za vsako poglavje posebej nanizani operativni cilji, pojmi in standardi znanja in ta stolpec lepo dopolnjuje besedilo v osrednjem stolpcu z informacijami za učitelja (knjižničarja), učenca in starše. Vsebine, ki so namenjene učencem in predstavljene v tem prispevku, se z obliko besedila skušajo približati učencem in so namenjene izvajanju dejanskih pedagoških ur.

Knjižnica kot informacijsko središče

Vsako večje poglavje ima glavni naslov izpisan z drugo barvo, nato je v nekaj točkah povzeta vsebina tega poglavja (slika 2). Posamezna naslednja poglavja v spletni učilnici (okvir) pomenijo posamezne pedagoške ure.

Slika 2: Poglavje Knjižnica kot informacijsko središče in prvi del vsebine različni tipi knjižnic. V stolpcu na desni so nanizani operativni cilji, pojmi in standardi znanja za ta sklop (izsek slike).

V 8. razredu smo v okviru knjižničnega informacijskega znanja (KIZ) že spoznali različne tipe knjižnic, prav tako so učenci že spoznali COBISS/OPAC, zato najprej obnovimo in utrdimo vsebine in znanja iz prejšnjega leta. V obliki naloge, ki jo oddajo učitelju prek spleta (učitelj/knjižničar pa te odgovore na svojem računalniku pozneje preverim), odgovorijo, katere tipe knjižnic poznajo, lahko naštejejo tudi primere (slika 2). V nadaljevanju so predstavljene značilnosti posameznih tipov knjižnic, dodani so tudi primeri s povezavami na posamezne spletne strani teh različnih knjižnic. Ob obisku teh spletnih strani imajo učenci tudi usmerjene naloge, da obiskovanje teh strani ni le brskanje in drsenje skozi strani, pač pa iščejo ključne informacije.

Učence s kvizom (kviz je tudi interaktivna oblika v spletni učilnici) tudi povprašam, katero knjižnico (in zakaj) bi želeli obiskati, in nekaj obiskov bo vključenih tudi skozi šolsko leto v program predmeta. Ravno teh obiskov knjižnic se učenci na naši šoli najbolj veselijo in so verjetno tudi en od pomembnih razlogov, da so izbrali ta izbirni predmet, drugi razlog, ki so ga omenili, pa je tudi to, da se predmet poučuje ob uporabi spletnih učilnic.

Predvidena je tudi domača naloga, kjer morajo podrobneje spoznati Narodno in univerzitetno knjižnico (NUK) prek spletne strani, to pa je predpriprava vseh učencev devetih razredov na obisk NUK-a, ki ga vsako leto izvedemo konec šolskega leta. Navodila za domačo nalogo dobijo v spletni učilnici, v letošnjem letu sem se odločila, da bodo nalogo oddali klasično v razredu, čeprav je mogoča tudi oddaja besedil v spletni učilnici.

Posebno poglavje je namenjeno pogovoru o knjižnični zbirki, naslednje pogovoru o postavitvi gradiva v knjižnici (kako je urejeno gradivo v šolski knjižnici, mladinskem delu splošne knjižnice, kako je urejeno leposlovje in strokovna oz. poljudnoznanstvena literatura), podrobneje je predstavljen UDK, kjer dobijo tudi več »nalog na terenu« (obisk knjižnice, spoznavanje z UDK v realni knjižnici itd.). Da bi bilo seznanjanje z

UDK bolj zanimivo, je kot uvodna motivacija objavljena povezava na spletno stran <http://www.hangman.no/>, kjer lahko vsakdo ustvari gesla, ki se jih potem rešuje kot igrice »vislice«. S tem orodjem sem ustvarila geslo UNIVERZALNA DECIMALNA KLASIFIKACIJA, s pomočjo kode se učenci prijavijo na to stran in ugibajo črke, dokler se jim ne izpiše celotno geslo. Za uvodno motivacijo pri iskanju besedne zveze, ki je relativno nepoznana, dolga in težka, se je to orodje že več let izkazalo kot odlična popestritev (slika 3).

Slika 3: Uvodna motivacija za sklop o UDK z igrice »vislice« na spletni strani Hangman.no

V spletni učilnici je tudi objavljena krajša oblika UDK-tabele, ki si jo učenci lahko tudi natisnejo in shranijo v mapo oz. zvezek. Skozi vse pedagoške ure je pripravljenih precej vsebin, ki jih morajo učenci popoldan doma natisniti oz. prepisati v zvezke; tako se za utrjevanje in preverjanje znanja ne bodo učili samo iz spletne učilnice.

Periodika kot vir informacij

Poglavje se začne z naslovom v barvi in kratko predstavitevjo, temu sledi nekaj razlage in nalog, ki jih učenci rešujejo v šolski knjižnici in v čitalniškem oddelku najbližje splošne knjižnice.

Spoznamo npr. tudi različne naslove revij in časopisov, ki jih imamo v naši šolski knjižnici. Za vsako revijo je pripravljena stran, kjer so različna navodila

za delo s to publikacijo. Učenci tako spoznajo nekaj revij in časopisov, ki se nahajajo v šolski knjižnici, prek domačih nalog pa raziščejo tudi ponudbo le-teh doma in v najbližji splošni knjižnici.

Razložimo tudi, kako je s hitro razvijajočo se ponudbo e-periodike v Sloveniji in po svetu, kako je vezana na uporabo izjemno različnih naprav (prenosniki, dlančniki, e-bralniki, pametni telefoni itd.), seznanim jih tudi s ponudbo e-periodike v podatkovnih zbirkah, do katerih lahko dostopajo npr. člani različnih slovenskih knjižnic. Spoznamo tudi publikacijo Uradni list RS.

Pogledamo si, kako se uporablja kazalo in kaj je članek, seveda ponovimo in utrdimo tudi, kako se navaja vire v primeru, da uporabimo serijsko publikacijo, saj ne navajamo publikacije v celoti, pač pa posamezni članek kot del te publikacije.

Celotna vsebina tega poglavja je obsežna in vezana tako na delo v spletni učilnici (v računalniški učilnici šole) kakor v šolski knjižnici, učenci pa morajo obiskati tudi nam najbližjo splošno knjižnico, kjer se seznanijo s ponudbo tiskane in elektronske periodike tam. Pri uporabi spletne učilnice moramo torej paziti, da pouk ne postane preveč teoretičen in vezan samo na uporabo vsebin v spletni učilnici.

Zbirke podatkov

Pri poglavju o zbirkah podatkov oz. podatkovnih zbirkah sem se skoraj v celoti opirala na prispevek v priročniku Informacijsko opismenjevanje (Žumer, M., 2004, str. 105–116). Po kratkem uvodu, v katerem razložimo, kaj je zbirka podatkov oz. podatkovna zbirka, so predstavljene vrste podatkovnih zbirk (slika 4).

8 Zbirke podatkov

V tem sklopu se bomo pogovarjali o:

Kaj je zbirka podatkov.

Zbirke podatkov na različnih medijih.

On-line dostop do zbirke podatkov.

Bibliografske in nebibliografske zbirke podatkov (primerjava, razlike).

Možnosti pridobivanja informacij iz bibliografskih in nebibliografskih zbirk podatkov.

Iskalna zahteva.

Kaj je ZBIRKA PODATKOV oz. PODATKOVNA ZBIRKA?

Podatkovna zbirka je sistematično urejena in organizirana zbirka kakršnih koli podatkov, ki služijo poizvedovanju (torej iskanju pot e j zbirki).

Sama definicija ne določa, na kakšen način so podatki shranjeni (kakšna tehnologija je uporabljena), vendar dandanes najpogosteje s tem izrazom mislimo na zbirke v računalniškem okolju.

Ne glede na to pa so lahko primeri take podatkovne zbirke:

- stari katalogi knjižnic, ki so bili v obliki kartončkov (ena knjiga - en kartonček) postavljeni v posebne police, predale, omare, in po katerih se je iskalo in brskalo podobno, kot danes po COBISS/OPACu z namenom najti posamezno knjigo. Tak primer starega kataloga bomo videli ob obisku NUKa konec tega šolskega leta.

- sezname učencem in njihovih staršev, telefonskih števil, kontaktnih podatkov, itd. (ne glede na to, ali je to natisnjeno oz. na roko napisano ter spravljeno v mapice, ali pa je v računalniški datoteki)

Neke vrste zbirka podatkov je tudi mapica, v kateri hranimo vizitke, ali pa koledar - planer, kamor si zapisujemo različne podatke.

- ogromne podatkovne zbirke finančnih transakcij v banki, na borzi,...

Podatkovne zbirke so torej zelo različne!

Prezentacija spodaj je povzeta po priročniku Informacijsko opismenjevanje (2004, str. 1005 - 106). Prezentacijo sem knjižničarka izdelala z orodjem Prezi (Prezi.com), ki je pa zanimivo orodje, s katerim se lahko poigraš v svojem prostem času.

Preglej si prezentacijo ter izpiši oz. zapomni, kako vse delimo podatkovne zbirke.

Slika 4: Poglavje Zbirke podatkov v spletni učilnici

rezultatov poizvedbe, ta znanja tudi združimo z znanji iz ur KIZ v 7. in 8. razredu (iskanje po svetovnem spletu, vrednotenje spletnih strani in iskanje po vzajemnem katalogu).

Po zaključku teh prvih treh poglavij je načrtovano tudi vrednotenje znanja (pisni preizkus znanja), ki ga ne bomo opravljali v spletni učilnici, pač pa v obliki klasičnega testa.

Lokacije informacij

V tem vsebinskem sklopu so predvideni obiski različnih knjižnic, zato je ta del spletne učilnice skromnejši. O obisku knjižnic se dogovarjamo tudi prek foruma, kjer lahko učenci oddajo svoje predloge, želje, glasove za posamezen obisk.

V spletno učilnico pa je vključeno poglavje o e-storitvah Mestne knjižnice Ljubljana (MKL), ki jih predstavljajo na spletni strani <http://www.mklj.si/index.php/digitalna-knjiznica>; učenci tukaj spoznajo različne ponudbe podatkovnih zbirk, e-revij in e-knjig, e-izobraževanj, servis Vprašaj knjižničarja (slika 4).

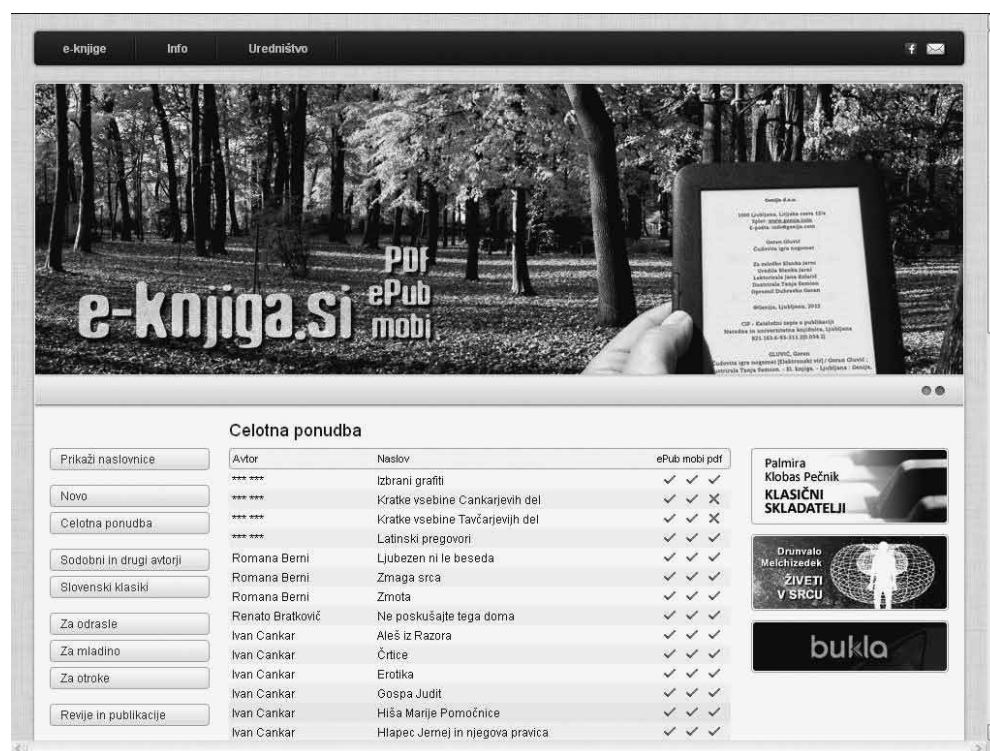
V naslednjem poglavju sem predstavila knjižnične kataloge, razložila, da so včasih vodili katalog v neračunalniški obliki, da danes obstaja »online« dostopni katalog (OPAC), da v Sloveniji dostopamo do COBISS/OPAC-a in da imamo tudi vzajemni katalog ter kakšna je vloga vzajemnih katalogov. V naslednjem poglavju je razložena vloga nacionalne bibliografije (obsežne je tudi, kaj spada v *sloveniko*), kakšne so razlike v primerjavi z vzajemnim katalogom. Pogledali si bomo tudi slovensko nacionalno bibliografijo (<http://sb.nuk.uni-lj.si/>). Na kratko so omenjeni tudi citatni indeksi, pa tudi tematske bibliografske zbirke. Predstavljeni so tudi različni nebibliografski viri (npr. slovarji, enciklopedije itd.).

V samostojnem poglavju je opisan proces poizvedovanja od informacijske potrebe do vrednotenja

Slika 5: Poglavlje o e-storitvah MKL z vključenimi orodji za oblikovanje v spletni učilnici (ikone)

V tem poglavju zvedo učenci tudi zanimivo informacijo, ki jim bo lahko obogatila izkušnjo branja leposlovja. Domače branje slovenskih avtorjev, ki je del pouka slovenskega jezika, si lahko npr. obogatijo s ponudbo brezplačnih e-knjig, ki jih ponuja založba Genija (www.e-knjiga.si).¹

Slika 6: Ponudba e-knjig na spletni strani www.e-knjiga.si

Naslednji sklop najprej predstavi razpredelnico ORODJE ZA UČENJE (Steinbuch, 2004, str. 165–166), ob kateri se z učenci pogovorimo o vseh korakih, o katerih morajo razmisliti pri samostojnem (raziskovalnem) delu: premišljevanje o problemu, premišljevanje o iskanju informacij, premišljevanje o uporabi virov, premišljevanje o zapisovanju informacij, premišljevanje o uporabi informacij, premišljevanje o komunikaciji, premišljevanje o opravljenem delu. Z učenci se sprehodim skozi vse te faze ter opozorim na pomembne vidike, kot je npr. vrednotenje virov, navajanje virov,

¹ O tem glej prispevek M. Ločniškar Fidler v rubriki S knjižnih polic (opomba urednice).

oblika naloge. Ob tej vsebini so v spletni učilnici pripravljene tudi delovni listi, ki si jih učenci natisnejo.

V naslednjem poglavju v spletni učilnici se učenci seznanijo tudi z dvema najpogostejšima orodjema za iskanje po svetovnem spletu (www.najdi.si ter www.google.com) ter vrednotenjem spletnih strani. To je področje, ki ga učenci uporabljajo in nekateri tudi dobro poznajo, zato je morda smiselno, da vsebino nadgradimo v sodelovalno delo (npr. v okviru foruma učenci izmenjujejo svoje izkušnje, strategije iskanja, kriterije vrednotenja itd.).

V zadnjem poglavju v sklopu lokacije informacij dobijo učenci navodila o tem, kako se citira in navaja različne tipe literature oz. virov (knjižno gradivo, periodika, spletni viri, neknjižno gradivo itd.), ki so jih spoznavali skozi štiri leta v okviru pouka knjižničnega informacijskega znanja. Poleg tega dobijo tudi navodila oz. vzorce, kako morajo biti pripravljene seminarska naloga, referat, plakat. Večinoma je to nadgradnja znanj, ki so jih že pridobili v prejšnjih razredih pri medpredmetnih povezavah knjižničnega informacijskega znanja s poukom zgodovine, tukaj ta znanja združimo.

Bibliografije

V poglavju o bibliografiji najprej razložimo, kaj je bibliografija in kaj vse lahko obsega. Učenci dobijo v spletni učilnici tudi delovni list, ki jim služi kot izhodišče za načrtovanje bibliografije, ki jo bodo morali izdelati sami in oddati ob koncu tega vsebinskega sklopa. V spletni učilnici so objavljena tudi natančna navodila za izdelavo in kriteriji ocenjevanja, saj bo samostojna izdelava bibliografije naloga, ki bo ocenjena.

V naslednjih sklopih si pogledamo vrste bibliografij in primere bibliografij. Pogledamo si pravila zapisovanja bibliografskih zapisov in pomen predmetnih oznak. V spletni učilnici so vse te vsebine nanizane v različnih oblikah, opremljene z besedilom in slikami.

Informacijski viri pri projektne in raziskovalnem delu

V tem poglavju zaokrožimo, ponovimo ter utrdimo vsa med šolskim letom pridobljena znanja, medpredmetno se povežemo tudi s predmeti, kjer devetošolci izdelujejo referate oz. seminarske naloge, in znanja prenesemo v prakso.

Pri praktični uporabi spletne učilnice priporočam, da posamezna poglavja, ki jih še ne obravnavamo, za učence skrijemo (to naredimo s preprostim klikom na oko ob vsakem poglavju, tako da vsebina za obiskovalce ni vidna) ne glede na to, da je že ob začetku šolskega leta velika večina spletne učilnice izdelana. Kljub temu da je učilnica že izdelana, pa sem ravno v tem zadnjem poglavju nekaj ur pustila praznih, saj jih želim prilagoditi specifičnim potrebam in vsebinam, ki bodo zanimale mojo letošnjo skupino učencev, ki obiskuje ta izbirni predmet. Prednost spletne učilnice je namreč tudi to, da je v primerjavi s klasičnimi učbeniki in delovnimi zvezki ali skriptami in delovnimi listi izjemno fleksibilna, saj lahko vedno dodamo nove dejavnosti, ki popestrijo pouk in ga naredijo bolj interaktivnega, sodelovalnega, zanimivega, dodajamo lahko tudi posamezne vsebine in s tem vse leto bogatimo ter nadgrajujemo vsebine predmeta, predvsem pa jih prilagodimo svoji konkretni učni situaciji z učenci določene generacije.

Sklep

Spletne učilnice uporabljam že več let; med prvimi je bila spletna učilnica, ki sem jo ustvarila za učence naše šole in je našim učencem pravzaprav služila za spoznavanje okolja učilnic Moodle, prek nje pa še vedno ponujam zanimive vsebine, ki dopolnjujejo siceršnje dejavnosti in ponudbo šolske knjižnice. Spletna učilnica knjižnice tako deluje kot neke vrste spletna stran v zaprtem okolju učilnice, do katere imajo dostop samo naši učenci in zaposleni.

Prednostno pa se spletne učilnice uporabljajo pri izvajanju pedagoških ur, čemur so tudi predvsem namenjene, čeprav je možnosti uporabe pravzaprav neskončno. Glede na tehnike poučevanja si seveda vsak pedagog sam izbere orodja, ki jih bo uporabil za bolj kakovostno izvajanje pouka, pri našem načinu dela od 6. do 9. razreda osnovne šole pa sama vedno znova ugotavljam, da so spletne učilnice izjemno koristno okolje. Z uporabo spletnih učilnic imam tako dobre izkušnje in tako pozitivne odzive učencev, da jih priporočam. V pomoč vsem tistim, ki bi morda tudi želeli vzpostaviti takšno spletno učno okolje za poučevanje izbirnega predmeta, tako na spletišču DŠKS (<http://193.2.13.65/joomla/moodle/>) ponujam vpogled vzorčno učilnico, ki sem jo pripravila sama, zato ponovno lepo vabljeni k obisku. Poleg tega je ta prva vzorčna spletna učilnica lahko tudi spodbuda kolegom in kolegicam iz prakse, da bi tudi delili svoje primere dobre prakse.

Viri

- Steinbuch, M. (2004). Učenje z informacijskimi viri. V: M. Steinbuch (Ur.) Informacijsko opismenjevanje: priročnik za delo z informacijskimi viri (str. 159–221).
- Steinbuch, M. (ur.). (2004). Informacijsko opismenjevanje: priročnik za delo z viri. Ljubljana : Zavod Republike Slovenije za šolstvo. (Modeli učenja in poučevanja; Knjižnična dejavnost).
- Učni načrt : Izbirni predmet informacijsko opismenjevanje. (2001). Ljubljana : Ministrstvo RS za šolstvo; Zavod Republike Slovenije za šolstvo. Dosegljivo na URL: http://www.mizks.gov.si/file-admin/mizks.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/predmeti_izbirni/Informacijsko_opismenjevanje_izbirni.pdf.
- Žumer, M. (2004). Podatkovne zbirke. V: M. Steinbuch (Ur.) Informacijsko opismenjevanje: priročnik za delo z informacijskimi viri (str. 105–166).

> **Maja Miklič**, univ. dipl. bib., je zaposlena kot šolska knjižničarka na OŠ dr. Vita Kraigherja. Naslov: Osnovna šola dr. Vita Kraigherja, Trg 9. maja 1, Ljubljana. Naslov e-pošte: maja.miklic@guest.arnes.si

Spletne strani šolske knjižnice OŠ Ivana Cankarja Vrhnika

Web site of the school library at Primary school Ivan Cankar Vrhnika

> Andreja Nagode

Izveček

Na OŠ Ivana Cankarja Vrhnika smo se v šol. letu 2011/12 dokončno lotili prenove spletnih strani šolske knjižnice. Želeli smo svež videz, enostavno dodajanje vsebine in oblikovanje, preprosto dodajanje novic in datotek. Blog.arnes.si je nova storitev za uporabnike Arnesa, ki omogoča vse naštet. Staro in novo vsebino smo hitro in preprosto prenesli v blog. Spletne strani šolske knjižnice so v novi podobi (knjiznica.blog.arnes.si) popolnoma zaživele. Novice in obvestila objavljamo sproti, priložiti je mogoče različne datoteke in jih dopolniti z zanimivimi povezavami. Omogočeno dodajanje komentarjev uporabnikov določenih vsebin še dodatno obogati in dopolni vsebino prispevkov. Z uporabljenim Arnesovim storitvijo smo spletno predstavitev šolske knjižnice pripravili tako, da je mogoče enostavno objavljati ter urejati statične vsebine in druge prispevke.

Ključne besede

blogi, šolske knjižnice, IKT, Arnes, spletne strani, osnovna šola

UDK 004:027.8

Abstract

In the school year 2011/12 the school library at Primary school Ivan Cankar Vrhnika finally undertook the effort of renovation of its web site. The desire was to give it a fresh look, simplify the design and adding of contents, news and other files. All this is possible with a new service by Arnes, called Blog.arnes.si. The old and new content was easily transferred to this blog. The new look of the web site (knjiznica.blog.arnes.si) has become fully operative. The news and notices are published as they appear, various files can be attached and enhanced with interesting links. The possibility of adding user comments even more enriches the contents. The Arnes service which we used enabled us a very simple preparation of the school library web presentation as well as easy publishing and editing of static content and of various contribution.

Keywords

blogs, school libraries, ICT, Arnes, web sites, primary school

1 Storitve svetovnega spleta

Svetovni splet ponuja s svojimi storitvami vedno nove izzive. Novosti nam lahko olajšajo in poenostavijo delo. Internet je povzročil ogromne spremembe na področju komunikacij. Velja za nepogrešljivo komunikacijsko orodje, njegovih uporabnikov pa je iz dneva v dan več.

Odnosi med organizacijo in javnostjo so opredeljeni kot rutinski vzorci obnašanja, ki so povezani z vključenostjo posameznikov v organizacijo. Splošno mnenje je, da so odnosi, ki so ustvarjeni prek spleta, manj močni oz. kakovostni kot tisti, ki se ustvarijo neposredno, iz oči v oči. Vendar pa so spletni odnosi lahko za organizacije strateško pomembnejši. Veliko jih namreč deluje skupaj z običajnimi (ustaljenimi, »offline«) odnosi in tako predstavljajo novo, močnejšo obliko odnosov med organizacijo in javnostjo (Hallahan, 2004, 775).

Informacije na spletu lahko organizacija takoj posodobi in so tako uporabnikom dosegljive 24 ur na dan, 7 dni na teden in kjerkoli, kjer je omogočena internetna

povezava. Spletni odnosi se zato ne morejo izoblikovati, dokler javnost ne izve, da je organizacija navzoča tudi na spletu. Graditev odnosa se vedno začne s promocijo organizacije in pridobivanjem uporabnikov na spletu.

Kent in Taylor (1998, 326–331) omenjata pet načel za oblikovanje dialoških odnosov z javnostjo na spletu:

1. Dialoški krog

Ena izmed koristi nove tehnologije je, da omogoča povratne informacije javnosti. To je izhodišče za dialoško komunikacijo med organizacijo in javnostjo. Dialog slednji omogoča, da organizacijam postavlja vprašanja, še bolj pomembno pa je, da je organizacijam omogočeno odgovoriti na zastavljena vprašanja.

2. Uporabnost informacij

Spletne strani bi morale vsebovati informacije, ki so splošno koristne za javnost. Pri tem pa ni pomembno, ali gre za podatke o dejavnosti ali druge bistvene informacije. Za učinkovito spletno stran je pomembna vsebina in ne zanimiva grafika, s katero nas skuša pritegniti veliko obstoječih spletnih strani.¹

Informacije na spletnih straneh morajo biti urejene tako, da jih uporabniki hitro najdejo.

3. Generiranje ponovnega obiska

Spletna mesta naj bi vsebovala določene posebnosti, zaradi katerih postanejo uporabnikom privlačna in jih zato spet obiščejo. Npr. posodobljene oz. ažurne informacije, nove teme ipd. Spletne strani, ki ne vsebujejo novih informacij, po prvem obisku niso več dolgo uporabne in ne spodbujajo novih obiskov. Strani, ki vsebujejo redno posodobljene in koristne informacije za javnost, veljajo za verodostojne in kažejo na to, da so njihove organizacije odgovorne.

4. Enostavnost uporabniškega vmesnika

Uporabniki, ki spletno stran prvič obiščejo zaradi informacij ali radovednosti, morajo vmesnik razbrati in razumeti. Prav zato mora biti preprosto organiziran.

5. Pravilo ohranjanja obiskovalcev

Oblikovalci spletnih strani morajo biti pozorni pri povezavah, ki lahko uporabnike speljejo stran.² Zato bi morale spletne strani vsebovati samo bistvene povezave, ki se odpirajo v novih oknih, ki jih uporabnik zlahka zapre, ne da bi izgubil začetno, torej našo, spletno stran.

Oblikovanja učinkovitih dialoških odnosov z javnostmi brez dialoga sploh ni, saj je splet brez njega le nov monološki komunikacijski medij ali nova marketinška tehnologija (Kent in Taylor, 1998, 325).

Predstavljena načela lepo opišejo porajajoče se temelje dialoških odnosov z javnostjo na spletu, ki pa so se do danes že precej preoblikovali oz. nadgradili. Uporabniki namreč od spletnih strani, ki jih obiščejo zaradi iskanja natančno določene informacije, zahtevajo vedno več. Avtorji le-teh morajo zato presoditi, kako bogate bodo grafično, da bodo dovolj informativne, in koliko povezav bodo vključili, ne da bi bilo to moteče za uporabnike.

¹ Pri tem načelu je treba opomniti, da so bile smernice napisane v času, ko je grafično gradivo na spletnih straneh le-te upočasnjevalo in tako tudi oviralo njihovo delovanje (op. avt.).

² Tudi pri zadnjem načelu je treba upoštevati čas njegovega nastanka, saj so potrebe uporabnikov spletnih strani danes že precej drugačne kot so bile v devetdesetih letih (op. avt.).

1.1 Blog

Z novimi orodji (blogi, wiki ali RSS-tehnologije – angl. Really Simple Syndication) je ideja interneta kot glavnega orodja za širjenje znanja, idej ali korporativnih informacij postala veliko bolj popularna (Gonzales-Herero in Ruiz de Valbuena, 2006).

Korporativni blog je blog, ki ga objavlja podjetje ali organizacija z namenom doseganja organizacijskih in podjetniških ciljev ali samo za posredovanje informacij, oza-veščanje svojih uporabnikov, pridobivanje povratnih informacij, za preverjanje idej, usmeritev in zamisli v javnosti ali za napovedovanje novosti in projektov in poročanje o njih (Bec, 2009).

Poznamo (vsaj) štiri vrste korporativnih blogov (Krže, 2010):

- 1. Osebni blog**, ki ga posameznik oblikuje in vzdržuje, zato da izraža svoja osebna prepričanja, opazovanja, predloge itd. o izbranih temah v okviru posamezne organizacije. Z vidika le-te morajo glavne teme takšnih blogov vključevati podjetje in njihovo delo.
- 2. Blogi o določeni temi ali poslovni blogi** se osredotočijo na zgodovino, razvoj in strokovnjake na določenem področju. Ustvarjalci teh blogov morajo biti verodostojni predstavniki določenega področja. Imeli naj bi veliko izkušenj, znanja in uspehov. Načelo teh blogov je, da posredujejo znanje tistim, ki želijo biti informirani o stanju na določenem področju.
- 3. Blogi, ki temeljijo na publikaciji**, pa spodbujajo dialog o določenih temah. Avtorji tovrstnih blogov so uredniki, poročevalci ali prostovoljci, ki vestno spremljajo določeno temo in jo želijo izboljšati s pomočjo ljudi, ki so pripravljeni deliti to znanje.
- 4. Korporativni blogi** so pisani manj prosto kot osebni blogi. Njihovi avtorji so korporativni izvršitelji ali njihovi zaposleni. Cilj teh blogov je lahko informiranje, prepričevanje ali argumetiranje.
- 5. Promocijski blog** velja za marketinško orodje, ki ustvarja zanimanje za določen izdelek ali znamko (ali področje). Hitro objavljane in veliko zanimanje občinstva za določen blog lahko iz njega naredi vplivno obliko virusnega komuniciranja.

Na podlagi analize tuje in domače literature na temo bloganja in ustvarjanja spletnih strani smo ugotovili, da lahko spletne strani postavimo tudi v okviru korporativnega bloga, saj je šolska knjižnica ena izmed nepogrešljivih temeljnih elementov, ki sestavljajo osnovno šolo v Sloveniji.

2 Praksa na OŠ IC Vrhnika v preteklosti

Na OŠ Ivana Cankarja je že več let obstajala želja po uporabni in informativni spletni strani šolske knjižnice, s katero bi uporabnike lažje in hitreje obveščali o aktualnih dogodkih. V okviru šolske spletne strani je bila popolnoma verodostojno sicer že predstavljena, vendar so obstajale tihe želje po enostavnejšem objavljanju novic in oblikovanju strani. Ker sem obvladovala oblikovanje statičnih spletnih strani v HTML-ju je po obisku seminarja »Izdelava spletnih strani« nastala prva spletna stran šolske knjižnice, s katero se je nadaljnje delo pravzaprav šele začelo.

Slika 1: Prva samostojna spletna stran šolske knjižnice OŠ Ivana Cankarja na Vrhniki
[Vir: <http://www2.arnes.si/~anagod3/predstavitev.htm>.]

Vanjo so bile vključene vse kategorije, ki so, na temelju študije mnogih domačih in tujih spletnih strani šolskih knjižnic (Nagode, 2003), morale ustrezno predstavljati šolsko knjižnico in delo v njej. Ker pa je bilo objavljane preveč zamudno, je spletna stran ostajala nespremenjena predolgo časa in s tem izgubljala na svoji informativnosti in verodostojnosti predstavitvene vloge.

V sodelovanju z računalničarjem, ki mi je po neutrudnem prigovarjanju obljubil pomoč, so začele v wordu nastajati vsebine za novo spletno stran. Pripravila sem jih jaz, nato pa sem računalničarju prepustila njihovo objavo. Po objavi so se pokazali vsi tiskarski škrti in ob branju na monitorju so se utrinjale nove ideje, ki pa so morale počakati na naslednji sestanek obeh sodelujočih.

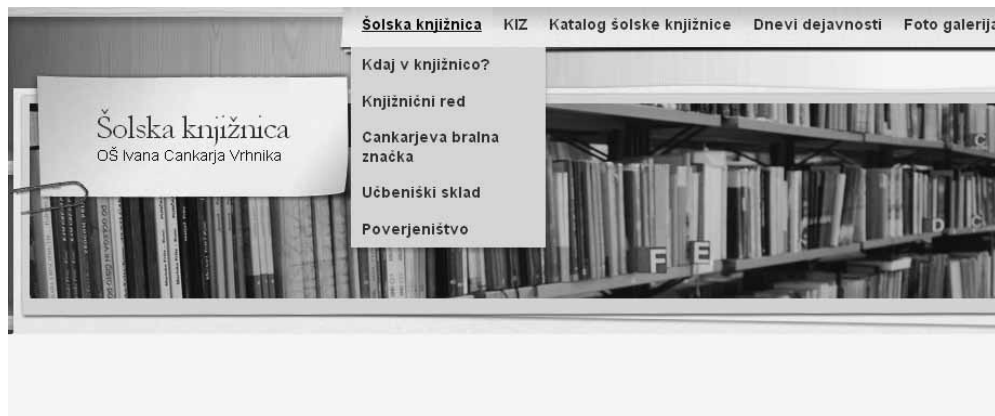
2.1 Praksa na OŠ IC Vrhnika danes

Jeseni 2012 so na Arnesu so predstavili nove storitve:

- FileSender (preprosta hitra in varna izmenjava večjih datotek na spletu – vse do 100 GB),
- Planer (orodje za preprosto načrtovanje sestankov in izdelavo preprostih anket in vprašalnikov) in
- Blog.arnes (najhitrejša pot do preproste spletne strani ali spletnega dnevnika) (Arnes, <http://www.arnes.si/storitve/storitve-za-posameznike.html>, 1. december 2011).

Oktober so jih predstavili tudi na srečanju e-Šolstva v Kranju, ki se ga je udeležil računalničar Simon Gerdina. Ekipa z Arnesa je po predstavitvi odgovorila na vsa vprašanja, ki so se porajala glede novih storitev. Spletne strani šole so potrebovale prenovo, pri kateri je računalničar nameraval upoštevati tudi vse moje zamisli. Kombinacija obojega je bila povod, da mi je vse informacije računalničar predstavil

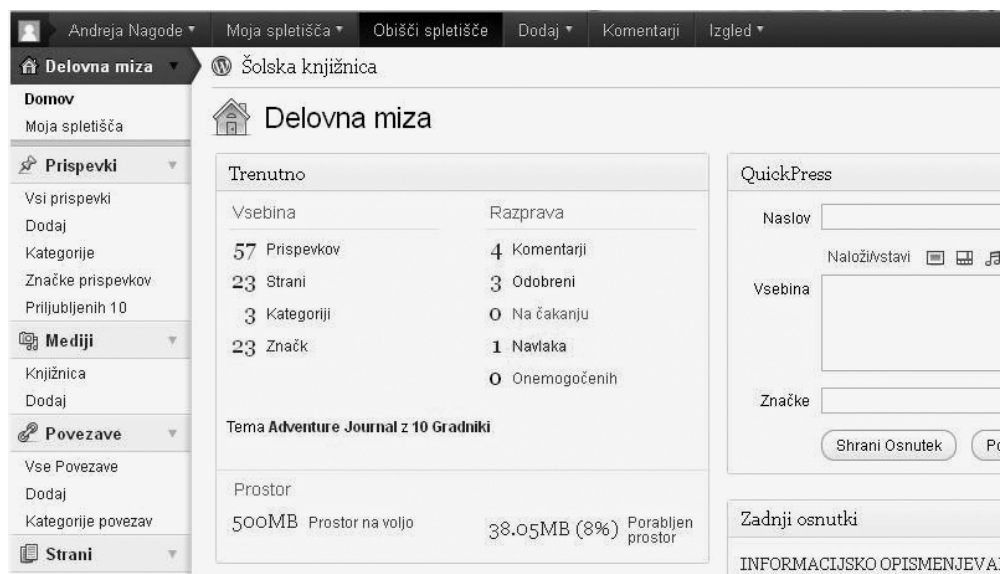
že naslednje jutro, hkrati z idejo, da bi lahko spletne strani šolske knjižnice nastale v okviru Arnesovega bloga. Želela sem, da je na spletnih straneh statična vsebina, ki se spremeni morda enkrat letno, da se preprosto vključuje novice in obvestila in doda še kaka uporabna povezava na druge spletne strani. Ugotovila sva, da je mogoče vse ideje in zamisli uresničiti prav s predstavljeno aplikacijo, in tako je bilo v nekaj urah postavljeno ogrodje bloga, ki je dobilo vlogo tako želene in pričakovane uradne spletne strani šolske knjižnice.

Slika 2: V glavi spletne strani je spustni meni, kjer uporabniki najdejo vse potrebne informacije [<http://knjiznica.blog.arnes.si/>].

2.1.1 Blog

Urejanje bloga poteka prek delovne mize. Uporabniški vmesnik je preveden v slovenščino in preprost za uporabo. Tudi urejanje in objavljane prispevkov in strani je enostavno in ne zahteva posebnih znanj. Privzeto poteka v grafičnem (WYSIWYG, tj. »What you see is what you get«) načinu, za naprednejše oblikovanje in popravke pa lahko uporabimo tudi kodiranje v HTML-ju.

Slika 3: Delovna miza [vir: <http://knjiznica.blog.arnes.si/wp-admin/>]

Za predlogo sva izbrala Adventure Journal 1.6.2, ki omogoča visoko stopnjo prilagoditve videza, hkrati pa priča vso toplino prave knjižnice. Tako lahko vplivamo na razporeditev vsebine v stolpce, dodajamo lastne slike za ozadje ali zaglavje, si nastavimo stranske vrstice (gradnike) in še veliko več.

Zamenjava slike ozadja je preprosta, zapletlo pa se je pri slogu naslova. Privzeta oblika pisave ni podpirala šumnikov. Treba je bilo prilagoditi slogovno datoteko CSS. Na Arnesu so tudi omogočili, da je mogoče lastno datoteko CSS naložiti med medije in jo tako uporabljati kot privzeto slogovno datoteko.

V naslednjih dneh sva dodajala vsebino; novo in z obstoječe spletne predstavitev knjižnice. Ko je bilo za to poskrbljeno, je bilo treba pripravljene vsebine smiselno razporediti, povezati in urediti v obstoječo shemo bloga oz. nove spletne strani. Vsebina, ki se ne spreminja, je predstavljena na spletnih straneh, novice in obvestila pa objavljam v prispevkih. Skupaj s povezavami je bilo vse naštetu treba smiselno urediti in povezati v menijih. Vsakršno spreminjanje vsebine in postavitev sta enostavna in hitra.

Pri oblikovanju kategorij za blog šolske knjižnice so bili upoštevani tudi rezultati raziskave, ki je primerjala 57 blogov tujih knjižnic (Clyde, 2004):

- ime knjižnice,
- ime ustanove, v katero knjižnica spada,
- podatki o objavi (datum) posameznih novic,
- arhiv bloga,
- izjava o namenu tega bloga,
- informacije o dogodkih v knjižnici,
- informacije o knjižnih novostih,
- informacija o odprtosti knjižnice (delovni čas), kontakti,
- povezave do knjižnega kataloga in
- povezave do drugih uporabnih spletnih strani.

Ob raziskovanju tuje literature je bila dodana le izjava o namenu bloga, vse preostale potrebne kategorije pa so že bile sestavni del obstoječe spletne strani.

Spletne strani šolske knjižnice omogočajo, da uporabnikom posredujemo splošne informacije, hkrati pa imajo tudi oni možnost prek kontaktnih naslovov postavljati vprašanja in posredovati predloge. Blog omogoča tudi neposredno sporočanje prek komentarjev, kjer smo jih omogočili. Uporabnikom bomo omogočili tudi naročanje na RSS-vire.

Uporabnike smo želeli informirati o delovnem času, kontaktnih številkah in naslovih, o redu v knjižnici, storitvah učbeniškega sklada in o Cankarjevi bralni znački.

Posebno poglavje smo posvetili knjižničnemu informacijskemu znanju. Vsebina se uporablja neposredno pri delu z učenci, ko jim knjižničarki v sodelovanju z učiteljem predstavljata določena znanja, povezana z bibliotekarsko stroko (npr. navajanje literature, navodila za iskanje po strokovni literaturi, citiranje virov itd.). Učenci na naših spletnih straneh lahko vedno pogledajo praktične primere vsega navedenega.

Katalog šolske knjižnice je na voljo prek spletne povezave. Uporabniki dobijo informacije o iskani literaturi in o njeni dostopnosti. Lahko jo rezervirajo ali podaljšajo rok izposoje.

Slika 4: Sedanja podoba spletne strani šolske knjižnice OŠ Ivana Cankarja [http://knjiznica.blog.arnes.si/]

Želimo, da se uporabniki večkrat vračajo na naše spletne strani, zato jim posredujemo aktualne informacije s področja naše in bližnje lokalne knjižnice, s področja branja in kulture. Naj jih nekaj naštejemo: Teden otroka, Rastem s knjigo, Nobelova nagrada za književnost, Praznik Čebelice, 80. rojstni dan (Kajetana Koviča), Slovo Toneta Pavčka, Rojstni dan Daneta Zajca, Dan reformacije, Žiga Zois, Rojstni dan A. Lindgren, 27. slovenski knjižni sejem, Ta veseli dan kulture, Poslovil se je oče Krtka ... Tedensko sta tako objavljeni vsaj dve novici.

Učenci si radi ogledajo spletne strani, kjer so objavljeni prispevki in fotografije dne-vov dejavnosti, ki potekajo na šoli in v katere je vključena tudi šolska knjižnica. Fotografije so objavljene v Picassi, na spletni stran pa je postavljena povezava do njih.

Del spletne strani je namenjen tudi povezavam, ki so lahko v pomoč uporabnikom (Cobiss, slovarji, Cankarjeva knjižnica Vrhnik, varna raba interneta, šolski projekti itd.).

Menije smo postavili ob zgornji rob, kjer se odstrani prikažejo v spustnih menijih, enako strukturo menijev pa smo dodali tudi ob desni rob strani. S tem smo dosegli preprost dostop do informacij. Vse zunanje povezave se odprejo v novem oknu oziroma zavihku, saj uporabnik tako ostane na naših spletnih straneh.

Prvi odzivi obiskovalcev spletnih strani šolske knjižnice so bili zelo pozitivni. Zato smo se odločili, da z delom nadaljujemo. Na uradne šolske spletne strani smo tako dodali le povezavo do spletnih strani knjižnice, ki so tako postale samostojne.

Sklep

Čeprav v tujini (in do zdaj tudi pri nas) šolski knjižničarji niso znani kot avtorji blogov, na katerih bi predstavljali svoje področje, znanje in obveščali svoje uporabnike o aktualnih dogodkih (Clyde, 2004), sem kot šolska knjižničarka (s začetno podporo

računalničarja) postala urednica bloga šolske knjižnice OŠ Ivana Cankarja Vrhnika. K temu pa je zagotovo pripomogla uporabniku prijazna in smiselna storitev, s pomočjo katere je Arnes naredil ustvarjenje blogov lažje tudi laikom, ki se ne ukvarjajo z izdelovanjem spletnih strani.

S postavljenimi temelji smo zadovoljni, saj uporabniki spletne strani iz dneva v dan bolj uporabljajo.

Viri

- Arnesove spletne strani za pomoč uporabnikom: Arnes.blog. Pridobljeno dne 3. 3. 2012 s spletne strani: <http://www.arnes.si/pomoc-uporabnikom/blogarnes.html>.
- Bec, B. (2009). *Promovirajte svoje podjetje s pomočjo blogov*. Pridobljeno dne 3. 3. 2012 s spletne strani: <http://www.poslovnisvet.si/clanki/marketing/promovirajte-svoje-podjetje-s-pomocjo-blogov>.
- Blog.arnes (najhitrejša pot do enostavne spletne strani ali spletnega dnevnika). Pridobljeno 1. 12. 2011 s spletne strani: <http://www.arnes.si/storitve/storitve-za-posameznike.html>.
- Clyde, L. (2004): *Weblogs and librarians*. Chandos Publishing. str. 95–107.
- Delavna miza. Pridobljeno 28. 5. 2012 s spletne strani: <http://knjiznica.blog.arnes.si/wp-admin/>.
- Gonzales-Herero, A. in Ruiz de Valbuena, M. (2006). Trends in online media relations. V: *Web-based press rooms in leading international companies*. Public Relations, Review 32, str. 267–275.
- Hallahant, K. (2004): Online Public Relations. V: *The Internet Encyclopedia*, vol. 2, str. 769–783.
- Krže, A. (2010): *Korporativni blog – novo orodje v praksi odnosov z javnostmi*. Diplomsko delo. str. 30–32.
- Nagode, A. (2003): *Promocijska dejavnost visokošolske knjižnice: primer knjižnice oddelka za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo*. Diplomsko delo.
- Prva samostojna spletna stran šolske knjižnice OŠ Ivana Cankarja. Pridobljeno dne 28. 5. 2012 s spletne strani: <http://www2.arnes.si/~anagod3/predstavitev.htm>.
- Spletna stran šolske knjižnice. Pridobljeno 28. 5. 2012 s spletne strani: <http://knjiznica.blog.arnes.si/>.

> **Andreja Nagode**, univ. dipl. bibl. in prof. slovenščine, je zaposlena kot knjižničarka in učiteljica slovenščine na Osnovni šoli Ivana Cankarja Vrhnika.
Naslov: Lošca 1, 1360 Vrhnika
Naslov e-pošte: andreja.nagode1@guest.arnes.si

Knjižnica Osnovne šole Polje na spletu

School library at Primary school Polje on the web

> Mateja Drnovšek

Izvleček

Spletne strani šolskih knjižnic običajno izdelujejo računalničarji na posamezni šoli in so del spletne strani šole. V šolskih knjižnicah se odvija toliko dogodkov, da je zaradi ažurnosti primerneje, da knjižničarji sami upravljajo s spletno stranjo, izdelajo svojo spletno stran, neodvisno od spletne strani šole, in sami določajo, kaj se bo našlo na njihovi spletni strani in kdaj, ter se tako približajo mladim bralcem. Eden od preprostih programov, ki nam omogoča izdelavo takšne strani, je program Weebly. Pri izdelavi spletne strani je treba upoštevati smernice, ki naredijo spletno stran boljše in privlačno, zato je dobro upoštevati nekaj temeljnih oblikovalskih napotkov.

Ključne besede

spletna stran, šolska knjižnica OŠ Polje, komuniciranje mladih, program Weebly, oblika spletne strani, izdelava spletne strani

UDK 004:027.8

Abstract

School libraries do not usually have their own websites, although they are lot of things going on in them and they have many different kinds of users. One of the best ways to increase visit in the school library and to get closer to young readers is an independent website, independent of the school site. One of the simple software that enables us to make such website is a program cold Weebly. When making a website it is required to follow the guidelines that make the site better and more attractive, so it is good to follow some basic design guidelines.

Key words

website, school library OŠ Polje, teenage communication, program Weebly, website design, web development

Uvod

Pojav interneta je močno spremenil način komuniciranja, zato moramo danes del komunikacije z mladimi prenesti v virtualni prostor. Današnji učenci so drugačni, kot so bili pred dobrim desetletjem, in zaradi tega je treba z njimi vzpostaviti drugačno vrsto komunikacije, takšno, ki bo njim bližja, s katero so odraščali. To pomeni, da se morajo svetu mladih prilagoditi tudi knjižničarji in vsi, ki delajo v vzgojno-izobraževalnih ustanovah. Spletna stran je zaradi lahkega dostopa, preproste uporabe, hitrosti in zgoščenosti postala eno glavnih komunikacijskih orodij za delo z uporabniki, saj predstavlja najbolj vidno in uporabljeno internetno orodje, ki učinkovito vzpostavlja in ohranja identiteto šolske knjižnice. Izdelava spletne strani je postala izjemno preprosta in se je lahko lotite tudi sami. Zelo veliko se govori o padanju bralne pismenosti, zato je tudi postavitev spletne strani eden od načinov, kako se učencem približati in jim predstaviti dogajanje v knjižnici.

Po navadi je spletna stran knjižnice na osnovnih in srednjih šolah le še ena povezava na spletni strani te šole, kjer so objavljene le najosnovnejše informacije. Če za šolsko spletno stran skrbi računalnikar na šoli, ki je lahko občasno nedosegljiv zaradi npr. dopolnjevanja svoje delovne obveznosti na drugi šoli, se lahko pojavijo težave, denimo neažurnost zaradi nedosegljivosti skrbnika itd. Tako tudi ni mogoče izkoristiti vseh možnosti, ki nam jih danes omogoča izdelava brezplačnih spletnih

strani. V šolskih knjižnicah se danes odvija ogromno stvari. Postajajo središča šol in že dolgo niso več le izposojevalnice obveznega branja, zato je pametna ideja, da ima šolska knjižnica svojo spletno stran, na kateri lahko knjižničar sam objavlja vse informacije, povezane s knjižnico, s šolske spletne strani pa je narejena povezava na to spletno stran. Saj kot pravijo danes – če vas ni na internetu, najverjetneje sploh ne obstajate. To prav gotovo drži, saj danes večina ljudi vse potrebne podatke išče ravno na internetu.

1 Najstniki in internet

Samo pred slabimi dvajsetimi leti bi težko našli družine oziroma mlade, ki imajo tako neomejen dostop do računalnikov. Danes je že samoumevno, da imajo mladi računalnik doma, v svoji sobi, dobijo ga že v najzgodnejših letih. Z njegovo pomočjo se učijo prvih črk in motoričnih sposobnosti z igranjem videoigric. Računalnik za njih pogosto postane ,‘najboljši‘ prijatelj. S pomočjo interneta in preostalih novih tehnologij se povezujejo s širnim svetom. Prek facebooka in twitterja sklepajo prijateljstva s popolnimi neznanci. Najbolj v ospredju je danes prav računalnik in zmožnost prek njega pridobivati številne informacije, znanje o drugačnem svetu, kar zelo izkoriščajo marketinške mreže, saj se zavedajo vpliva, ki ga imajo posredno na mlade. S tem vplivom pomagajo mladim pri iskanju njihove lastne identitete, pri oblikovanju njihovega stila.

Nove medije lahko označimo z naslednjimi značilnostmi: interaktivnost, socialna povezanost, več možnosti uporabe teh medijev, avtonomija uporabnikov, igrivost, zasebnost, razkrivanje sogovorniku je odvisno od tebe samega (McQuail, 2005). Bistvena razlika med starimi in novimi mediji je že ta, da internet vključuje vse stare medije: radio, film, televizijo, časopise. Nove tehnologije omogočajo sprejemanje in oddajanje alternativnih kulturnih pogledov, so zelo razpršene, povezujejo se lahko internacionalno, kar omogoča stik s celotnim svetom (McQuail, 2005).

Računalnik in televizija predstavljata mladim okno v svet in jim dajeta občutek, da zaradi tega razumejo dogajanje v družbi. Nezavedno jim mediji predstavljajo vodiča, ki posreduje pomembne, dobre in zaželene podobe. Mladim je prek medijev na voljo množica interpretacij kulturnih dobrin, izkušenj in življenjskih stilov (Featherstone, 1991).

2 Oblikovanje spletne strani

Za zasnovo spletne strani si je pametno vzeti malo več časa in jo pred samo izdelavo dobro načrtovati. Vedeti morate, kaj si želite. Razmislite o ključnih besedah in pametno razporedite vsebino. Če boste imeli dobre in pregledne vsebine, bo vaša spletna stran izjemno dobro obiskana.

Če želimo doseči, da bo naša stran pritegnila uporabnike, moramo upoštevati določene pomembne dejavnike, ki vplivajo na to, kako pogosto bo uporabljena. Ene najpomembnejših sestavin so: oblikovna podoba, vsebina in uporabnost.

Uporabnik ob obisku spletne strani najprej zazna njeno oblikovno podobo. Najboljša oblikovna podoba tista, ki je preprosta in ki ne vsebuje nepotrebnih odvečnih elementov. Pri izdelavi oblikovne podobe je treba veliko pozornost posvečati naslednjim elementom in dejavnikom: oblikovanje, vsečnost, ureditev, postavitve, navigacija, barve, ozadje, grafični elementi, tipografija in velikost pisave. Pri ustvarjanju oblikovne podobe:

- zaradi boljše čitljivosti uporabljamo temno pisavo na svetli podlagi,
- ne smemo pretiravati pri številu različnih barv, ki jih bomo uporabili na strani,
- izogibati se moramo animacijam, utripajočim ali premikajočim napisom, zvočnim datotekam ipd.,
- ozadje naj bo ves čas enako in nikakor ne izstopajoče,
- okoli besedil naj se uporablja prazen prostor,
- uporabljajte primerno velikost in tipografijo pisave,
- uporaba grafičnih elementov mora popestriti vsebino, nikakor pa je ne sme za-dušiti,
- grafični elementi in slike morajo biti zaradi dolžine nalaganja spletne strani opti-mizirani in objavljeni v primernem formatu (.jpg ali .gif).

Dobro narejena oblikovna podoba je tista, ki doseže harmonijo barv, slik in vsebine. Zavedati se morate, da je še tako dobra oblikovana spletna stran brez vrednosti, če ne vsebuje vsebine, ki bi prepričala obiskovalce, da se je na vašo spletno stran še vredno vrniti.

Spletna vsebina mora biti ažurna, slovnično pravilna, razumljiva, jedrnata, pregledna, verodostojna in uporabna. Ker podlegajo spletne vsebine drugačnim pravilom branja in pisanja v primerjavi z vsebinami v tiskanih verzijah, je treba vedeti, kako jih napisati. Priporočljivo je, da je vsebina kratka in jedrnata ter razdeljena v logične enote. Spletna stran nikakor ne sme biti natrpana z besedilom. Dolga besedila je treba razdeliti v poglavja in jih predstaviti na več podstraneh. Vsebino, ki zajema široko vidno polje ekrana, lahko razdelite v več stolpcev. Za lažje sprehajanje po vsebini uporabljajte kratke in jasne naslove ter poudarite ključne besede. Najpomembnejše informacije morajo biti podane tako, da jih bo uporabnik takoj zaznal in da ga bodo pritegnile k branju (Skr, 2003).

Preden objavite spletne strani na internetu, še enkrat skrbno preberite celotno vsebino in preverite njeno slovnično pravilnost. Strani, polne slovničnih in tipkarskih napak, so neprivlačne, težko berljive in kar je najpomembnejše – odvrčajo obiskovalce.

Uporabnost je tista značilnost spletnih strani, ki omogoča uporabnikom, da z zadovoljstvom uporabljajo spletno stran in da na njej najdejo informacije, ki bodo zadovoljile njihove želje in potrebe.

3 Program Weebly

Spletno stran bi strokovno imenovali interaktivna medijska aplikacija. Dejansko to pomeni posredovanje informacij v pisni, avdio- ali avdio-video obliki. Za izdelavo spletnih strani obstaja zelo veliko programov, eden najbolj preprostih je prav gotovo Weebly. Njegova prednost je ta, da je brezplačen. Proti plačilu lahko dobite svojo domeno, vendar je za postavitev spletne strani osnovnošolske knjižnice ne potrebujete. Šole imajo pogosto že registrirane domene pri drugih ali tudi istih ponudnikih in lahko ustvarijo povezave z vašo spletno stranjo.

Weebly je brezplačen in izjemno preprost sistem za izdelavo spletnih strani. Njegova prednost ni samo v preprostosti uporabe, ampak tudi učinkovitost, saj ob njem ne boste po nepotrebnem izgubljali časa in živcev s tehničnimi stvarmi, temveč se boste lahko bolj posvetili vsebini spletne strani. Vse, kar potrebujete za to, da izdelate spletno stran s pomočjo programa Weebly, je delujoča elektronska pošta oziroma elektronski naslov. Z njim si ustvarite brezplačno spletno stran.

Slika 1: Registracija v program Weebly

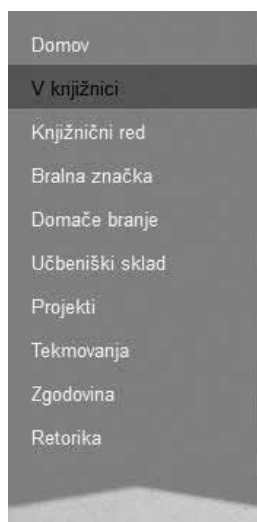
Za začetek morate izbrati uporabniško ime, geslo in imeti morate delujoč elektronski naslov. Nato si morate izbrati naslov svoje spletne strani (pozneje ga lahko tudi spremenite). Nato si morate izbrati tip strani: osebna ali organizacija, v našem primeru je to šola (organizacija).

Predhodno je pametno vedeti, kaj vse želimo imeti na spletni strani. Na podlagi tega si nato izberemo predlogo z različnimi ozadji.

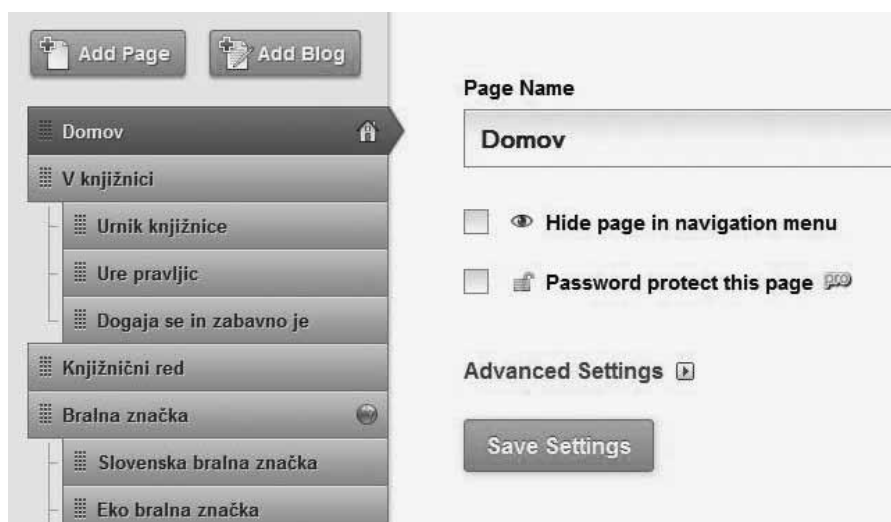

Slika 2: Izbor teme oziroma predloge za ozadje

Naslednja naloga pri postavitvi je določitev strani in podstrani.

Slika 3: Določanje strani

Slika 4: Določanje strani

Nato samo še sledi vstavljanje elementov, kar pomeni vstavljanje vsebine na vašo spletno stran.

Slika 5: Vstavljanje različnih vrst vsebin

Na spletno stran se lahko dodaja slike, dokumente, spletne povezave, slikovne predstavitve, povezave na spletne kvize. Najpomembnejše za spletno stran je, da je vedno ažurna. Če je spletna stran mrtva, ne bo imela obiskovalcev in je nima smisla postavljati. Zato je dobro, da je na prvi strani tudi tema aktualno, ki nam posreduje informacije, kaj novega si je na spletni strani pametno pogledati, hkrati pa že pod aktualno naredimo povezavo na ta dokument ali povezavo.

Spletno stran na Weeblyu je zelo enostavno postaviti in za to ni potrebno nobeno predznanje. Pri izbiri te postavitve se boste resnično ukvarjali z vsebino in ne s tem, katere programe vse je treba predhodno poznati, da se lahko lotite izdelave.

4 Spletna stran šolske knjižnice OŠ Polje

Sprva je bila šolska knjižnica OŠ Polje vključena na spletno stran samo kot informacija, da obstaja. Objavljeni so bili ime šolske knjižničarke, telefonska številka in podatki o učbeniškem skladu. Ker je delo v šolski knjižnici zelo raznoliko, pestro in se veliko dogaja, je nastala samostojna spletna stran šolske knjižnice, kjer se da dobiti ogromno informacij o samem dogajanju v knjižnici. Če bi bile vse te informacije že na sami spletni strani osnovne šole, bi bila ta preprosto prenatrpana, uporabniki spletne strani pa bi se pri iskanju informacij izgubili.

Naslov spletne strani je preprost in domač, da bi učence pritegnil k obisku strani in tudi knjižnice. Glasi se: Dobrodošli pri knjižničarki Mateji.

Slika 6: Vstopna stran šolske knjižnice OŠ Polje

Na tej strani so najosnovnejše informacije o delovanju knjižnice in rubrika aktualno, kjer lahko spremljajo vse, kar je novo na spletni strani. Hkrati so z rubrike aktualno narejene povezave na odstrani, kjer najdemo še več informacij o posameznih temah.

Ob kliku na knjižnični red najdemo pravilnik, ki ga morajo učenci upoštevati v knjižnici. Tu najdemo tudi informacije za starše, saj je v njem zapisano tudi, koliko časa imajo lahko izposojene knjige in kolikšna je zamudnina. Poleg knjižničnega reda so še štiri podrubrike: Urnik knjižnice, Ure pravljic, Dogaja se in zabavno je ter Knjižne novosti. Najbolj obiskana je rubrika Dogaja se in zabavno je, kjer učenci lahko spremljajo, kaj se dogaja v knjižnici, ko je odprta in je tam zelo živahno in vse kaj drugega kot izposoja knjig. Pa naj gre za skupinsko učenje za teste, bralni zajtrki, večeri pravljic, obiski z ambasade, izlet zlatih bralnih značkarjev ali preprosto poležavanje na blazinah.

Slika 7: Slika, ki se prikaže, ko odpremo rubriko Dogaja se in zabavno je.

Rubrika oziroma stran Bralna značka ima kar šest podstrani, saj se na šoli odvija vrsta različnih bralnih značk. Slovenska bralna značka, Eko bralna značka, Angleška bralna značka, Angleški knjižni

molj, Nemška bralna značka, Španska bralna značka. Sledita ji stran z obveznim domačim branjem in v junijskem času izjemno obiskana stran Učbeniški sklad, kjer starši najdejo vse informacije o naročanju učbenikov in rokih vračanja ter sezname delovnih zvezkov z ISBN-številkami in pripomočki za različne razrede.

Ker se v knjižnici dogaja tudi ogromno projektnih dejavnosti, ki bi drugače šle kar mimo učencev, staršev in včasih tudi učiteljev, je temu namenjena posebna stran. V šolskem letu 2011/12 je vsebovala kar šest podstrani, saj je bila šolska knjižnica vodja večine zapisanih projektov ali bila vanje zelo aktivno vključena. Sodelovala je še pri mnogih drugih, vendar bolj kot podporni člen, da je skrbela za pridobivanje potrebne literature ali nudila prostor za prireditve. Kot knjižničarka in učiteljica sem že tradicionalno tudi vodja treh tekmovanj na šoli. Vsi učenci vedo, da jih vodi knjižničarka, in zaradi tega so vključena na spletno stran šolske knjižnice.

Na večini osnovnih šol šolski knjižničarji svojo zaposlitev delno dopolnjujejo tudi s poučevanjem. Ena od strani je tako namenjena tem učencem, na njej pa najdejo domače naloge, povezave do literature, spletnih kvizov in PP-predstavitev, ki si jih niso uspeli zapisati, ter navodila, kako izdelati seminarsko nalogo.

S šolskim letom 2012/13 bo šolska knjižnica OŠ Polje dobila tudi svoj facebook profil. Povezava nanj bo narejena tudi prek spletne strani šolske knjižnice. Na tem profilu bodo objavljene novičke, učenci bodo obveščeni o dogajanju v knjižnici, občasnem zaprtju knjižnice in upam, da se bo razvila razprava o zanimivih knjigah, domačem branju, da bodo zaživel predlogi za nabavo novih knjig in da jo bodo učenci redno spremljali. Tako želim še povečati obiskanost spletne strani šolske knjižnice.

Spletna stran šolske knjižnice OŠ Polje je bila predstavljena tudi na konferenci VIVID, ki je bila oktobra v Ljubljani.

Sklep

Šolske knjižnice že dolgo niso več neopazen podporni člen šole. Zadnja leta so zelo dejavne na različnih področjih, od izvajanja medpredmetnih ur KIZ do pospešene vključevanja IKT itd. V njih poteka veliko šolskih in tudi obšolskih aktivnosti in spletna stran je zelo primerna, da lahko učenci dobijo vse aktualne informacije o dogajanju v knjižnici. Ker so danes na voljo res dobri brezplačni programi, ki omogočajo hitro in predvsem preprosto izdelavo teh strani, bi bila velika škoda, če tega ne bi izkoristili. Tudi mladim je ta način komuniciranja in pridobivanja informacij veliko bližji kot kateri drugi in to je eden od načinov, da se jim približamo. Poskrbeti je treba, da bodo strani redno ažurirane, saj drugače nima smisla da obstajajo. Spletna stran šolske knjižnice OŠ Polje je dobro obiskana in tudi odziv tako učencev, učiteljev kot tudi knjižničarjev iz drugih šol je izjemno velik in pozitiven.

Viri

- Featherstone, M. (1991). *Consumer culture and postmodernism*. London: Sage Publications.
- McQuail, D. (2005). *McQuail's Mass Communication Theory*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.
- Skrtnar, R. (2003). 7 sestavin dobre spletne strani. Ljubljana: *Gospodarski vestnik*, priloga I&T.

> **Mateja Drnovšek**, univ. dipl. bibl.; prof. zgod., je zaposlena kot knjižničarka na Osnovni šoli Polje.
Naslov: Polje 358, 1260 Ljubljana Polje
Naslov e-pošte: drnovsek.mateja@gmail.com

Vključevanje informacijsko- komunikacijske tehnologije v delo šolske knjižnice

Including information-communication technology into the school library work

> Nevenka Mandelj

Izvleček

Hitro razvijajoča se informacijska družba 21. stoletja prinaša vedno nove izzive. Če želi izpolnjevati poslanstvo sodobne šolske knjižnice, mora knjižničar skozi vseživljenjsko učenje razvijati tudi svoje e-kompetence. Pričujoči članek prinaša odgovore na vprašanja: kako prepoznati ustrezno spletno orodje za delo v šolski knjižnici, na kaj je treba biti pozoren pri izbiri spletnega orodja, kako izbrano orodje olajša oz. izboljša posamezne faze projektnega dela.

Ključne besede

spletna orodja, Pinterest, GlogsterEdu, IKT-grižljaji, eTwinning projekti

UDK 004:027.8

Abstract

Rapid development of the information society in the 21st Century brings new challenges. If the librarians want to fulfil the mission of a modern school library, they have to develop their own e-competences through lifelong learning. The article provides answers to the questions: how to identify an appropriate web-based tool for school library work, what should librarians look out for when choosing a web tool, how such a tool improves each stage of the project work.

Keywords

web tools, Pinterest, GlogsterEdu, ICT snack, eTwinning projects

Uvod

Namen tega članka je preprost: med obotavljajočimi se knjižničarji/uporabniki spletnega okolja zbuditi radovednost, željo po pogostejšem vključevanju informacijsko-komunikacijske tehnologije v svoje delo. Pred časom sem za projekt oblikovala geslo Vrata v knjižnico – vrata v svet. Še vedno se mi zdi, da pove veliko. Še bolj pogumno moramo odpreti vrata naših knjižnic, spustiti svet noter, z vsemi prednostmi in primanjkljaji, še bolj pogumno mu moramo tudi stopiti naproti, mu ponuditi zaklade in modrosti, ki jih prinašajo knjižni in elektronski viri.

Tudi drugi namen je preprost. Želim si še več možnosti sodelovanja s kolegi, ki jih delo z IKT-jem veseli. Želim si, da bi šolski knjižničarji še bolj pogumno stopili na plan in širši javnosti pokazali, kaj vse se za vrati šolskih knjižnic dogaja.

Moje pisanje je doseglo svoj namen, če je le kdo v njem našel idejo, navdih, izziv ali pobudo.

1 Kako prepoznati ustrezno spletno orodje za delo v šolski knjižnici

Ko pregledujem spletne strani in iščem kaj novega, zanimivega, uporabnega, kaj, kar bi mi prišlo prav pri delu v šolski knjižnici, ugotavljam, da je nabor najrazličnejših

Slika 1: Spletna stran SlideRocket (Vir: <http://www.slidrocket.com/>.)

Slika 2: Spletna stran Prezi (Vir: <http://prezi.com/>.)

spletnih orodij in aplikacij iz dneva v dan obsežnejši. Če sem še včeraj prisegala na predstavitve PowerPoint, danes za neko predstavitev veliko raje uporabim SlideRocket, GlogsterEdu ali Prezi.

S pomočjo spletne strani SlideRocket lahko izdelamo zanimive predstavitve. Vanje lahko ugnezdimo fotografije, grafike, animacije, videoposnetke, vložke flash, vtičnike, tabele, grafikone, lahko izberemo med kopico prehodov in premikov besedil in še veliko več.

Na spletni strani Prezi najdemo prezentacijsko aplikacijo, ki namesto tradicionalnih slidov uporablja elegantne premike. Pisave, slike, videoposnetke in preostale multimedijske objekte združujemo skupaj v skupine in definiramo poti med njimi, kakor bo predstavitev potekala.

Pri odločanju, katero orodje bo za določeno aktivnost najustreznejše, si pomagam s tremi preprostimi vprašanji:

1. Ali bo izbrano orodje izboljšalo mojo trenutno delovno prakso?
2. Bo prineslo kaj novega?
3. Bo ustrezalo nalogi, ki ji je namenjeno?

Ne samo da spletno orodje ali aplikacija prinaša oz. dodaja moji ustaljeni praksi kaj novega, biti mora vsaj tako uporabno kot orodje, ki ga nadomešča. Prihraniti mi mora čas. Včasih je tudi raba svinčnika in papirja boljša izbira

kot raba spletnega orodja, ki nam jemlje čas, energijo, za povrh pa še onemogoča doseganje zastavljenih ciljev. Zato je pomembno, da za določeno delo izberemo najprimernejše orodje. Uporaba informacijsko-komunikacijske tehnologije zaradi nje same se mi zdi, milo rečeno, nesmiselna.

Dejstvo je tudi, da različna orodja ustrezajo različnim uporabnikom. Kolegica bo za postavitev nekega spletnega dnevnika izbrala Blogger, druga Wordpress (<http://wordpress.org/>), tretjo navdušuje Weebly (<http://www.weebly.com/>). Mimogrede, menda je tudi Kidblog (<http://kidblog.org/home/>) dobra izbira. Ker od učencev ne zahteva nobenih osebnih informacij, ker ima učitelj administrativen nadzor nad učenčevim blogom in računom, ker z določenim geslom lahko vključi starše itd. Vredno, da se preizkusi. Če nam neko orodje ne pomaga, izberimo pač drugega.

2 Na kaj biti pozoren pri izbiri spletnega orodja

Na tem mestu si je res pametno vzeti nekaj minut in dobro premisliti oz. se prepričati, kaj nam orodje nudi:

- Spletno orodje naj bo funkcionalno in preprosto za uporabo.
- Dosegljivo naj bo čim več ljudem (učiteljem, učencem, staršem idr.).
- Zame je pomembno, da je orodje brezplačno.
- Želim, da je prosto dostopno, da se končni izdelek lahko prenese oz. prestavi v druga okolja.
- Naj bo prilagodljivo in uporabno za čim več različnih dejavnosti.
- Prijazno naj bo do virov oz. orodij, ki jih že uporabljamo.
- Dobro je, da ima funkcijo vdelane kode (embed funkcijo), s katero ga lahko delimo z drugimi.
- Orodje oz. aplikacija naj bo dostopna od koder koli in s katere koli napravo.
- Dobro je, da v delo z določenim orodjem ali aplikacijo lahko povabim druge udeležence.

Želje so morda visokoteče. Izbira je tolikšna, da se mimogrede odločiš napačno. Malo verjetno je tudi, da ena aplikacija izpolni vse želje. Zato se mi zdi še bolj pomembno, da šolski knjižničarji sodelujemo, si izmenjujemo izkušnje, ki jih imamo s posameznimi orodji oz. aplikacijami. Vsak, ki se ukvarja z mladimi, ima glede na svoj stil poučevanja, tehnike dela in dostop do opreme nabor orodij, s katerim uspešneje opravlja svoje pedagoško poslanstvo.

3 IKT-grižljaji

Pri delu sem začutila željo, da bi znanja o spletnih orodjih, ki sem jih pridobivala v neformalnem izobraževanju, ponudila tudi svojim, iz različnih razlogov oklevajočim, kolegom. Pri tem je pomembno, da premagajo predsodke, kot so: delo z IKT-jem mi vzame preveč časa, kaj pa, če ne bom znal nadaljevati, kaj pa, če ne bo povezave z internetom, bojim se, da bi se izkazal nesposoben ipd.

Lanskega aprila sem tako začela izvajati IKT-grižljaje, kar pomeni, da enkrat na mesec določim datum in čas, ko v računalnici kolegom predstavim določeno orodje. Do zdaj imam izkušnje, da se je zbrala skupinica okrog 12 učiteljic, ki jih je tema pritegnila. Pregrizle smo se skozi orodja za izdelavo miselnih vzorcev, si ogledale GlogsterEdu, na zadnjem srečanju pa sem jim na svoji Pinterest tabli pokazala spletne strani, kjer je zbranega veliko gradiva za PP-predstavitve. Dogajanje na IKT-grižljajih sem vsakič predstavila tudi na blogu, ki sem ga začela pisati kot del naloge spletnega izobraževanja Exploiting WEB 2.0v okviru izobraževalnih dogodkov, ki potekajo na portalu eTwinning. Spoznanja, povezana z IKT-grižljaji, sem strnila v izjave prav in narobe:

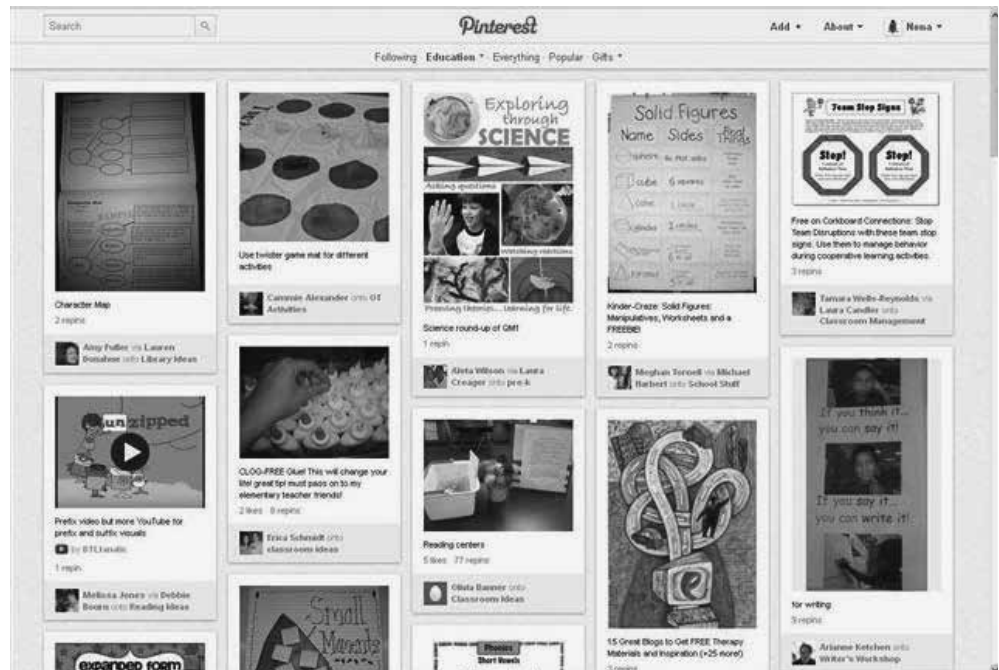
Prav:

- predstaviti orodje učiteljem glede na razred oz. glede na potrebe, ki jih imajo,
- osredotočiti se je treba na pouk in delo z učenci,
- dovoliti, da sodelavci izrazijo svoje strahove in bojazni o uporabi IKT-ja,
- dati kolegom čas, da se seznani z orodjem in ga uporabijo pri svojem delu,
- seznaniti učitelje s kolegi, ki določena orodja že uporabljajo (izmenjava idej izkušenj, podpora itd.),
- slediti učiteljem, kako jim gre, in jih spodbujati.

Narobe:

- predstaviti določeno orodje vsem učiteljem in pričakovati, da ga bodo uporabljali v enakem stilu,
- osredotočiti se na orodje,
- omaloževati učitelje, ki so zadržani do uporabe IKT-ja pri svojem delu,
- pokazati orodje in pričakovati, da ga bodo učitelji začeli uporabljati že zato, ker ga pač poznajo,
- pustiti jih pri delu same,
- pričakovati, da bo učitelj po enkratni izkušnji samostojno uporabljal IKT.

4 Dvoje spletnih okolij, ki sta mi v zadnjem času pritegnili največ pozornosti oz. zakaj se mi zdi zanimiv Pinterest in kako mi v knjižnici pride prav GlogsterEdu

Slika 3: Spletna stran Pinterest – družbeno omrežje, ki uporabnikom omogoča ustvarjanje in upravljanje vseh vrst tematskih zbirk slik. (Vir: <http://pinterest.com/>.)

Pinterest je trenutno eno najhitreje rastočih socialnih omrežij na spletu. To je, preprosto povedano, virtualna tabla, kamor shranjuješ in deliš stvari, ki so ti všeč. Podobno kot Diigo ali Delicious ali Scoop.it, le da Pinterest temelji na slikah. Seveda se lahko povežeš z ljudmi, ki imajo podobne interese, in slediš njihovim objavam. In kje je tukaj uporabnost za šolsko knjižnico?

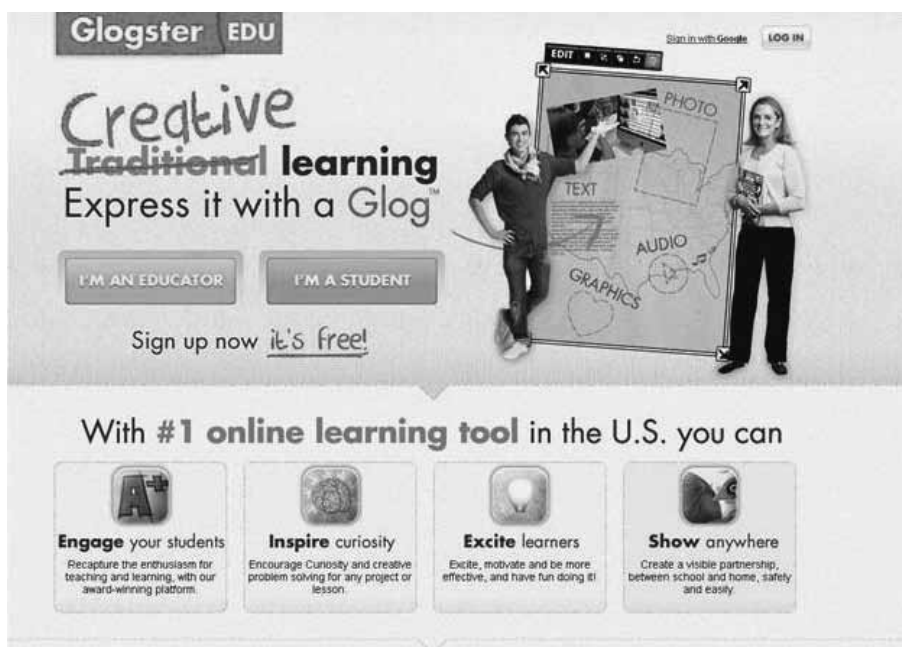
- Naj navedem nekaj praktičnih primerov, kako sem si organizirala nekatere table:
- Tablo, ki sem jo poimenovala S knjigo na počitnice, sem uporabila za prikaz knjižnih naslovnih novih knjig, primernih za lažje in zahtevnejše počitniško branje. Izkoristil sem vizualno moč Pinteresta, da sem pritegnila pozornost bralcev.
- Na tablo z naslovom ICT Course, Malta 2012 sem pripela vse, kar je povezano z mojim letošnjim poletnim izobraževanjem na Malti.
- Imam tablo – Kul spletne strani – kamor “pripenjam” spletne strani, ki zbudijo mojo pozornost, pa jih v poplavi vsega mogočega ne bi rada izgubila.
- School Library je tabla, na kateri kot šolska knjižničarka promoviram knjižnično dejavnost.
- Pa tabla Librarian Club: Mladi knjižničarji, ki je šele dobro ugledala luč sveta, bo pa zaživela ob interesni dejavnosti knjižničarskem krožku.
- Imenovala sem 5 od 28 tabel, ki predstavljajo mojo poklicno in osebno plat življenja. Omejitev tako rekoč ni.

Kreiramo lahko torej različne bralne sezname, predstavljamo knjižnične aktivnosti, spodbujamo mlade k branju, zbiramo bralna gradiva za starše, vodimo projekte, se vključujemo v ožje in širše družbeno okolje itd.

Še trije temeljni nasveti, da je uspeh zagotovljen:

1. Vedno poskusim pripeti/pinati z izvirne spletne strani, da je res pripeta objava na blogu, ne celoten blog. Obenem se torej izogibam “repinu”.

2. Ne izjavljam: Našla sem na Pinterestu. Povem, kdo je zaslužen za posredovanje določene informacije. V redu, priznam, da me kdaj še vedno zanese.
3. Trudim se biti natančna pri opisovanju tabel. Pravzaprav še vedno ne dovolj. Na začetku, ker pač Pinteresta nisem dovolj dobro poznala in se mi je zdelo imenitno uporabiti kako sočno besedno igro, kot denimo hamsi, njamsi. Pozneje pa sem kolebala med rabo angleščine in slovenščine.

Slika 4: Spletna stran GlogsterEdu (Vir: <http://edu.glogster.com/>.)

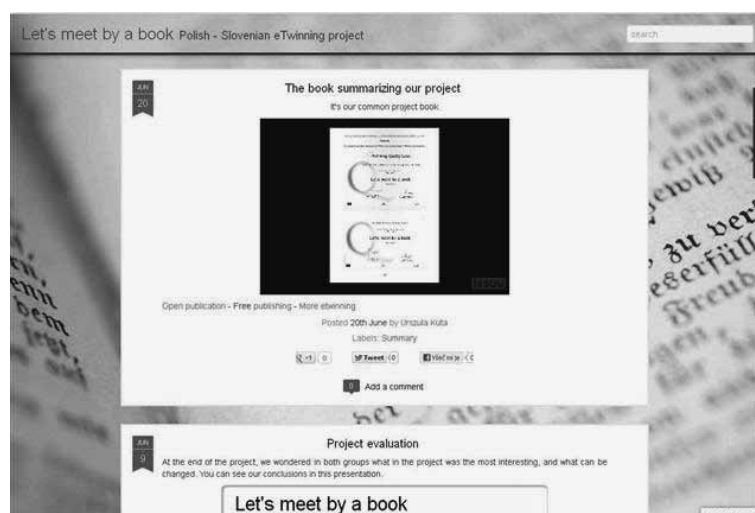
Na eni mojih Pinterest tabel Web Tools je pripeta tudi stran, ki predstavlja **Glogster Edu**. To je uveljavljena izobraževalna platforma, na kateri lahko ustvarjalno izražamo svoje znanje in spretnosti. Ustvarjamo gloge – spletne multimedijski plakate, ki vključujejo besedila, slike, videoposnetke, zvoke, risbe in še več. Luč sveta je aplikacija ugledala leta 2007 in uporabnike mimogrede zasvojila. Že čez dve leti so lansirali še Glogster Edu, varno učno okolje za učitelje in učence. Kot zanimivost: danes je v aplikaciji registriranih 740.941 učiteljev, 8.264.854 učečih, izdelanih je 10.749.492 glogov, od tega sem jih sama izdelala 9.

V kakšnih primerih ga lahko uporabimo? Naštela bom konkretne situacije, v katerih sem se odločila za rabo tega interaktivnega plakata. Prvi glog nosi naslov Kako naj izdelam glog. Zbrala sem torej podatke, kako glog oblikovati. Na drugem glogu sem zbrala odmeve na kulturno prireditev v šoli, tretji je predstavil šolsko recitatorsko skupino in njen uspeh na regijskem srečanju recitatorjev. Na naslednjem so člani knjižničarskega krožka objavili svoje grafite, zopet na novem smo predstavili naš projekt. Interaktivni plakat sem uporabila tako za predstavitev projekta IKT-grižljaji kot tudi za promoviranje bralne značke za odrasle Mi beremo. Torej lahko privlačno pripovedujemo, kaj se je ali pa kaj se bo dogajalo v naši šolski knjižnici.

5 Nekatera spletna orodja, aplikacije in portali, uporabljeni pri dveh projektih

Na voljo imamo torej mnogoštevilna orodja in aplikacije, ki pa so vredni le, če jih smiselno vključimo v naše delo. Uporabimo jih tako, da so nam v pomoč, nam prihranijo čas, omogočijo, da navežemo stike z šolami po svetu. Šolska knjižnica OŠ Litija že nekaj let sodeluje v različnih aktivnostih, ki jih omogoča varno evropsko šolsko spletno okolje eTwinning. V to skupnost je trenutno vključenih 172.631 evropskih učiteljev, 93.782 šol, 23.799 najrazličnejših aktivnih projektov.

S člani knjižničarskega krožka smo v šolskem letu 2011/12 sodelovali s poljskimi, češkimi in slovaškimi učiteljicami in učenci. Kot temeljne spretnosti smo krepili sposobnosti branja in razumevanja sporočil v vseh oblikah, uporabljali različno tehnologijo in razvijali informacijske spretnosti.

Slika 5: Spletna stran bloga Let`s meet by a book, za katero smo tako poljski kot slovenski udeleženci dobili nacionalni znak kakovosti. (Vir: <http://letsmeetbyabook.blogspot.com/>.)

V spodnjo razpredelnico so vpisana nekatera spletna orodja, ki smo jih uporabljali v posameznih fazah projektov.

Preglednica 1: Spletna orodja

Projektna faza	Let`s meet by a book	Travel Broadens the Mind Potovanja širijo obzorja
Zagon projekta	eTwinning Desktop, e-mail	eTwinning Desktop
Načrtovanje	e-pošta	Google Drive
Izvedba	Blogger, Skype, Sliderocket, PhotoShow, Movie Maker, VuVox, Pinterest, Smilebox...	Blogger, vseh 125 orodij, ki so zbrana na blogu
Zaključek oz. evalvacija	ISSUU, Prezi, GlogsterEdu	Projekt je še aktiven.

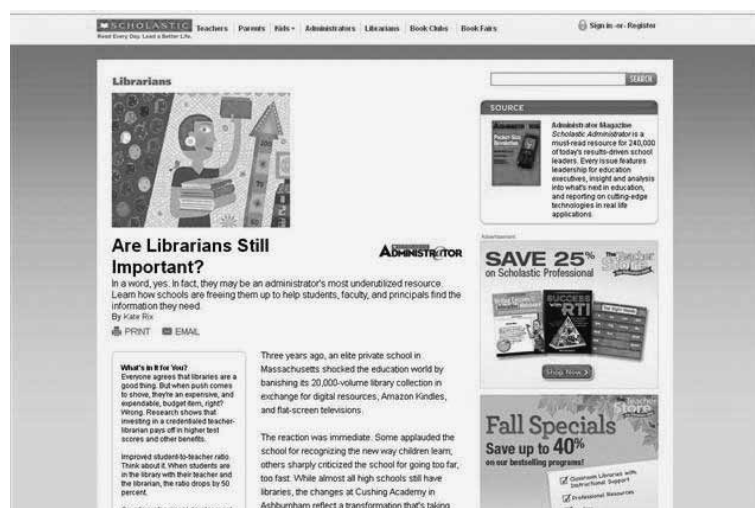
Slika 6: Spletna stran eTwinning projekta Travel Broadens the Mind oz. Potovanja širijo obzorja, ki je še aktiven. (Vir: <http://travel-broadens-slov.blogspot.com/>.)

Če je bil bil projekt Let`s meet by a book hrana za dušo, je bil projekt Potovanja širijo obzorja zagotovo hrana za možgane. Do julija 2012 smo sodelujoči med drugim preverili, uporabili in predstavili 125 različnih programov, aplikacij in spletnih orodij. Ker je bilo delo res naporno, smo na koncu ostale samo tri skupine: slovaška, poljska in naša slovenska. Ni me sram priznati, da capljam precej za preostalima dvema

kolegicama, ker vem, koliko novih znanj in spretnosti je vloženih. Da časa sploh ne omenjam. Če si boste ogledali ta blog, sem prepričana, da se boste strinjali z menoj.

Sklep

Na spletni strani <http://www.scholastic.com> je bil 30. avgusta letos objavljen članek z naslovom: Are Librarians Still Important? Pripoveduje o tem, kako je pred tremi leti elitna zasebna šola v Massachusettsu šokirala svet izobraževanja z odpovedjo 20.000 knjižnih enot knjižnične zbirke v zameno za digitalne vire, e-bralnike in televizorje z ravnim zaslonom.

Slika 7: Smo šolski knjižničarji na poti izumrtja? (Vir: <http://www.scholastic.com/browse/article.jsp?id=3757441>.)

Reakcija je bila takojšnja. Več o članku ne bom zapisala. Predstavljam pa si, da bi se tudi v našem šolskem in knjižničarskem okolju razvila podobna burna razprava o tej temi. Če sem v vas zbudila radovednost, kar je pravzaprav tudi bil moj namen, se bo treba podati v virtualni svet in članek poiskati. Po eni strani smo menda "na poti do izumrtja", po drugi strani pa se v našem poklicu dogaja nekaj zelo zanimivega.

Viri

Sliderocket. Pridobljeno 7. 9. 2012 s spletne strani: <http://www.sliderocket.com/>.

Prezi. Pridobljeno 7. 9. 2012 s spletne strani: <http://prezi.com/>.

GlogsterEdu. Pridobljeno 7. 9. 2012 s spletne strani: <http://edu.glogster.com/>.

Pinterest. Pridobljeno 7. 9. 2012 s spletne strani: <http://pinterest.com/>.

Spletna stran bloga Let`s meet by a book. Pridobljeno 7. 9. 2012 s spletne strani: <http://letsmeetbyabook.blogspot.com/>.

Spletna stran bloga Potovanja širijo obzorja. Pridobljeno 7. 9. 2012 s spletne strani: <http://travel-broadens-slov.blogspot.com/>.

Are Librarians Still Important?. Pridobljeno 7. 9. 2012 s spletne strani: <http://www.scholastic.com/browse/article.jsp?id=3757441>.

> **Nevenka Mandelj**, predmetna učiteljica slovenščine in višja knjižničarka, je zaposlena na Osnovni šoli Litija.

Naslov: Cesta komandanta Staneta 2, 1270 Litija

Naslov e-pošte: nevenka.mandelj@guest.arnes.si

En računalnik za več delovnih mest v šolski knjižnici

One computer for several work stations in the school library

> Simon Gerdina

Izvleček

V šolski knjižnici OŠ Ivana Cankarja Vrhnika so se odločili zamenjati obstoječi računalnik in hkrati povečati število računalniških mest v čitalnici, ki so na voljo učencem in drugim obiskovalcem šolske knjižnice. Odločili so se uporabiti HP-jev Multipoint strežnik. Slednji z ustrežno programsko opremo, Windows MultiPoint Server 2010, omogoča s pomočjo odjemalcev (thin client) priključitev do 10 zaslonov z miškami, tipkovnicami, slušalkami in mikrofoni. Pridobili so 4 delovna mesta, na katerih lahko uporabniki šolske knjižnice pripravljajo seminarske naloge in drugo gradivo, ki ga potrebujejo pri pouku ali svojem delu. Z uporabo enega računalnika (strežnika) so tako pridobili več prostora za čitalnico, zmanjšali porabo energije, uporabniki pa imajo občutek, kot da bi vsak delal na svojem računalniku. Izkušnje z uporabo Multipoint strežnika v knjižnici so vodile v nakup in postavitve še enega strežnika z 10 odjemalci, in sicer kot miniračunalniška učilnica v prvem triletju.

Ključne besede

šolske knjižnice, oprema knjižnice, čitalnica, računalniška mesta, računalniki, multipoint strežnik, multipoint server, odjemalec, thin client

UDK 004:027.8

Abstract

The school library at Primary school Ivan Cankar Vrhnika has decided to change the existing computer and simultaneously increase the number of work stations for pupils and other users in the reading room. The decision was to use the HP Multipoint server which enables, with adequate software Windows MultiPoint Server 2010 and thinclients, to connect up to 10 screens, keyboards, hear phones and microphones. The result is 4 work spaces where the library users can prepare seminar papers and other school materials. The use of one computer (server) enabled more reading room space, reduced energy consumption and still provides the users the feeling of work on individual PC's. The experience of Multipoint server in the library had lead to the purchase and setting up of another server with 10 clients which is used as a mini computer classroom in the first triad.

Keywords

school libraries, library equipment, reading room, work stations, computers, multipoint server, client, thin client

Računalnik v šolski knjižnici

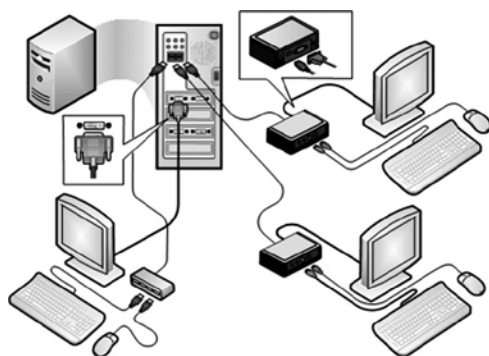
V šolski knjižnici OŠ Ivana Cankarja Vrhnika smo imeli starejši, pravzaprav zastarel in počasen računalnik, s pomočjo katerega so učenci in drugi obiskovalci šolske knjižnice pripravljali gradivo in iskali informacije tudi po spletnih straneh. Število uporabnikov računalnika se je vztrajno večalo, prav tako tudi čakalna vrsta za uporabo računalnika. Skupaj s knjižničarkama, Jelko Pajnič in Andrejo Nagode, smo iskali rešitev, kako povečati število računalniških mest, hkrati pa paziti na razpoložljiv prostor v čitalnici, ki je bil pičlo odmerjen.

Strežnik MultiPoint

Na konferenci SirIKT so nam v sklopu e-Šolstva predstavniki Microsofta predstavili tudi strežnik MultiPoint. Celoten sistem sestavlja dovolj zmogljiv HP-jev strežnik (HP

Multiseat 6000) z do 10 odjemalci (HP ThinClient T100) ter programska oprema Microsoft MultiPoint Server 2010. Seveda potrebujemo še ustrezno število zaslonov, tipkovnic, mišk, lahko tudi slušalk in mikrofонов.

Zaslon, tipkovnico in miško priključimo na odjemalca. Odjemalec omogoča VGA-priklop zaslona in PS2-priklopa za tipkovnico in miško ter AV-vhoda za slušalke in mikrofón. Posameznega odjemalca prek USB-kabla povežemo s strežnikom (slika 1). Razdalja med odjemalcem in strežnikom je največ 5 metrov, kolikor meri tudi dolžina priloženega USB-kabla.

Slika1: Priklop odjemalcev na strežnik MultiPoint (Microsoft, 2010)

Na strežnik MultiPoint je nameščen operacijski sistem MultiPoint Server 2010, ki je prirejen Windows Server 2008 R2. Z vsakega odjemalca se z uporabniškim imenom in geslom prijavimo na strežnik, kjer nas pričaka ločeno namizje. Uporabljamo lahko vse programe, ki so nameščeni na strežniku.

Strežnik MultiPoint torej pomeni, da na majhne škatlice (odjemalce) priključimo zaslon, tipkovnico in miško za vsakega uporabnika, potem pa te škatlice priključimo na strežnik. Nekako imamo na en računalnik povezanih več zaslonov, tipkovnic in mišk. Vsak uporabnik ima občutek, da dela na svojem računalniku, čeprav vsi uporabljajo isti računalnik.

MultiPoint v naši knjižnici

Odločili smo se, da ob steni postavimo daljši mizi, kamor bomo namestili strežnik s štirimi delovnimi mesti. Ob vsakem delovnem mestu je prostora za največ dva uporabnika.

Slika 2: MultiPoint v čitalnici

Izbrali smo HP Multiseat 6000, 4 odjemalce HP ThinClient T100 in prav toliko tipkovnic in mišk. Kupili smo še licenčno programsko opremo Windows MultiPoint Server 2010 Premium in 4 licence MultiPoint Server Cal – za vsakega odjemalca (za vsako delovno mesto) eno. Potrebovali smo še 4 zaslone, in te smo kupili rabljene. Celotni stroški nakupa so bili malo več kot 413 EUR na delovno mesto.

Slika 3: MultiPoint strežnik HP Multiseat 6000, na katerega smo priklopili 4 odjemalce.

Operacijski sistem je bilo treba prenesti s spleta in naložiti na strežnik. Sama namestitvev je podobna namestitvi katerega koli drugega Microsoftovega operacijskega sistema, npr. XP, Windows 7 itd. Namestiti je treba gonilnike in vso drugo programsko opremo: protivirusni program, orodja za urejanje besedil, za brskanje po spletu, obdelavo slik itd. Paziti moramo, da imamo toliko licenc za posamezno programsko opremo, kolikor je odjemalcev, pa čeprav jo namestimo le enkrat.

Ustvariti je bilo treba še uporabniške račune, ki omogočajo prijavo na strežnik in delo na računalniku. Odločili smo se, da ustvarimo 4 splošne uporabniške račune (KNJ1–KNJ4). Ker je možna prijava s katerega koli odjemalca, smo zaslone označili s številkami od 1 do 4, da ne prihaja do dvojnih prijav. Ustvaril sem še administratorska računa za vsako od knjižničark, ki jima omogočata izklop računalnika, nameščanje programov in popravkov.

Ko je bilo vse skupaj nameščeno in povezano, smo ugotovili, da kabli in odjemalci neurejeni ležijo na mizi. Hišnik je izdelal in na konec mize namestil še pokrit kanal, kamor smo pospravili vse kable in odjemalce pred radovednimi pogledi in rokami učencev.

Slika 4: Kanal, v katerem so kabli in odjemalci.

Izposoja računalnika

Uporabniki, ki želijo delati z računalnikom, pri knjižničarki dobijo kartonček s številko prostega računalnika z ustreznim uporabniškim imenom, geslom in navodili za delo, ki jih morajo upoštevati. Ob istem delovnem mestu sta lahko dva ali največ trije učenci, saj je malo prostora.

Slika 5: Prijava in namizje posameznega uporabnika

Računalnik je namenjen šolskemu delu, učenju in iskanju literature ter gradiv na spletu. Uporaba socialnih omrežij, igranje igrice in gledanje videoposnetkov, ki niso namenjeni šolskemu delu, niso dovoljeni. Knjižničarki tudi spremljata delo uporabnikov, saj se z njunega delovnega mesta vidi na vse zaslone. S filtri v brskalniku smo tudi omejili dostop do nekaterih spletnih strani. Možno je tudi tiskanje, a le ob predhodnem dogovoru s knjižničarkama, ki pred tiskanjem izdelek še pregledata in ocenita, ali je ustrezno pripravljen.

Izkušnji knjižničark

Knjižničarki sta po prvem letu ugotovili, da so vsa uporabniška mesta vedno v celoti zasedena. Za pravilno se je izkazala tudi odločitev po njihovi »izposoji«, saj učenci ob prevzemu kartončka za določeno računalniško mesto prevzamejo tudi odgovornost za svoje tamkajšnje delo. Kmalu po začetku dela na novih računalniških mestih se je obrestovala tudi doslednost pri opominjanju glede upoštevanja novih (poostrenih) pravil. Povečan obisk »računalniškega kotička« je nehoti vplival tudi na delo v čitalnici, zato je bilo vsako kršenje določenih pravil takoj in dosledno kaznovano.

Dobre in slabe strani

Za štiri delovna mesta ne potrebujemo štirih računalnikov, kar pomeni, da prihranimo pri prostoru in porabljeni električni energiji. S številom delovnih mest se manjša tudi cena posameznega delovnega mesta. Za priklop novega delovnega mesta potrebujemo le odjemalca z licenco, zaslon, tipkovnico in miško, kar stane pod 200 EUR. Za priklop v internet potrebujemo le en UTP-kabel, hkrati pa je to slabost, saj si vsi uporabniki delijo isto internetno povezavo. Ob štirih uporabnikih ni opaziti daljšega časa nalaganja spletnih strani. Programi se nameščajo le enkrat in so na voljo vsem. Paziti moramo, da imamo toliko ustreznih licenc, kolikor je odjemalcev. Priporočamo uporabo brezplačne programske opreme. Zaradi strežniškega operacijskega sistema ni mogoče namestiti in uporabljati vseh programov. Vsebina vstavljenih USB-ključkov in CD/DVDja je vidna vsem prijavljenim uporabnikom, kar lahko privede do vpogleda, kopiranja, brisanja ali še katere zlorabe. V primeru težav in okvare pa ni možno delati na nobenem delovnem mestu.

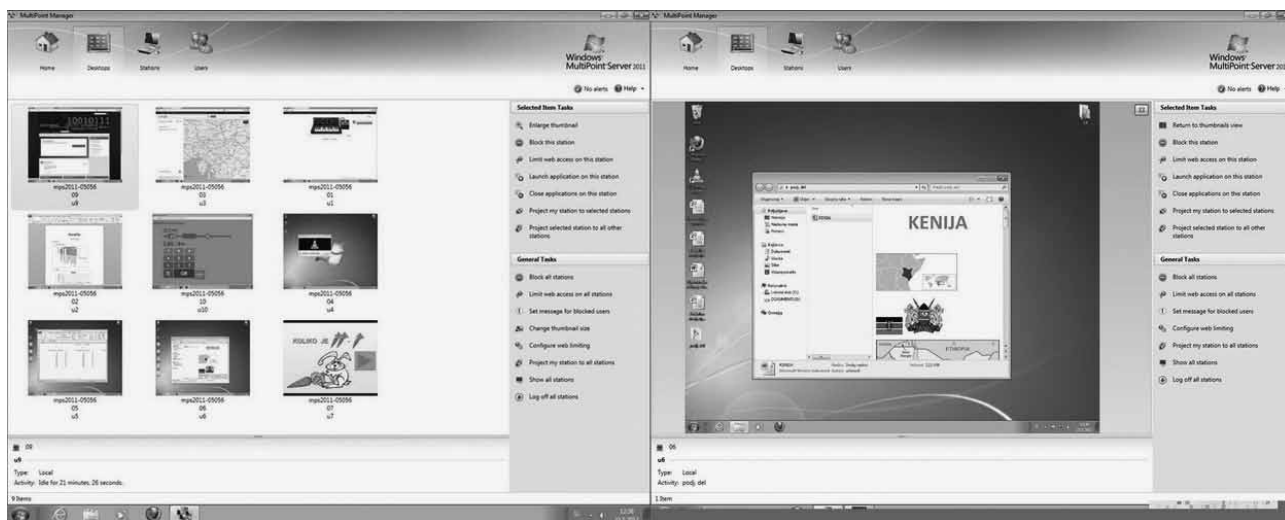
Izkušnje za nove ideje

Dobre izkušnje z uporabo strežnika MultiPoint so nas vzpodbudile, da smo dobro leto po uporabi v šolski knjižnici kupili še en strežnik MultiPoint z 10 odjemalci, ki smo ga postavili v prostore prvega triletja. Uporabljamo ga kot miniračunalniško učilnico. Celoten strošek nabave je znašal približno 260 EUR na delovno mesto.

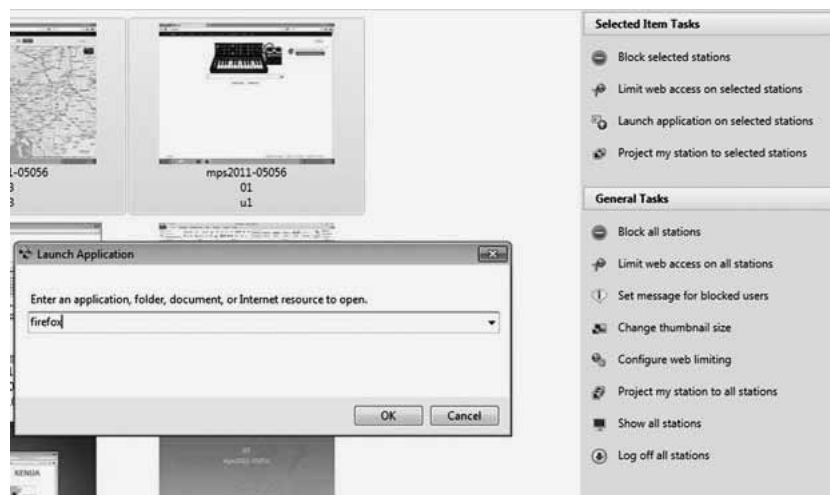
Slika 6: Miniračunalniška učilnica prvega triletja

Strojna oprema je enaka, nov je le operacijski sistem MultiPoint Server 2011. Novejša različica omogoča več možnosti nadzora nad uporabniki. Administrator (učitelj) lahko vidi na svojem zaslonu, s pomočjo MultiPointManagerja, zaslonske slike vseh učencev ali posameznika.

Slika 7: Pregled nad zaslonskimi slikami oziroma delom učencev

Učitelj ima tudi možnost, da prevzame nadzor nad katerim od računalnikov in tako na daljavo vodi učenca, sliko na svojem zaslonu lahko prikaže vsem učencem, jim zažene ali zapre program ali aplikacijo in najbolj navihanim lahko celo onemogoči delo.

Slika 8: Delo na daljavo

Namesto sklepa: o novostih

Leta 2012 je prišlo do sprememb pri strojni opremi. HP ponuja zmogljivejši strežnik, HP Multiseat 6200, s procesorji i5 in i7. Tudi odjemalci, HP ThinClient T200, so spremenjeni. Največje spremembe so pri povezovanju odjemalcev s strežnikom, saj se zdaj povezujejo prek lokalnega omrežja z UTP-kabli. Lahko jih namestimo do 15. V praksi to pomeni, da povežemo MultiPoint v lokalno omrežje, odjemalce pa v lokalno omrežje dodajamo tam, kjer je treba imeti računalnik. Tako na isti strežnik lahko povežemo nekaj odjemalcev iz knjižnice, zbornice, kabinetov, razredov itd., vendar največ 15, če imamo najzmogljivejši strežnik.

Alternativa

Obstajajo še druge podobne rešitve, ki tudi ponujajo različne odjemalce in podoben način dela, kot denimo NComputing (<http://www.ncomputing.com/products/overview>).

Seveda se najde podobna rešitev tudi za operacijski sistem Linux (<http://www.omni-ts.com/linux-desktop/>), ki zagotovo še dodatno zniža stroške.

Viri

Microsoft (2010). Windows MultiPoint Server 2010. Microsoft. Pridobljeno 5. 12. 2010 s spletne strani: <https://www.microsoft.com/windows/multipoint/howitworks.aspx>.

> **Simon Gerdina**, profesor matematike in tehnične vzgoje, je učitelj matematike in računalnikar organizator na OŠ Ivana Cankarja Vrhnika.
Naslov: Lošca 1, 1360 Vrhnika
Naslov e-pošte: simon.gerdina@guest.arnes.si

Inventura v šolski knjižnici osnovne šole Prule v sistemu COBISS3

Stocktaking in the school library at Primary school Prule in the COBISS3 system

> Gregor Škrlič

Izvleček

Inventura je postopek popisovanja vse zaloge gradiv na določen dan. Za izvedbo sta potrebna dobra organizacija in natančno upoštevanje zakonodaje. Šolska knjižnica lahko inventuro opravlja ročno ali z računalniško podporo. Na Osnovni šoli Prule smo izvedli inventuro v sistemu COBISS3. Inventurna komisija je svoje delo opravila natančno in dosledno. V članku so podrobneje opisani načrtovanje, priprava in sama izvedba inventure v sistemu COBISS3.

Ključne besede

inventura, COBISS, IZUM, odčitki, popis, inventarna knjiga

UDK 025.855:027.8

Abstract

Stocktaking is the procedure of listing all library stock in one day. It demands good organization and precise following of legislation. The school library can do it manually or use computer support. At Primary school Prule we did it using the COBISS3 system. The work of the stocktaking commission was thorough and precise. The paper describes the preparation, planning and the actual execution of stocktaking in the COBISS3 system.

Keywords

Stocktaking, COBISS3, readings, list, inventory

Uvod

Ob koncu koledarskega leta je čas, ko je treba potegniti črto in se lotiti inventur oziroma letnih popisov. Gre za postopek popisovanja zaloge gradiv (monografskih, serijskih, avdiovizualnih idr.) na določen dan. Za uspešno izvedbo sta potrebna dobra organizacija in natančno upoštevanje zakonodaje in predpisov. Tudi šolska knjižnica in gradivo, ki ga hrani, nista izjema, saj knjižnica z inventarno knjigo predstavlja nekakšno pomožno računovodstvo. Z inventuro ugotovljene razlike med evidentiranimi in dejanskimi podatki je treba uskladiti in tako zagotoviti, da so računovodski podatki, ki jih pripravi računovodstvo, podlaga za čim bolj točne, natančne računovodske informacije. Šolska knjižnica Osnovne šole Prule je polnopravna članica COBISS-a od leta 2008 in v preteklem letu smo prvič izvajali inventuro v okolju COBISS3. V nadaljevanju bom predstavil priprave in izvedbo inventure.

1 Priprave na inventuro šolske knjižnice osnovne šole Prule

V koledarskem letu 2011 smo v šolski knjižnici Osnovne šole Prule, opravili temeljito inventuro, ki se, skladno z Zakonom o računovodstvu,¹ na naši šoli izvaja na 5 let.²

¹ Zakon o računovodstvu (Ur. l. RS, št. 23/1999, 30/2002-ZJF-C), v nadaljevanju ZOR.

² 38. člen Zakona o računovodstvu pravi, da pravna oseba lahko popisuje knjige, filme, fotografije, arhivsko gradivo /.../ v daljših obdobjih, vendar obdobje med zaporednima popisoma ne sme biti daljše od petih let.

Osnovna šola Prule je od leta 2008 polnopravna članica COBISS-a in do koledarskega leta 2011 sem v sistem COBISS vnesel celotno zalogo gradiva.

Ob zaključenem vnosu gradiva v COBISS je bilo smiselno opraviti celotno in temeljito inventuro. Opirali smo se na zakonsko podlago, in sicer smo pri načrtovanju upoštevali Zakon o računovodstvu, Zakon o knjižničarstvu,³ Navodila za izločanje in odpis knjižničnega gradiva⁴ ter pravilnike, ki izhajajo iz krovne zakonodaje, kot tudi interno dokumentacijo – Pravilnik o računovodstvu Osnovne šole Prule, Pravilnik o popisu Osnovne šole Prule. Vodstvo je določilo predsednika in člane popisne komisije, čas trajanja inventure in tehnično podporo. Tehnično podporo sem nudil sam v sodelovanju z IZUM-om. V naslednjih poglavjih bom podrobneje predstavil samo pripravo, izvedbo ter zaključek inventure.

1.1 Podrobnejše priprave

Zakon o računovodstvu v svojem 36. členu zavezuje pravne osebe, da ob koncu leta obvezno usklajujejo stanje sredstev in obveznosti do virov sredstev z dejanskim stanjem, ugotovljenim s popisom oziroma inventuro. Tako je tudi šola (v našem primeru osnovna šola) zavezanec, da spoštuje zakonodajo. Inventuro smo opravljali decembra, saj 39. člen ZOR določa, da pravne osebe opravijo popis praviloma po stanju na dan 31. decembra. Pomemben je tudi 40. člen ZOR, kjer piše, da mora poročilo o popisu obravnavati pristojni organ pravne osebe ter odločiti o načinu odpisa primanjkljajev, knjiženju presežkov, odpisu neplačanih in zastaranih terjatev ter o morebitnem odpisu sredstev v skladu z aktom o ustanovitvi. Če se ob popisu ugotovi, da so za nastali primanjkljaj, oškodovanja sredstev in neplačane terjatve ipd. odgovorni delavci, je treba odločiti o potrebnih ukrepih. V našem primeru je o popisu (poročilu, primanjkljaju, odpisu) na eni izmed svojih sej odločal Svet zavoda Osnovne šole Prule.

Da smo inventuro lahko izvedli, je bilo treba predhodno vse pripraviti. Na IZUM-u sem se udeležil tečaja Inventura v sistemu COBISS,⁵ kjer sem se seznanil s praktičnim delom, s pogoji za izvedbo inventure, kako se pripravi sistemsko okolje za inventuro, kako potekajo odčitavanje, kontrola in prenos odčitkov in priprava izpisov ter odpis gradiva. Kot kontaktna oseba med šolo in IZUM-om sem s slednjim vzpostavil dialog,⁶ uredil gradivo, pripravil popise, zagotovil opremo in določil datume, do kdaj bo knjižnica odprta in bo potekala izposoja. O vsem tem sem na konferenci obvestil vse zaposlene na šoli kot tudi učence in njihove starše (obvestila na oglasni deski, spletni strani šole in v spletnih učilnicah). Ravnatelj je določil inventurno komisijo za popis v šolski knjižnici, ki je dobila navodila kot vse komisije za popise ob koncu leta, vendar sem tej komisiji dodal še precej dodatnih navodil o sami inventuri v knjižnici. Prejeli so računovodske izpise, ki jih je pripravila računovodkinja, povzetke in sezname ter terminski raspored s popisi. Popise (slika spodaj) sem pripravil sam (zaradi poznavanja knjižnice, smiselne ureditve postavitve in lokacij). Takšen seznam zelo olajša delo in koristi tako popisovalcem kot knjižničarju pri urejanju računalniških zapisov. Prvi stolpec predstavlja vrstni red popisov. Prvega vedno določi IZUM, saj predstavlja vse gradivo, ki je v času inventure izposojeno. V stolpcu Nahajališče sem označil postavitve po prostorih knjižnice, da so se člani lažje orientirali. V stolpcu Odčitki pa so bile po vsakem popisu dodane številčne vrednosti dejansko odčitanih enot.

³ Upoštevali smo 12. člen, ki govori o izločanju gradiva.

⁴ Upoštevač navodila, smo pripravili kriterije za odpis in navodila za ravnanje z odpisanim gradivom.

⁵ Tečaj se izvaja na IZUM in je obvezen za knjižnice, ki prvič izvajajo inventuro.

⁶ Knjižnica in IZUM podpišeta dokument, v katerem so zapisana vsa navodila za izvedbo inventure (čas, tehnična oprema, pomoč, obseg). Več o tem v poglavju o postopku in izvedbi.

SEZNAM POPISOV IN VSEBINA PO POSTAVITVI KNJIŽNICE

POPIS	NAHAJALISČE	ODČITKI
POPIS 2	STROKOVNA – OBE OMARI UČITELJSKE ZBIRKE (Str 37, R)	835
POPIS 3	STROKOVNA UČITELJSKA POLICA PRI OKNU (Str 02, 1, 159.9, 37)	805
POPIS 4	ČITALNICA (Čit AV videokasete), prva steklena omara, polica pod Cankarjem + stripi + kartonke + SSKJ pri kipu + knjige pri Bibliji	767
POPIS 5	RDEČE ČRKE C (OD A DO L)	852
POPIS 6	RDEČE ČRKE C (OD M DO Ž)	758
POPIS 7	MODRE ČRKE P (OD A DO L)	601
POPIS 8	MODRE ČRKE P (OD M DO Ž)	679
POPIS 9	ZELENE ČRKE M (OD A DO L)	781
POPIS 10	ZELENE ČRKE M (OD M DO Ž)	596

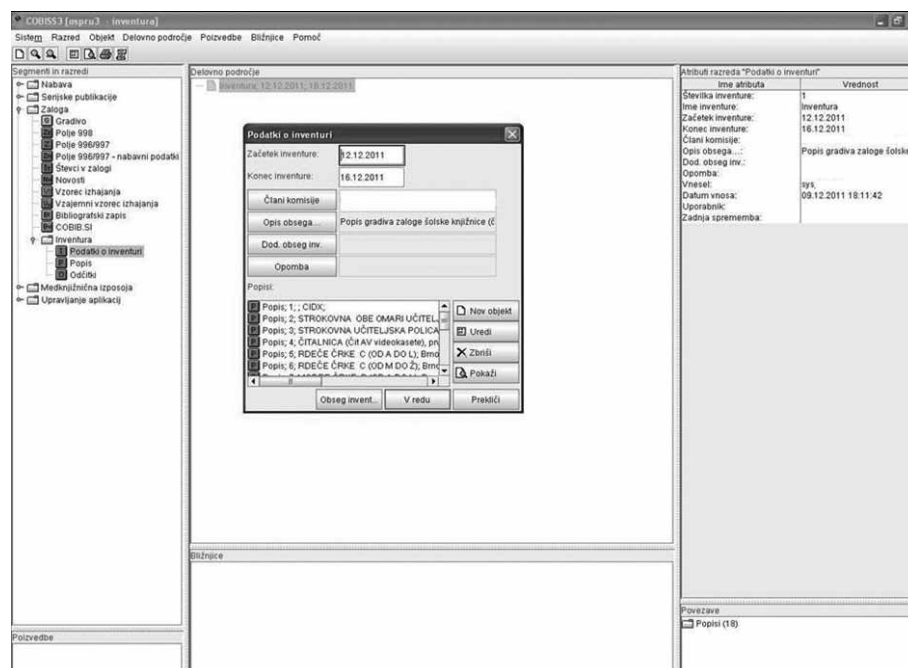
Slika 1: Tabela seznama popisov in vsebine, ki so jih popisovali člani komisije.

Skladno z navodili za izvajanje inventure smo na IZUM poslali obvestilo in najavo inventure, ki jo bomo izvajali od 12. 12. 2011 do 16. 12. 2011.

2 Postopek in izvedba

Na IZUM smo poslali najavo za izvedbo inventure. Določil sem obseg inventure (kaj vse bo popis obsegal – monografske, serijske publikacije, neknjižno gradivo itd.). Preveriti je bilo treba tehnično opremo za inventuro: delujoč računalnik, ustrezno okolje, čitalnike, ki smo jih zagotovili sami (člani so uporabljali čitalnike, ki jih uporabljamo za izposajo in vpisovanje zaloge) in internetno povezavo. Po dogovoru z ravnateljem sem se odločil tudi za izvajanje inventure s pomočjo sodelavcev IZUM-a, saj smo tovrstno inventuro opravljali prvič. Zadnji dan izposoje, preden sem zaključil delavnik, sem na IZUM sporočil novico o zaključnih delih (konec izposoje, mirovanje sistema) pred samo izvedbo inventure. Tako so lahko sodelavci na IZUM-u pripravili okolje za inventuro.

Izvedba inventure se je začela 12. 12. 2011 in je trajala do 16. 12. 2011. Kar je pomenilo, da je bila knjižnica pet (5) delovnih dni zaprta. Prvi dan so se v knjižnici zbrali vsi člani inventurne komisije, tehnična pomoč – šolski knjižničar in strokovnjakinja iz IZUM-a, ki je namestila okolje za inventuro in članom dala navodila. Skupaj z njo so vsi člani komisije opravili eno izmed odčitavanj gradiv in prenos odčitkov v računalniški sistem popisov.

Slika 2: Pripravljeno okolje COBISS3 za izvedbo inventure

Popisovanje je potekalo fizično med policami v knjižnici, čitalnici in arhivu. Člani komisije so uporabljali prenosni računalnik in optični čitalnik črtne kode, s pomočjo katerega so beležili odčitke (do 1000 na popis⁷). Zaradi organizacije pouka smo organizirali dvojice članov popisne komisije. Odčitavanje gradiva je potekalo v parih, izmenično dopoldne in popoldne. Odčitavanje črtnih kod na gradivu je trajalo od ponedeljka, 12. 12. 2011, od 8.00 ure zjutraj do 16.00 ure ter v torek, 13. 12. 2011, od 8.00 ure do 15. 20 ure. V knjižnici je bilo odčitanih 13267 enot gradiva.

V torek, 13. 12. 2011, po koncu odčitavanja, smo preverjene odčitke v obliki arhivske mape poslali na IZUM v verifikacijo. IZUM je pripravil datoteke za izpise inventurnega manka monografskih publikacij in serijskih publikacij, izpise izposojenega gradiva na polici ter izpise napačnega indikatorja postavitve. Te datoteke so nam poslali, tako da so članice v sredo in četrtek pregledovale izpise inventurnega manka, iskale gradivo po policah v knjižnici, čitalnici in nekaj učilnicah. V petek so končale iskanje, pripravile so poročilo skladno z zakonodajo in določile, kako ravnati z izločenim gradivom. Ugotovljeno je bilo, da čitalnik vseh kod na gradivu v knjižnici ni pravilno zaznal, kar se je ugotovilo po preverjanju gradiva na policah ter po učilnicah. Članice so zapisale, da so največ knjig spregledale ravno pri tujih knjigah (angleška, nemška bralna značka), saj jih je bilo po več tesno skupaj.

Pogrešano gradivo, ki je zabeleženo kot inventurni manko, je po končanem fizičnem odčitavanju gradiva znašalo 1,84% gradiva. Pogrešano gradivo se ob upoštevanju 9. in 10. člena Navodil za izločanje in odpis knjižničnega gradiva odpiše.

Članice komisije so pripravile seznam izločenega gradiva in posredovale predlog Svetu zavoda Osnovne šole Prule, da se gradivo po priloženem seznamu odpiše. Seznam je komisija pripravila po kriterijih za izločanje in odpis, in sicer: poškodovano, umazano gradivo ter drugo gradivo v slabem stanju, nepopolno gradivo, pogrešano gradivo (inventurni manko). Pripravile so tudi seznam odpisanega gradiva za NUK (posebno so označile gradivo, ki je bilo izdano pred letom 1960, saj mora biti po

⁷ Omejili smo se na največ 1000 odčitkov na popis, tudi zaradi morebitnega lažjega iskanja pogrešanega gradiva po opravljenih popisih.

navodilih NUK-a⁸ v seznamu odpisanega gradiva posebej označeno). Pri popisu ni bilo večjih težav, saj je bila priprava na inventuro dobro zastavljena, zato so članice komisije delo tekoče opravile. Delo je potekalo usklajeno in nemoteno tudi zaradi dobre organizacije s strani vodstva, usklajenih urnikov parov (dopoldne sta opravljali inventuro članici, ki sta zaposleni popoldne v podaljšanem bivanju, v popoldanskem času pa članici, ki poučujeta v dopoldanskem času). Ves potek dela je zapisan v poročilu o delu inventurne komisije, ki vsebuje sklep o inventurni komisiji, splošne podatke o inventuri in vse pomembne seznane.

Sklep

Pri inventuri v šolski knjižnici gre za postopek popisovanja zaloge na določen dan. To pomeni, da je treba ugotoviti razlike ali odstopanja v primerjavi s stanjem v računovodstvu. Zaposleni se enkrat letno z nejevoljo lotevajo tega opravila, saj se redko zgodi, da se številke ujemajo, pa tudi sam postopek je lahko časovno potraten. Pomembna je dobra predpriprava. Delo olajša obveščenost, medsebojno sodelovanje in delitev dela. Na naši šoli je delo potekalo v parih, izmenično dopoldne in popoldne, tako odčitavanje nalepk na gradivu kot preverjanje in usklajevanje razlik. Inventuro so z razumevanjem sprejeli tako zaposleni na šoli kot učenci in starši. Pri iskanju gradiv po razredih so bili v veliko pomoč tudi učitelji, ki učijo po posameznih razredih.

Po opravljeni inventuri je knjižnica na IZUM poslala obvestilo o zaključku inventure skupaj z vsemi datotekami, ki so nastale pri delu. Prejeli smo verificirane datoteke in izpise. Natisnili smo pravilne in ažurirane izpise, dopolnili in uredili inventarno knjigo ter uskladili vse evidence.

Pripravljen poročilo in seznane, ki so bili del inventurnega poročila šole, je Svet zavoda Osnove šole Prule obravnaval na svoji redni seji v prvi polovici novega leta. Po sprejetju sklepa sveta zavoda je komisija pripravila in oddala tudi seznam za Narodno in univerzitetno knjižnico.

S popisom so se uskladila knjižena stanja v računovodstvu z dejanskim stanjem knjižnice. Sistematično popisovanje knjižničnega gradiva je bilo končano.

Viri

Navodila za izločanje in odpis knjižničnega gradiva (2003). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. Pridobljeno 12. 3. 2012 s spletne strani: http://www.nuk.uni-lj.si/dokumenti/pdf/navodilo_izlocanje_gradiva.pdf.

Poličnik - Čermelj, T. (2008). Izločanje in odpisovanje gradiva šolskih knjižnic. Šolska knjižnica, let. 18 (1/2), 74–81.

Zakon o knjižničarstvu (2001). Pridobljeno 12. 3. 2012 s spletne strani: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r02/predpis_ZAKO2442.html.

Zakon o računovodstvu (1999). Pridobljeno 12. 3. 2012 s spletne strani: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r07/predpis_ZAKO1597.html.

> **Gregor Škrlič**, univ. dipl. bibl., je zaposlen kot knjižničar na Osnovni šoli Prule v Ljubljani.
Naslov: Prule 13, 1000 Ljubljana
Naslov e-pošte: gregor.skrlic@guest.arnes.si

⁸ Podrobna navodila o pripravi seznama dostopna na: <http://www.nuk.uni-lj.si/nuk3.asp?id=394614808>.

Preseganje ovir pri vzpostavljanju izposoje (in prodaje) e-knjig v Sloveniji

Overcoming obstacles in establishment of lending (and selling) e-books in Slovenia

> Renata Zamida

Izvleček

Avtorica se v prispevku osredotoča na vprašanje izposoje e-knjig v knjižnicah in ob koncu predlaga rešitev za knjižnično izposoje e-knjig v Sloveniji, ki bi se lahko zgledovala po uspešno delujočih tujih modelih. Slovenske knjižnice se s pojavom e-knjige soočajo z vedno obsežnejšim povpraševanjem svojih članov po omenjeni obliki gradiva. Na založniškem področju so prvi (previdni) koraki že narejeni, saj omejeno število slovenskih založb že ponuja svoje e-knjige, slovenska mreža knjižnic pa ima v slovenskem kulturnem prostoru tradicionalno izjemno pomembno vlogo, ki pa se s pojavom novih oblik knjižnih vsebin in novih načinov distribucije spreminja. Možnost izposoje e-knjig predstavlja nov mejnik v ponudbi storitev slovenskih knjižnic in izboljšano uporabniško izkušnjo za njihove člane. Branje knjig na e-bralnikih, tabličnih računalnikih in mobilnih telefonih je v Sloveniji deloma že prisotno, vendar še vedno zelo sveže in vznemirljivo področje, ki čaka na naslednji korak.

Ključne besede

e- knjige, e-bralniki, knjižnica, oddaljena izposoja, poslovni modeli

UDK 655.41:004.738.5
025.6:027.8

Abstract

The author focuses on the issue of e-book lending in libraries finishing with a suggestion for lending of e-books in Slovenian libraries which could use successful foreign models as an example. The emergence of e-books causes ever greater user demand in Slovenian libraries. The publishers have already taken the first careful steps, because some Slovenian publishers already offer their e-books. Slovenian library network holds an exceptionally important position in Slovenian cultural space, however, this position is changing with the emergence of new forms of book and new distribution paths. The option of e-book lending presented a new milestone in the offer of Slovenian libraries and an enhanced user experience for their readers. Reading on e-readers, tablet computers and mobile telephones is already present in Slovenia, however it is still a fresh and exciting area waiting for the next step.

Keywords

e-books, e-readers, libraries, remote lending, business models

Kaj ustvarja težave in kje smo

Elektronske knjige (v nadaljevanju e-knjige) so postale realnost in bralci se soočajo z novimi načini branja: na e-bralnikih, tabličnih računalnikih, pametnih telefonih ali prenosnikih. V vseh sosednjih državah (tudi na Hrvaškem, kjer že obstajata kar dve trgovini za e-knjigo) je trg za ponudbo že poskrbel. V Sloveniji pa v tem trenutku povpraševanje bralcev po e-knjigah v slovenščini že presega ponudbo. V Sloveniji je v tem trenutku (samo po uradnih podatkih uvoznikov) že nekaj 10.000 bralnih naprav za e-knjige. Izjemno slabo (oziroma sploh ne) pa je ob tem razvit knjigotrški sistem za e-knjige – tako kar se tiče prodaje končnim kupcem kot knjižnicam, pri tem pa so na izgubi tako bralci kot tudi založniki, saj se kupci e-knjig zatekajo v tuje knjigarne elektronske knjige, kjer v glavnem kupujejo knjige v tujih jezikih. To seveda posledično

vpliva tudi na knjigotrško in bralno kulturo, saj postaja kupovanje in prebiranje knjig v slovenščini, predvsem neleposlovja, nevarno zapostavljeno.

V Sloveniji torej še nimamo vodilne trgovine za nakup e-knjig, imamo le nekaj postranskih poskusov, ki v glavnem ponujajo le klasiko z že pretečenimi avtorskimi pravicami (na primer *e-knjigarna ptica*), ne pa tudi sodobnega domačega in prevodnega leposlovja in humanistike, kar bi bilo za najširši krog bralcev gotovo (naj)bolj zanimivo. Razlog, da se v tem segmentu še ni pojavila vodilna in razširjena e-knjigarna, tiči zagotovo v premajhni ponudbi e-naslovov in posledično popolni nerentabilnosti tovrstne investicije (ob čemer gre vseeno poudariti, da taka investicija v ustrezno programsko opremo ni vrtoglavo visoka, največji strošek pri tem pa predstavlja DRM-zaščito, saj že vrsta tujih podjetij ponuja »lokalizacijo« odlično delujočih platform na slovensko okolje, prav tako pa obstaja nekaj slovenskih podjetij, ki so licenčno zakupila Adobe DRM-zaščitni sistem (ki je vodilni na licenčnem področju).

Ob vsem naštetem je jasno, da prihaja čas, ko **bi morala Slovenija na institucionalni ravni izoblikovati strategijo, ki bi e-knjige čim hitreje in čim številčnejše prinesla vsaj v slovenske knjižnice, ob tem pa k čim hitreje rastoči ponudbi e-knjig spodbuditi tudi založnike.** Kajti prav slovenske splošne in šolske knjižnice se bodo morale (ob založnikih) znova izkazati za prilagodljiv organizem, ki je v koraku s časom, da bodo dolgoročno preprečile premočan upad uporabnikov knjižnic. Slovenske knjižnice so se pred leti že nadvse uspešno prelevile v sodobna informacijska središča s ponudbo različnih nosilcev vsebin in v številnih slovenskih splošnih knjižnicah je močno prisotna želja, da bi te nosilce še naprej širile in dolgoročno vzpostavile za sodobnega bralca privlačno platformo za oddaljeno izposajo, kot so v tujini na primer že delujoči modeli OverDrive, EBL, Polaris Library System, Elib, 3M Cloud Library, in v nekoliko drugačni obliki, brez navezave na mrežo knjižnic in v vlogi samostojne mobilne knjižnice, nemški Skoobe. Nihče si ne želi, da bi knjižnice, ki so pri nas ključne ustanove za razvoj bralne kulture, prehitela tuja podjetja, ki sama vzpostavljajo programe izposoje (npr. Amazonov *Kindle Lending Program*). Ko bodo te platforme začele tudi uradno omogočati izposajo e-knjig v slovenščini, bodo slovenske knjižnice le stežka nadoknadile zamujeno, kar je predvsem resno opozorilo za (prepočasi) delujoča nacionalna telesa, ki delujejo na tem področju.

V duhu naslova, vsebine in ciljnih bralcev pričujoče revije se bomo v prispevku zato osredotočili prav na vprašanje izposoje e-knjig v knjižnicah in ob koncu predlagali rešitev za knjižnično izposajo e-knjig v Sloveniji, ki bi se lahko zgledovala po uspešno delujočih tujih modelih.

Slovenske knjižnice se namreč s pojavom e-knjige soočajo z vedno obsežnejšim povpraševanjem svojih članov po omenjeni obliki gradiva. Na založniškem področju so prvi (previdni) koraki že narejeni, saj omejeno število slovenskih založb že ponuja svoje e-knjige (nujno pa jih bo pri tem treba na različne načine spodbujati in tako dvigati letno število na trgu prisotnih e-knjig).

Slovenska mreža knjižnic ima v slovenskem kulturnem prostoru tradicionalno izjemno pomembno vlogo, ki pa se s pojavom novih oblik knjižnih vsebin in novih načinov distribucije spreminja. Prav tako izkušnje iz tujine, pa tudi obstoječe izkušnje doma (na primer Mestna knjižnica Ljubljana) kažejo, da je izobraževanje bralcev v javnih knjižnicah zelo uspešen način zbliževanja bralcev z novimi načini branja. Možnost izposoje e-knjig predstavlja nov mejnik v ponudbi storitev slovenskih knjižnic in izboljšano uporabniško izkušnjo za njihove člane. Da se ta možnost v Sloveniji še ni realizirala, je zaskrbljujoče.

Primerjava nekaterih tujih modelov za izposajo e-knjig

V precep bomo vzeli nekaj bolj ali manj splošno znanih in uspešnih tujih modelov tako iz ZDA kot iz Evrope, ki na vseh ravneh sicer niso nujno primerljivi, a nam bodo služili predvsem za prikaz prednosti v svojih modelih, ki bi jih bilo vredno posnemati (in nekaterih slabosti, ki bi se jim bilo vredno izogniti) pri vpeljavi izposoje e-knjig v slovenske knjižnice.

3M Cloud Library¹

3M je mednarodno delujoče podjetje s skoraj 90.000 zaposlenimi v več kot 60 državah. Njihova proizvodna dejavnost obsega več kot 55.000 proizvodov. Podjetje 3M je že pred štirimi desetletji začelo z razvojem knjižničnih sistemov. Leta 2012 so lansirali *3M Cloud Library*, storitev, ki članom javnih knjižnic omogoča izposajo e-knjig. Njihov katalog trenutno obsega že več kot 100.000 e-knjig in ga z novimi dogovori z založbami pospešeno širijo (saj je še zmeraj siromašnejši od kataloga prenekaterega tekmeča). Ne uporabljajo le storitev Adobe za zaščito gradiv, razvili so tudi lastno zaščito in lasten bralnik 3M eReader, ki je članom knjižnic brezplačno na voljo za izposajo v knjižnicah, in v knjižnice namestili tudi sodobne in privlačne terminale za lažje pregledovanje e-knjig *Discovery Terminals*. Značilnost njihovega modela je, da e-knjige knjižnicam prodajo in ne posojajo ali začasno licencirajo kot tako rekoč vsi drugi. Še ena prednost za knjižnice je, da se pogodbe sklepajo za eno leto, če po tem obdobju knjižnica zamenja svojega distributerja, pa v lasti ohrani nakupljene e-knjige (prav v tem tiči razlog njihove hitro naraščajoče priljubljenosti, hkrati pa visokih, enkratnih vstopnih stroškov za knjižnice, ki znašajo okoli 20.000 USD). Razvili so lastne aplikacije za e-branje, ki omogočajo sinhronizacijo in ustvarjanje zaznamkov na osebnih računalnikih, Nook-bralnikih ter napravah iOS in Android. Osnovo poslovnega modela *3M Cloud Library* predstavlja distribucija e-knjižnih gradiv. Podjetje deluje kot posrednik med založniki in knjižnicami (*business to business*) ter vsebin ne nudi končnim kupcem (posameznikom). Njihova ciljna baza zajema založniške hiše in knjižnice.

3M je izjemno prodoren sistem, ki je odpravil številne pomanjkljivosti svojih predhodnikov in tekmecev. Če strnemo njegove glavne prednosti, so to samodejna sinhronizacija med različnimi napravami, zelo preprosta izposoja, lastni bralniki in terminali, zelo intuitivna in pregledna programska oprema (aplikacije) ter seveda lasten razvoj na vseh področjih (aplikacije, DRM, strojna oprema), o čemer lahko pri nas le sanjamo. V le enem letu obstoja so začeli počasi izpodrivati poprej vodilni ameriški e-knjižnični sistem OverDrive, in to kljub temu, da knjižnicam vstop v svoj sistem krepko zaračunajo.

Overdrive²

Zasebno podjetje Overdrive je bilo ustanovljeno leta 1986 v Clevelandu, Ohio, in se že od ustanovitve ukvarja z distribucijo digitalnih vsebin. Na začetku svojega delovanja so se ukvarjali s pretvorbo analognih vsebin v digitalizirane interaktivne proizvode in svoje aktivnosti z razvojem informacijske tehnologije postopoma selili na splet. Leta 2000 so odprli *Content Reserve*, digitalno e-skladišče, ki služi kot temelj njihovega distribucijskega poslovnega modela. Že leta 2002 so odprli posebno servisno platformo *Digital Library Reserve* za distribucijo vsebin knjižnicam. Ker ta-

¹ www.ebook.3m.com.

² www.overdrive.com.

krat še niso imeli resne konkurence, so hitro postali vodilni ponudnik za (predvsem) ameriške knjižnice, ki v devetdesetih odstotkih uporabljajo prav Overdrive. Za nakup podjetja se je v zadnjem času zanimal velikan Amazon.

V jedru poslovnega modela Overdrive.com je distribucija digitalnih vsebin s poudarkom na e-knjigah in zvočnih knjigah. Podjetje deluje kot posrednik med založniki in spletnimi prodajalci ter knjižnicami (spet business to business) ter vsebin ne nudi fizičnim osebam; njihova ciljna baza zajema štiri skupine: založniške hiše, knjižnice (javne in zasebne), izobraževalne ustanove (od osnovnih šol do univerz) in spletne prodajalne. Založniki svoje vsebine enostavno naložijo v bazo, imenovano Digital Content Reserve, in jim določijo nastavitve DRM (Overdrive uporablja Adobe zaščito, lahko pa založniki izberejo tudi opcijo brez DRM-zaščite, ki je predvsem v ZDA zelo pogosta). Knjižnice, spletni prodajalci in šole, vključene v sistem, lahko nato dostopajo do Digital Content Reserve in si izbirajo vsebine (Overdrive nudi več kot 300.000 vsebin). V osnovi uporabljajo licenciranje knjig, ki velja vsaj za čas trajanja pogodbe, njihov poslovni model se imenuje **licenca s stalnim dostopom** (perpetual access), kar pomeni, da si knjižničarji lahko naložijo knjige in jih potem po pravilu single patron per copy izposojajo. Knjižnice nimajo pravice, da bi te knjige prodajale naprej ali jih podarjale, in pogodbe, ki jih knjižnice sklenejo z Overdrivom, imajo časovne omejitve, ki so določene posamično. Vendar so pravila (in tudi pravo) na tem področju še precej luknjasta, prišlo je namreč do primera v zvezni državi Kansas, kjer je knjižnica želela zamenjati ponudnika e-knjig, pa jim Overdrive ni dovolil obdržati že pridobljene kolekcije e-knjig - sodišče pa je nato sodilo v prid knjižnici. Pomemben del njihove politike je pravilo **ena knjiga – en uporabnik** oziroma omejitev, da je posamezna kopija knjige lahko izposojena samo pri enem uporabniku naenkrat (kot pri fizičnih knjigah) – če obstaja po določenem naslovu veliko povpraševanje, ki mu želi knjižnica zadostiti, bo pač morala nabaviti več licenčnih kopij knjige. Kot slabost za knjižnice se je izkazala predvsem nezanesljiva cenovna politika (spreminjanje pogojev) in umikanje in spreminjanje vsebin brez predhodnih dogovorov (npr. nedavni umik Penguin ali primer založbe Harper-Collins, ki je letos marca za Overdrive spremenila pravila licenciranja – njihova licenca velja samo za 26 izposoj,³ nato jo je treba ponovno plačati), prav tako pa storitev ni brezplačna za končne uporabnike knjižnic.

Elib⁴

Elib je največji distributer e-knjig (prodaja in izposoja) na območju Skandinavije in Finske. Mesečna distribucija trenutno znaša že blizu 100.000 e-knjig, številka pa hitro narašča. Leta 2000 so platformo kot neprofitno podjetje ustanovile štiri založniške hiše: Bonnier, Natur&Kultur, Norstedts in Piratförlaget in ves dobiček iz delovanja platforme (ki se letno vztrajno povečuje za okoli 10 %) se zliva izključno v nižanje cen storitev in posodabljanje le-teh. Elibov poslovni model je zelo podoben poslovnemu modelu Overdriva, vendar so zavezani izključno distribuciji e-knjig in zvočnih knjig (brez video vsebin). Knjižnica za knjige ne plačuje licenčnine, temveč za vsako izposajo knjige, ki je v bazi, odšteje enotna dva evra (brez stroškov za končne uporabnike knjižnice), posamična izposoja je omejena na 28 dni, ni pa omejeno število hkratnih izposoj – prav to pa je knjižnice na Švedskem letos pošteno udarilo po prstih, saj so na nepričakovano visoki izposoji knjižne uspešnice založbe Bonnier, biografije nogometaša Zlatana Ibrahimovića (za primerjavo, v prvem mesecu dni je

³ O'Brien, D., Gasser, U., Palfrey Jr., J. G. (2012). *E-Books in Libraries: A Briefing Document Developed in Preparation for a Workshop on E-Lending in Libraries*. ZDA, The Berkman Center for Internet and Society Research Publication Series. Pridobljeno 9. 9. 2012 s spletne strani: <http://cyber.law.harvard.edu/publications>

⁴ www.elib.se.

bilo prodanih skoraj pol milijona knjig) potrošile skoraj ves letni proračun, namenjen izposoji e-knjig, zato je Elib pozneje letos knjigo umaknil iz ponudbe za knjižnice). Trend omejevanja izposoje e-knjig s strani založnikov pa se širi iz ZDA tudi v Evropo, saj se je založba Norstedts ravnokar odločila, da knjige 50 odtenkov sive v e-različici ne bo dala na voljo za izposajo knjižnicam.⁵ Sicer so storitve Eliba odprte in ne-ekskluzivne, kar pomeni, da lahko založniki svoje vsebine ponujajo tudi prek drugih distribucijskih kanalov (primer založbe Bonnier, ki je del konzorcija, vendar svoje vsebine ponuja – končnim uporabnikom/bralcem – tudi na platformi adlibris.com in razvija svoje proizvode – e-bralnik Letto). Elib svoje vsebine ponuja v vseh glavnih formatih e-knjig, tako v mednarodno priznanem standardu EPUB kot v formatih MOBI, PDF in Microsoft LIT, za DRM pa uporablja Adobe Content Server, pa tudi t. i. mehki DRM v obliki vodnega žiga. Razvijajo sisteme za izposajo e- in zvočnih knjig (vključno s streamingom) prek mreže knjižnic. Razvili so podporni sistem za sledenje prodaji in izposoji, namenjen založnikom, prodajalcem, knjižnicam. Uporabnost tega sistema za knjižnice je predvsem v izdelavi projekcije izdatkov za določen naslov (ki pa pri nepričakovanih uspešnicah očitno ne deluje). Tudi njihov poslovni model je osredotočen na prodajo pravnim osebam (B2B).

Skoobe⁶

Skoobe je platforma za distribucijo e-knjig, ki deluje kot samostojna mobilna knjižnica, nastala kot skupna investicija dveh založniških in medijskih konglomeratov: Bertelsmann in Holtzbrinck. Trenutno je vsebine Skoobe.de mogoče prebirati na napravah iOS. V pripravi je različica s podporo za Android. Branje ene knjige je možno na treh napravah hkrati, Skoobe pa svoje storitve ponuja vsem, ki imajo bivališče v eni od držav EU ali Švici. V svojem katalogu ima trenutno že več kot 10.000 žanrsko raznolikih e-knjig in ga pospešeno dopolnjuje.

Poslovni model Skoobe.de se razlikuje od zgornjih dveh modelov, saj je namenjen distribuciji knjig končnim uporabnikom/bralcem (*business to consumer*) in deluje po naročniškem modelu (podoben, denimo, Netflixu). Uporabnik ob prijavi plača mesečni pavšal v višini 9,99 evra, za kar pridobi možnost izposoje do petih knjig naenkrat (število hkrati izposojenih naslovov bodo po izteku promocijskega obdobja (marca 2013) zmanjšali na dva naslova, mesečni pavšal pa bo ostal isti). Razvili so tudi svojo aplikacijo, ki podpira branje e-knjige na sistemih iOS.

V letošnjem letu bo v Združenem kraljestvu začela delovati platforma Afictionado s podobnim poslovnim modelom, vendar obsežnejšim katalogom (ocenjenim na 35.000–40.000 naslovov).

Ključne e-teme na globalni ravni

Pri vzpostavljanju trga e-knjig v Sloveniji je treba spremljati njegov razvoj na globalni ravni in tudi trende na primerljivih trgih, tako po velikosti kot po stopnji penetracije e-knjige v nakupne in bralne navade. Stalno posodabljaajočo se analizo pri tem nudi raziskava Rüdigerja Wischenbarta, *Globalni trg e-knjige: trenutno stanje in napovedi za prihodnost*. Raziskava je kot e-knjiga brezplačno dostopna in je tukaj ne bomo povzemali.⁷ Če zelo pavšalno pogledamo obstoječe trge, pa vidimo, da je na največjih

⁵ Za najnovejše informacije o dogajanju na švedskem e-knjižnem trgu se zahvaljujemo Peru Bergströmu, založba Ramos Vorlag, in Peru Mattssonu, vodji digitalne knjižnice v mestni knjižnici Malmö.

⁶ www.skoobe.de.

⁷ Wischenbart, R. (2011). *The Global eBook Market: Current Conditions & Future Projections*, Kanada, O'Reilly Media. Pridobljeno 1. 6. 2012 s spletne strani: <http://tinyurl.com/d4jfmyg>.

evropskih trgih (Francija, Nemčija, Italija, Španija, Švedska) že prišlo do konzorcijskih združevanj pri založništvu e-knjig. Kobo, Amazon, Google in Apple pripravljajo ali pa so že pripravili lokalizirane platforme, ki so podprte z dodatnimi storitvi tiska na zahtevo (print on demand) in platform za samozaložništvo (self-publishing platform).

Z zgoraj omenjeno študijo se strinjamo tudi glede tega, da so napovedi prihodnjega razvoja težavne, a do leta 2015 se pričakuje rast tržnega deleža e-knjige do 15 % v Nemčiji in 8–10 % v Italiji in Španiji. Večina lokalnih založnikov in prodajalcev že izvaja aktivnosti na področju e-knjige in na tako majhnem trgu, kot je slovenski, bodo zagotovo potrebne spodbude s strani primerno oblikovanih nacionalnih politik in v obliki črpanja javnih razpisnih sredstev tako za tehnološki razvoj kot za pomoč založnikom in ozaveščanje uporabnikov. Ob razvoju e-knjižnega trga, za katerega vsekakor lahko rečemo, da je tudi na globalni ravni še na začetku, so ključne točke razprave omejene na naslednje (in Slovenija pri tem ni izjema):

- **regulatorni okvir:** splošno prisotna nižja stopnja DDV za tiskane knjige, ki se jih obravnava kot proizvod, je neveljavna za e-knjige, ki se jih obravnava kot storitev (posebej to prihaja do izraza na območju EU); pri tem ni zanemarljivo dejstvo, da so nekatere države mimo smernic EU napovedale ali izvedle znižanje stopnje DDV na e-knjige (Francija, Združeno kraljestvo);
- **cenovne strategije:** cene za e-knjige so trenutno v povprečju 20–30 % nižje od cen za tiskane knjige, a pričakovano nižanje cen e-knjig se pravzaprav ne uresničuje, trendi na globalnem e-trgu kažejo celo na višanje cen e-knjig in cen storitev, povezanih s tem;
- **dovzetnost za branje v tujih jezikih:** penetracija literature v angleščini pomembno vpliva na založniške aktivnosti, zlasti na področju leposlovja in na trgih severne Evrope (Nizozemska, Skandinavija), pa na manjših trgih, kar beležimo tudi v Sloveniji, dodaten učinek je opazen na trgih z lokaliziranimi platformami velikih globalnih podjetij;
- **piratstvo:** uradnih in relevantnih podatkov o dejanski stopnji piratstva je sicer malo, dejstvo je, da so navade pri piratiziranju vsebin v večini Evrope zelo drugačne kot na primer v ZDA, kjer smo pogosto priča zelo majhni stopnji tovrstnega izkoriščanja vsebin in zato celo razpravam o pozitivnih vidikih piratstva (brezplačna promocija, ki pogosto odtehta izgubo, ki jo povzročijo piratske kopije). Zato je veliko elektronskega gradiva, ki je na voljo, brez DRM-zaščite, pa ga uporabniki vseeno plačujejo.⁸ V Evropi, kjer je tradicionalno uveljavljeno mnenje (ne le med mladimi), da se za multimedijske vire ne splača zapravljati denarja, saj je večina vsebin na voljo prek piratskih spletnih strani, pa večina založnikov uporablja DRM-sisteme (digital rights management) za zaščito svojih vsebin. Pri tem lahko odigra pomembno vzgojno vlogo pri ozaveščanju spoštovanja avtorskih pravic zaščita s t. i. mehko DRM-zaščito, kot je na primer vodni žig z različnimi (lahko tudi osebnimi) podatki o »viru«⁸ spiratiziranega gradiva; vsaj za Evropo lahko trdimo, da bo piratstvo ob cenovni politiki in regulatornih vladnih ukrepih glavni dejavnik prihodnjega razvoja trga e-knjig.

In v Sloveniji?

Dobro bi bilo v čim krajšem času (preden nas prehitijo globalni igralci) zagnati (nacionalni) projekt, ki bo zapolnil praznino, ki zeva na področju distribucijskih kanalov za e-knjige v Sloveniji, kar bo zagotovo pozitivno vplivalo na rast obsega produkcije e-knjig med slovenskimi založniki. Dober začetek in spodbuda bi bila prav platforma, ki bi vsem slovenskim knjižnicam, ki bi se želele vključiti, za izposojanje ponudila (čim

⁸ International digital Publishing Forum. Pridobljeno 9. 9. 2012 s spletne strani: www.idpf.org.

večji in privlačnejši) nabor slovenskih e-knjig. Kot smo uvodoma že ugotavljali, bo to na tako majhnem trgu (ki je povrh tudi na knjižnem področju trenutno v krču) brez institucionalnih spodbud zelo oteženo in predvsem po nepotrebnem dolgotrajnejše. Predvsem zato, ker je v začetni fazi treba razrešiti nejasnosti in nedorečenosti na dveh področjih, ki sta v »državni« domeni:

- ureditev knjižničnega nadomestila za e-gradiva (že več let pereča in nikoli razrešena sprememba v pravilniku o izplačilu knjižničnega nadomestila),
- jasna davčna politika, pri čemer je problematiziranje DDV-ja na e-knjigo na evropski ravni le del težave; tisti slovenski založniki, ki se s prodajo/posredovanjem e-knjige že ukvarjamo, si namreč neprestano belimo glavo, kdaj, kako in komu odvajati kak davek, predvsem zato, ker slovenske e-knjige trenutno prodajamo bolj ali manj prek tujih kanalov.

Prav tako bi bile dobrodošle nacionalne spodbude založnikom za digitalizacijo arhiva svojih knjižnih izdaj (najbolje v splošno sprejet elektronski format, epub), za nabavo e-pravic prevodnega leposlovja (kar se lahko hitro izkaže kot nepremostljiva finančna ovira, predvsem pri knjižnih uspešnicah) in omogočanje črpanja evropskih sredstev za to področje. Vsak, ki se na zadevo le malo spozna, se zaveda tudi, da bo ključno izboljšanje kakovosti vnesenih metapodatkov (bibliografskih podatkov) za e-gradiva v obstoječi (COBISS) ali kateri koli novonastali sistem. Zanimarjiv pa ni niti dejavnik ozaveščanja avtorjev, prevajalcev in založnikov o primernem prenosu in vrednotenju avtorskih pravic. Vse naštetu je naloga (še) obstoječe Javne agencije za knjigo in le upamo lahko, da bo imel/-a kmalu novoimenovani/-a direktor/-ica za to področje posluh in, še pomembneje, potrpljenje in potrebno znanje za fino uglaševanje vseh delujočih v knjižnem krogotoku, od avtorjev in prevajalcev do založnikov in knjižnic.

Slika 1: Različni tipi bralnikov, ki so na trgu. (Vir: arhiv Študentske založbe)

Možnost izposoje e-knjig torej predstavlja nov mejnik v ponudbi storitev slovenskih knjižnic in izboljšano uporabniško izkušnjo za njihove člane. Branje knjig na e-bralnikih, tabličnih računalnikih in mobilnih telefonih je v Sloveniji deloma že prisotno, vendar še vedno zelo sveže in vznemirljivo področje, ki čaka na naslednji korak. Študentska založba, neprofitni založniški zavod, se je zato odločila zasnovati informacijski sistem, ki bo knjižnicam omogočal izposajo e-gradiva. Cilj je vzpostavitev sodobne distribucijske platforme, ki bo primarno namenjena izjemno širokemu ciljnemu občinstvu – članom slovenskih knjižnic, ki jih je po podatkih Združenja splošnih knjižnic več kot 500.000.

Načrtovana platforma, poimenovana **Biblos**, bo omogočala interakcijo med založniki in knjižnicami, to bo portal po vzoru (tudi) zgoraj naštetih modelov, kamor bodo lahko založniki plasirali svoje e-knjige, potem pa bi se bodo te prodajale v popolnoma ločenem, trgovinskem delu, v knjižničnem delu pa bo platforma za vse zainteresirane knjižnice (splošne, šolske, univerzitetne, specializirane itd.) omogočala izposajo za njihove člane, najem, ogled statistik, projekcije prometa itd. Sistem, katerega cilj torej ni zaobiti knjižnice in gradivo izposojati neposredno končnim uporabnikom, bo deloval avtomatizirano – knjižnica znotraj sistema sama opredeli dostopnost gradiva in model izposoje za uporabnike. Uporabnik se (v idealnem primeru s svojim že obstoječim geslom, ki ga je prejel ob včlanitvi v knjižnico) prijavi v sistem, izbira med knjigami, si jih (kjer koli in kadar koli) pretoči na svoj bralnik, tablico, osebni računalnik ali pametni telefon, po določenem času (na primer 14 dni) se knjiga zaklene in je spet na voljo za naslednjega uporabnika, saj bo model deloval po uveljavljenem načelu ena knjiga – en uporabnik. Smiselno je, da imajo knjižnice v svoji ponudbi za člane tudi določeno število e-bralnikov, ki si jih lahko ti sposodijo na dom.

Po vzorcih, ki delujejo v tujini, bo platforma za knjižnice kombinirala dva modela možnosti dostopa do knjig:

- t. i. **licenčni model**, pri katerem knjižnica zakupi knjigo za določeno časovno obdobje (eno leto). Po izteku časovnega obdobja jo lahko knjižnica podaljša ali pa tudi ne. Licence je mogoče dokupovati kadar koli. Strošek modela zajema letno licenčnino in manipulacijski strošek ob vsaki izposoji. *Prednost*: jasnejša finančna slika in projekcija letnih stroškov;
- t. i. **model proste izbire**, pri katerem knjižnica prosto izbira med celotnim naborem gradiva, ki je na voljo. Strošek modela zajema le strošek izposoje, a je ta višji od manipulacijskega stroška pri licenčnem modelu. *Prednost*: izbira med vsem gradivom, ki je v danem trenutku na voljo (baza gradiva se bo sproti dopolnjevala z novim gradivom).

Smiselno in tudi finančno najugodnejše za knjižnico je, da določene knjige iz nabora kupi licenčno, drugih pa ne, a jih da vseeno na voljo uporabniku: knjige, za katere knjižnica predvideva, da se bodo v določenem časovnem obdobju večkrat izposojale, je bolje zakupiti licenčno, saj je to za knjižnico ugodnejše. Medtem ko je knjige, pri katerih se predvideva nižja statistika izposoje, ugodneje ponuditi prek modela proste izbire. Tako bo sicer knjižnica za enkratno izposajo plačala več, a na letni ravni še vseeno manj kot pri licenčnem modelu. Pri tem bo lahko model v izogib v neskončnost naraščajočih stroškov predvideval tudi maksimalno število letnih/mesečnih izposoj, ki ga bo lahko knjižnica določila sama, prav tako bo možno določiti najvišjo možno porabo sredstev, spet na mesečni in/ali letni ravni.

Primarna prednost tovrstne platforme: postopek je za uporabnika enostaven in možen kjer koli (od doma oz. kjer koli zunaj knjižnice), kadar koli in kakor koli (uporabnik za uporabo potrebuje le osebni ali tablični računalnik ali e-bralnik ali pametni telefon). Statistike izposoje prihajajo v knjižnico, prav tako avtomatizirano poteka obračunavanje stroškov – bodisi mesečno, bodisi polletno, vendar najmanj

enkrat letno. Za knjižnice odpadejo skladiščni, manipulacijski stroški, ni obrabe e-gradiva, poleg tega je omogočena vsakoletna menjava gradiva in njegovo prilagajanje. Seveda tovrsten kompleksni model zahteva temeljito testno fazo, k sreči pa za sodelovanje pripravljenih knjižnic, usmerjenih v prihodnje inovativne rešitve, v Sloveniji ne manjka. Trg elektronske knjige se razvija in obstaja veliko načinov, kako se mu približati in ga zaživeti. Najti pravi način, pa je za vse nas, ki smo v službi knjige, tako izziv kot priložnost. Upamo torej, da bo z letom 2013 in ob podpori splošne založniške in strokovne javnosti vzpostavljen slovenski model knjižnične izposoje e-knjig z raznovrstnim, privlačnim in predvsem številčnim naborom žanrsko raznovrstnih e-knjig v slovenščini.

Viri

Developed in Preparation for a Workshop on E-Lending in Libraries. ZDA, The Berkman Center for Internet and Society Research Publication Series. Pridobljeno 9. 9. 2012 s spletne strani: <http://cyber.law.harvard.edu/publications>.

International digital Publishing Forum. Pridobljeno 9. 9. 2012 s spletne strani: www.idpf.org.

O'Brien, D., Gasser, U., Palfrey Jr., J. G. (2012). *E-Books in Libraries: A Briefing Document*

Wischenbart, R. (2011). *The Global eBook Market: Current Conditions & Future Projections*,. Kanada, O'Reilly Media. Pridobljeno 1. 6. 2012 s spletne strani: <http://tinyurl.com/d4jfmyg>.

Spletne strani:

www.elib.se

www.skoobe.de

www.overdrive.com

www.ebook.3m.com

> **Renata Zamida**, univ. dipl. nov. in fil., je od leta 2006 zaposlena pri Študentski založbi v Ljubljani, kjer se ukvarja z marketingom, mednarodno promocijo, posredovanjem avtorskih pravic in prehodom na založniški model v času elektronske knjige.

Naslov: Študentska založba, zavod za založniško dejavnost, Borštnikov trg 2, 1000 Ljubljana

Naslov e-pošte: renata@zalozba.org.

Končno nekaj brezplačnega za obvezno domače branje na e-napravah

> Mateja Ločniškar - Fidler

V prvi letošnji številki naše revije smo predstavili slovenske založbe, ki poskušajo slediti času na področju e-založništva: Ruslica, Založba FDV, digitalna knjižnica Pedagoškega inštituta in Študentska založba. Omeniti velja še Bird Publisher, e-knjige so dostopne na http://www.bird-publisher.com/eBook_Shelves/eBooks/eBooks_Slovenian?page=3, in Mladinsko knjigo, ki prodaja e-romane na <http://store.apple.com>, ki je namenjena predvsem uporabnikom iPodov, iPadov in iPhonov.

V tej številki pa natančneje predstavljamo založbo **Genija iz Ljubljane**, ki ima vrsto brezplačno dostopnih e-knjig. Naslovi so znani, saj so v obliki klasičnih oz. tiskanih knjig že desetletja na policah naših osnovnošolskih, srednješolskih in splošnih knjižnic kot del železnega repertoarja za obvezno domače branje, nekatera dela pa so tudi na seznamih bralnih značk.

Spletna stran Genije je <http://www.e-knjiga.si/>. Osnovna stran je oblikovno preprosta, vsebinsko pregledna in vabljava. E-knjige so razvrščene v tri sklope: celotna ponudba (trenutno 90 del), sodobni in drugi avtorji (34 del) ter slovenski klasiki (56 del). In ravno med slednjimi je vrsta del avtorjev, ki jih morajo učenci in dijaki prebrati, npr. Cankarjeva dela Hlapec Jernej in njegova pravica, Moje življenje, Na klancu ali Levstikov Martin Krpan, Butalci. F. Milčinskega, Cvetje v jeseni in Med gorami I. Tavčarja. Če povežemo to e-prosto dostopno ponudbo s prispevki oziroma raziskavami o bralnih navadah fantov in njihovem zanimanju za tehnične pripomočke za branje, velja razmisliti o spodbujanju »drugačnega« branja. Na osnovni strani Genije so dela razvrščena tudi po namembnosti: za odrasle, za mladino in za otroke. Omogočeno je še pregledovanje nekaterih revij. Med njimi je prav gotovo za nas knjižničarje najpomembnejša brezplačna revija Bukla (<http://www.bukla.si/>), ki redno predstavlja knjižne novosti za odrasle, mladostnike in otroke. V zadnji številki te revije opozarjamo na pomembna prispevka o e-knjigah in e-založništvu avtorjev Sama Ruglja, ki razmišlja o prihodnosti knjige, in Saše Dolenca, ki opozarja na selitev papirja na zaslone in tudi argumentirano zagovarja branje z napravami, kot sta na primer e-bralnika Amazonov Kindle in Applov iPad (http://www.e-knjiga.si/knjige/bukla_81).

Slika 1: Spletna stran e-knjiga.si

Ko kliknemo na izbrano delo, se prikaže naslovnica dela in vsi osnovni podatki (avtor, naslov dela, založba, ISBN) ter kratka vsebina. Sledi nazoren prikaz, na kaj lahko prenesemo delo: na ePub, MOBI ali PDF. Klik na izbrani gumb nam omogoči prenos. Sledi vse tisto, kar že poznamo, prilagoditev velikosti besedila našim očem itd.

Za branje e-knjig na PC-jih založba priporoča naslednje programe: za format PDF: Acrobat Reader ali Sumatra PDF; za format mobi: Mobipocket Reader ali Kindle For PC; za format ePub: Mobipocket Reader ali EPUBReader (dodatek za Firefox). Vsi programi so brezplačni. Kindle zahteva brezplačno registracijo.

Slika 2: E-knjiga Ivan Tavčar: Cvetje v jeseni (Vir: e-knjiga.si.)

Vsa dela so že v bazi COBISS.SI. Ko izbrano delo oz. bibliografski zapis prenesemo v našo bazo, moramo določena podpolja brisati in jih dodati:

- zbrisati moramo polje 001\$g, ki pomeni »zapis CIP«;
- biti moramo pozorni, da so zapisani vsi možni formati v polju 010\$b, drugače jih dodamo;
- dobro je, da napišemo ustrezno besedo v polju 610\$a ali kratico v polju 675\$b, da lahko na čim bolj preprost način poiščemo e-dela, ta podatek je dobrodošel tudi za izdelavo statistik in določenih seznamov (npr. elektronska knjiga);

- in vsekakor moramo napisati elektronski dostop do dela v polju 856\$u, s pojasnilom, npr. »dostop do dela« v 856\$3. Ustrezen indikator je 41.

200	0	aCvetje v jeseni bElektronski vir fIvan Tavčar
210		aLjubljana cGenija d2012
230		aEl. knjiga
675		a821.163.6-311.2(0.034.2) s821.163.6 bEK c821.163.6 - Slovenska književnost vUDMRF 2006
700	1	31155683 aTavčar bIvan f1851-1923 4070 - avtor
702	0 1	383534947 aGecan bDubravko 4005 - igralec
856	4 1	uhttp://www.e-knjiga.si/vec_o_knjigi_list.php?recordID=16 3dostop do dela
856	7 2	uhttp://www.mklj.si/eknjige zDostopno članom MKL yNa bralnikih MKL

Slika 3: Del zapisa iz lokalne baze Mestne knjižnice Ljubljana. ID=2607731

Za IZUM še vedno ostaja vprašanje, kdaj bodo vendarle v t. i. izbiri zapisov v OPAC-u omogočene izbire e-knjige, e-članki, e-revije. Prav tako še niso ugotovili mehanizma, ki bi omogočal beleženje uporabe povezave do primarnega vira (URL v polju 856\$u) prek COBISS/OPAC-a. Junija letos so predlog Mestne knjižnice Ljubljana zavedli v evidenco zahtev za dopolnitev programske opreme COBISS.

Prispevek končujemo z upanjem, da založba Genija ni ubrala enake poti kot Ruslica, ki je za svojo promocijo najprej ponudila brezplačen dostop do del klasikov, ki so jim materialne avtorske pravice že zdavnaj zamrle, danes pa kar dobro računa za vsako delo.

Prepričani smo, da vas bomo v prihodnji številki obvestili še o kaki slovenski založbi, ki bo v koraku s časom in željami naših bralcev.

> **Mag. Mateja Ločniškar - Fidler**, univ. dipl. bibliotekarka, je zaposlena kot referentka za nabavo in bibliografsko obdelavo knjižničnega gradiva v Mestni knjižnici Ljubljana.
Naslov: Kersnikova 2, 1000 Ljubljana
Naslov e-pošte: mateja.locniskar@mklj.si

Študijski program izpopolnjevanja iz bibliotekarstva

> Primož Južnič

V študijskem letu 2011/12 smo začeli z izvajanjem prenovljenega študijskega programa izpopolnjevanja iz bibliotekarstva, ki ga poznamo pod akronimom ŠPIK. Program za izpopolnjevanje ni nov program, je pa prenovljen po načelih bolonjske reforme. Nadomešča stari študijski program izpopolnjevanja iz bibliotekarstva za knjižničarje, ki smo ga na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo Filozofske fakultete izvajali v letih–2008. Novi program se sicer naslanja na prejšnjega, vendar se tudi zelo razlikuje od njega. Je posodobljen, oblikovan tako, da daje širši pogled na knjižničarsko stroko in dejavnost. Naš cilj je slušatelje seznanimi z bibliotekarstvom in informacijsko znanostjo kot osnovo knjižničarskega dela. Cilj programa je torej izobraževanje tistih, ki nimajo formalne bibliotekarske izobrazbe, bi pa želeli delati v šolskih knjižnicah.

Verjetno bi bilo nepotrebno pisati za revijo Šolska knjižnica o pomenu in vlogi šolske knjižnice v sodobni družbi. K intelektualnemu razvoju učencev in dijakov ne prispeva le s knjižno vzgojo, temveč ima pomembno vlogo v informacijskem opismenjevanju, in to ne le v prostorih knjižnice, temveč tudi s sodelovanjem šolskega knjižničarja pri različnih predmetih, kjer se učenci in dijaki učijo samostojnega učenja in dela. Vpliv kakovostnega dela šolskega knjižničarja na učni uspeh ter poznejši uspešen študij je prav tako raziskan in dokazan ter prikazan tudi na straneh te revije.

Kakovostno delo šolskega knjižničarja je odvisno od njegovega znanja, prizadevnosti, odnosa do svojega dela in stroke, skratka od profesionalnosti. V šolskih knjižnicah ne želimo oseb, ki bodo svoje delo opravljale rutinsko, kot nekakšne "dodatne" naloge, temveč želimo strokovno usposobljeno osebje, ki se zaveda svojega poslanstva, odgovornosti in nalog. Tudi zakonodajalec je razumel nujnost strokovno usposobljenega šolskega knjižničarja in je zato zapisal, po vzoru večine sodobnih razvitih držav, jasno zahtevo po formalni knjižničarski izobrazbi. Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI) v svojem 94. členu piše: »Učitelj, knjižničar in svetovalni delavec morajo imeti visokošolsko izobrazbo ustrezne smeri in pedagoško izobrazbo.« Odredbe za posamezne tipe šolstva (razen visokega) to natančneje določijo. »Knjižničar je lahko, kdor je končal univerzitetni študijski program iz bibliotekarstva. Knjižničar je lahko tudi, kdor izpolnjuje pogoje za učitelja splošnoizobraževalnih ali strokovno-teoretičnih predmetov ali svetovalnega delavca in je opravil študijski program za izpopolnjevanje iz bibliotekarstva.«

Zavedamo se, da obstaja zanimanje za delo v šolskih knjižnicah, ki ga učitelji opravljajo kot dodatno delovno obveznost takrat, ko s svojim osnovnim predmetom ne dosega več minimalne predvidene delovne obveznosti. Tu gre včasih tudi za manjše šole, ki nimajo pogojev oz. financiranja za polno zaposlenega šolskega knjižničarja. Študijski program ŠPIK je prilagojen dejstvu, da so slušatelji po osnovni univerzitetni izobrazbi učitelji in da jim bo primanjkovalo ravno strokovnega znanja s področja bibliotekarstva. Vendarle mora biti naš cilj, da imajo tudi šole, kjer šolski knjižničar ni 100-% knjižničar, usposobljenega strokovnjaka, ki se zaveda svojega knjižničarskega poslanstva in ga tudi strokovno in odgovorno uresničuje.

Ali lahko to dosežemo v enem letu, kolikor traja ŠPIK? Program smo sestavili tako, da bi ta cilj dosegali. Seveda je veliko odvisno od slušateljev. Ker smo letošnji program začeli izvajati z določeno zamudo, ta še poteka (do konca septembra) in lahko podam samo nekaj splošnih vtisov: vsi študenti in študentke, ki so se udeleževali predavanj in ki so do zdaj prišli na izpite, so se izkazali kot dobro pripravljeni in odgovorni, kljub temu da je vsak študij ob delu vedno težak in zahteva dodatne napore, ko je treba usklajevati službene, družinske in študijske obveznosti. Takšnih slušateljev si želim tudi v prihodnosti in sem prepričan, da bodo dela in naloge šolskih knjižničarjev opravljali enako odgovorno, kot so pristopili k študiju.

Zdaj pa še nekaj konkretnih informacij o vpisu in nadaljnjem poteku tega programa. Načrtujemo, da bo razpis za vpis v program vsako leto v jesenskem času. Letošnji rok za pisne prijave z dokazili je 10. oktober 2012. Osnovne informacije kandidati dobijo na spletni strani: <http://www.ff.uni-lj.si/fakulteta/Dejavnosti/CPI/ProgramiZalzpopolnjevanje/razpis%20SPIK%202013.pdf>. Dodatne informacije pa so na voljo na Centru za pedagoško izobraževanje Filozofske fakultete. Razpis je objavljen tudi v Šolskih razgledih in poslan po šolah, kar bo praksa tudi v prihodnje. Vsako leto lahko, žal, vpišemo le 30 slušateljev, tako da moramo narediti izbor, če se prijavi več kandidatov.

Celotna šolnina znaša 703,64 EUR. Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport pa bo sofinanciralo program za udeležence, ki so zaposleni v zavodih na področju vzgoje in izobraževanja, vpisanih v razvid izvajalcev javnoveljavnih programov, in so na izobraževanje napoteni s strani delodajalca, z odložnim pogojem, da bo sprejet in javno objavljen Proračun RS za leto 2013, v katerem bodo zagotovljena sredstva za sofinanciranje tega programa. V primeru sofinanciranja bo za te udeležence šolnina znašala 351,82 EUR. Če odložni pogoj ne bo izpolnjen in MIZKŠ programa ne bo sofinanciralo, bodo morali celotno šolnino kriti udeleženci sami ali njihovi delodajalci. Upamo, da se to ne bo zgodilo.

Za konec še nekaj temeljnih informacij o samem študiju.

Preglednica 1: Predmetnik

	KT	P	S	V	KU
Osnovni predmeti	29	90	50	24	164
Avtomatizacija knjižnic	3	8	0	8	16
Informacijski viri in storitve	5	12	8	0	20
Izgradnja knjižničnih zbirk	6	20	12	0	32
Obdelava knjižničnega gradiva	6	14	10	16	40
Osnove bibliotekarstva in organizacija knjižnic	6	20	20	0	40
Književnost za bibliotekarje in založnike	3	16	0	0	16
Specialni predmeti	14	36	28	0	64
Izobraževanje uporabnikov v šolski knjižnici	8	20	12	0	32
Uporabniki informacijskih virov in storitev	3	8	8	0	16
Upravljanje knjižnic	3	8	8	0	16
Skupaj	43	126	78	24	228

KT = kreditne točke, P = predavanja; S = seminarji; V = vaje; KU = kontaktne ure

Predvsem moram poudariti, da gre za akreditirani študijski program in so zato zahteve do slušateljev podobne, kot jih imajo študenti ob delu. Predavanja, seminarji in vaje, torej kontaktne ure, potekajo ob petkih in sobotah. Študijske obveznosti, seminarji in izpiti se opravljajo v za to določenih rokih. Seveda se zavedamo, da Program za usposabljanje ni zamenjava za redne študijske programe, po drugi strani pa želimo in se bomo trudili, da bodo veljali enaki standardi in zahteve, saj le tako lahko zagotovimo, da so znanja, ki jih imajo tisti, ki so končali ta program, enakovredna. Po eni strani to zahtevata stroka in dejavnost, po drugi strani pa tudi zakonske odredbe o pogojih, ki jih morajo izpolnjevati tisti, ki bi radi delali kot šolski knjižničarji.

Naj prispevek sklenem še z načrti za prihodnost. Ni namen tega besedila, da bi pisal in utemeljeval pomen formalnega izobraževanja za vstop v stroko in profesijo. Tega v Sloveniji za knjižničarstvo nimamo oziroma je nedorečen. Sicer 39. člen Zakona o knjižničarstvu pravi: »Strokovni delavci knjižnic, ki izvajajo javno službo, morajo imeti predpisano vrsto in stopnjo izobrazbe ter opravljen bibliotekarski izpit. /... / Področno pristojni minister predpiše podrobnejše določbe o vrsti in stopnji izobrazbe.« Toda to je storjeno le za šolsko knjižničarstvo. Enoten vstop v stroko in profesijo bi bil po našem mnenju pozitiven. Želimo si, da se rešitve, ki veljajo za šolske knjižnice, uveljavijo tudi za druge tipe knjižnic, saj so dosedanje izkušnje v Sloveniji pokazale, da je urejen formalni vstop v stroko in profesijo pomenil tudi njen višji status.

Opolnomočenje učencev z izboljšanjem bralne pismenosti in dostopa do znanja. Predstavitev projekta Zavoda RS za šolstvo

> Romana Fekonja

Že kar nekaj let učitelji in knjižničarji, pa tudi nekateri starši tarnamo, da otroci premalo berejo, da se premalo zanimajo za branje v prostem času. Seveda to ne velja za vse otroke,

a tako po občutku in izkušnjah pa lahko za večino otrok to res trdimo. Ta trend se je pokazal v nezadovoljivih dosežkih slovenskih učencev (15-letnikov) v mednarodnih raziskavah PISA (2009) in PIRLS (2001, 2006), kjer so dosežki slovenskih učencev nižji od povprečja evropskih držav. Poleg tega pa je moč razbrati še negativen trend znanja (PISA 2006–2009) in nezadovoljive rezultate pri nacionalnih preizkusih znanja devetošolcev iz materinščine. Vse to so bili razlogi in tudi povod za reševanje te problematike. K temu je pristopila nacionalna šolska politika in v reševanje položaja vključila vse odgovorne državne institucije na področju vzgoje in izobraževanja (povzeto po Zbornik, 2011).

Tako se je oblikoval projekt Opolnomočenje učencev z izboljšanjem bralne pismenosti in dostopa do znanja. V šolskih letih 2011/12 in 2012/13 ga izvaja Zavod RS za šolstvo v sodelovanju s strokovnjaki različnih institucij s področja šolstva.

»Osnovni namen projekta je prispevati k zagotavljanju enakih izobraževalnih možnosti, izboljšanju dostopa do kakovostnega izobraževanja in integraciji učinkovitih didaktičnih strategij za doseganje višjih ravni bralne pismenosti v okviru formalnega izobraževanja in s tem prispevati k uresničevanju nacionalne strategije.« (Opolnomočenje, 2012)

V samem projektu je bralna pismenost opredeljena kot: »Zmožnost učencev, da samostojno pridobivajo informacije, jih povezujejo in interpretirajo, si na osnovi le-teh ustvarjajo celostne pomenske predstave in razlage pojavov ter dogodkov, razmišljajo o njih in jih vrednotijo, razvijajo argumente za takšno ali drugačno delovanje na osnovi informacij, se znajdejo v novih situacijah, kritično primerjajo in sklepajo.« (Zbornik, 2011, str. 124)

V prizadevanjih za razvoj zmožnosti, ki jih bralna pismenost opredeljuje, je delovanje v projektu usmerjeno v:

- zagotavljanje enakih in v kakovosti primerljivih izobraževalnih možnosti za vse vključene učence;
- opolnomočenje učiteljev za integracijo didaktičnih strategij, ki prispevajo k razvoju branja z razumevanjem, kritičnega branja, metakognitivnih procesov;
- ustvarjanje spodbudnega učnega okolja, temelječega na visokih pričakovanjih, aktivni vlogi učencev, upoštevanju njihovih individualnih zmožnosti, razvoju soodgovornosti in soodločanju za učenje in znanje. (Zbornik, 2011)

Na podlagi javnega poziva se je jeseni 2011 v projekt vključilo 42 osnovnih šol, ki so v zadnjih letih na NPZ-jih dosegali zelo visoke ali zelo nizke rezultate. Na izbranih šolah so se oblikovali šolski razvojni timi (ŠRT), ki so za vsako šolo oblikovali program dela in si zastavili cilje, ki jih želijo doseči ob koncu projekta. Za člane ŠRT-jev in tudi za vse učitelje šol, vključenih v projekt, so organizirane različne oblike izobraževanja, strokovna srečanja, izmenjave izkušenj, predstavitve primerov dobre prakse ipd.

Prva takšna večja konferenca je bila 25. in 26. oktobra 2011 na Brdu pri Kranju z naslovom Konferenca Bralna pismenost v Sloveniji in Evropi, ki je bila skupen dogodek Zavoda RS za šolstvo, Urada RS za šolstvo (enote Eurydice), Cmepiusa in Pedagoškega inštituta.

Osrednji namen konference je bil (povzeto po Zbornik, 2011):

- identificirati trenutno stanje in trende na področju bralne pismenosti v Sloveniji in Evropi ter se seznaniti z dejavniki, ki nanjo učinkujejo;
- predstaviti primere dejavnosti, ki lahko vplivajo na dvig ravni bralne pismenosti;
- opredeliti temeljne sestavine nacionalne strategije za izboljševanje in spremljanje ravni bralne pismenosti ter opredeliti potrebne ukrepe na ravni države, regij, šol, predmetov in predmetnih področij.

Uvodnim, plenarnim predavanjem strokovnjakov z različnih področij so sledile predstavitve primerov dobre prakse v tematskih skupinah. Ena od tematskih skupin je bila tudi Vloga knjižnice pri razvoju bralne pismenosti. Prispevki so predstavili knjižnice kot podporno učno okolje za učinkovito uresničevanje ciljev bralne pismenosti, informacijskih in knjižničnih informacijskih znanj. Poleg rednih dejavnosti knjižnice v ta namen organizirajo številne podporne oblike dela z učenci z bralno-napisovalnimi težavami, izvajajo izvirne projekte, ustanavljajo bralne klube in time.

Kmalu po tej konferenci so sledili še regijski posveti, ki so bili namenjeni predstavnikom vseh šol, in to z namenom, da spoznanja in znanja o izboljšanju bralne pismenosti posredujemo vsem šolam in ne samo tistim, ki so vključene v projekt. Ti predstavniki, ki so se udeležili regijskih posvetov, pa so potem glavne ugotovitve širili naprej na svoji šoli.

Spomladi 2012 je sledilo usposabljanje v Radencih, kjer je bila za šolske knjižničarje organizirana delavnica o nabavni politiki. Njen cilj je bil oblikovati skupen osnutek dokumenta o nabavni politiki oz. izhodišča za nadaljnje oblikovanje dokumenta, smernice za ustrezno postavitev/predstavitev gradiva šolske knjižnice, izmenjati primere dobre prakse za spodbujanje bralne pismenosti (od načrtovanja do izvedbe).

Na tem usposabljanju so bili predstavljeni tudi primeri dobre prakse in šole, ki sodelujejo v projektu, so predstavile dejavnosti, s katerimi skušajo spodbujati branje: noč branja, sodelovanje pri bralni znački, ozaveščanje staršev o pomenu branja.

Avgusta 2012 pa je na Rogli potekal strokovni posvet po prvem letu dela v projektu. Po prvem letu izvajanja projekta so evidentirane pozitivne spremembe (povzeto po predstavitvi nosilke projekta Fani Nolimal):

- večja ozaveščenost, pozornost, odgovornost učiteljev za razvoj bralne zmožnosti (bralna pismenost v domeni vseh predmetov),
- nova kakovost pouka, nove metode, bralno učne strategije,
- večji poudarek na razvoju porajajoče se pismenosti, opismenjevanju, usvajanju tehnike branja, branja z razumevanjem, motivaciji (knjižnica je postala pomembnejši prostor za učenje),
- oživelo je timsko delo,
- boljše znanje, ocene in izražanje, boljši rezultati pri NPZ 2012 (nad povprečjem),
- pozitiven odnos staršev do projekta in bralne pismenosti.

Ob pozitivnih spremembah pa je Fani Nolimal izpostavila še slabosti in težave:

- pomanjkanje strokovnih gradiv,
- pomanjkanje znanja (neučinkovito delo z učenci iz nespodbudnih okolij, metakognicija itd.),
- preobsežni operativni načrti šol,
- odpor sodelavcev,
- pomisleki nekaterih staršev,
- učenci niso vajeni aktivne vloge,
- togost šolskega sistema,
- merila za verodostojno in objektivno merjenje rezultatov.

Smo približno na polovici izvajanja tega projekta in naloge, ki so dobro zastavljene in se tudi ustrezno izvajajo, že kažejo svoje pozitivne rezultate. Hkrati pa smo v tem času tudi spoznali, kje nas čakajo pasti in na kaj moramo biti še posebej pozorni. To pa bo naloga še v preostanku časa, ki je namenjen izvajanju projekta Opolnomočenje učencev z izboljšanjem bralne pismenosti in dostopa do znanja.

Knjižnica in knjižničar s svojimi nalogami in s svojim delom nujno in neobhodno sodeluje pri izboljšanju bralne pismenosti otrok – tako z izvajanjem ur KIZ-a, z drugimi svojimi dejavnostmi in s knjižničnim gradivom, ki je vedno podpora vsem uporabnikom na šoli in vzgojno-izobraževalnemu procesu. Nikakor pa ni bralna pismenost stvar, s katero bi se ukvarjali samo učitelji slovenščine ali samo knjižničarji. To je naloga celotne šole in vsi učitelji pri vseh predmetih se morajo truditi, da izboljšajo raven bralne pismenosti pri učencih. Ko vsak doda svoj kamenček k celoti, lahko govorimo o uspešno izpeljanem delu oz. projektu. Kako uspešno je bilo naše delo, pa na koncu vedno pokažejo rezultati, naj bodo to rezultati projekta, NPZ-jev ali kateri drugi rezultati, ki jih lahko merimo.

S svojim pedagoškim delom – tako pri individualni izposoji kot pri izvajanju ur KIZ-a šolski knjižničar spodbuja učence k razvijanju informacijske pismenosti, ključnih kompetenc in prvin vseživljenjskega učenja. Učence želimo naučiti prepoznati informacijsko potrebo, spoznati jih z različnimi možnostmi iskanja informacij, te kritično vrednotiti in izbrati ter na koncu pravilno uporabiti. To so spretnosti za življenje in ne samo za potrebe v šoli in zato so toliko bolj pomembne. Ena od najpomembnejših nalog šolske knjižnice pa je tudi spodbujanje branja.

Vsekakor je naš cilj samostojen in funkcionalno pismen učenec, ki v 'prostočasnem' branju najde užitek, če smo ta cilj dosegli, pa se bo pokazalo šele čez čas.

Viri

Nolimal, F. (2012). *Ugotovitve projekta po prvem letu, načrti in ideje za naprej*. Predstavitev na strokovnem posvetu. Spletna učilnica. Pridobljeno 3. 9. 2012 s spletne strani: <http://>

skupnost.sio.si/mod/resource/view.php?id=258177&subdir=/1_POSVET_ROGLA_28._in_29._avgust_2012/4_Plenarna_predavanja_predstavitev.
Opolnomočenje učencev z izboljšanjem bralne pismenosti in dostopa do znanja (2012). Spletna učilnica. Pridobljeno 3. 9. 2012 s spletne strani: <http://skupnost.sio.si/course/view.php?id=8425>.
Zbornik konference Bralna pismenost v Sloveniji in Evropi (2011) Brdo, 25. in 26. oktober 2011. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

Mednarodna konferenca »Otrok v svetu knjig in medijev« v Lodžu na Poljskem

> Sabina Burkeljca

10. in 11. maja 2012 je v Lodžu na Poljskem potekala mednarodna konferenca »Otrok v svetu knjig in medijev«, ki sta jo organizirala Univerza iz Lodža, Katedra za bibliotekarstvo in informacijsko znanost, in Muzej mesta Lodž. Nanjo me je kot predavateljico povabil Oddelek za bibliotekarstvo in informacijsko znanost iz Lodža.

Teoretiki in praktiki iz Poljske, Češke, Danske, Finske, Gvatemale, Nepala in jaz iz Slovenije smo govorili o vplivu medijev in knjig na otroke v drugem desetletju 21. stoletja. Konferenca je potekala v mestnem muzeju, nekoč palači znane judovske družine Poznanski, ki je imela tekstilno tovarno. Po propadu tekstilne industrije so mogočne stavbe propadale, danes pa so preurejene v eno večjih nakupovalnih središč v tem delu Evrope. Manufaktura, kakor se center imenuje, je samo streljaj stran od mestnega muzeja.

Poljska ima sistem šolskega knjižničarstva zelo dobro razvit in strokovno podprt. Šolsko knjižničarstvo pa predstavlja pomemben del knjižničarstva sploh. Čuti se tesno sodelovanje šolskih knjižničarjev z matičnim Oddelkom za bibliotekarstvo in informacijsko znanost – šolski knjižničarji praktiki in akademiki se medsebojno podpirajo in sodelujejo. Na Poljskem na nacionalni ravni poteka več projektov, ki spodbujajo motivacijo za branje pri učencih – eden največjih je zagotovo nacionalni projekt *Vsa Poljka bere otrokom*, katerega pobudnica je bila prav šolska knjižničarka.

Na konferenci sem predstavila referat z naslovom *Skozi knjigo prisluhnimo otrokom* – govorila sem o tem, kako pomembno je, da se šolski knjižničar v drugem desetletju 21. stoletja še vedno prepoznava kot motivator branja, ki mladim približuje knjigo in vse možnosti, ki jih ta nudi, tudi njeno zdravilno moč. V referatu sem imela (bolj kot provokacijo) zapisano vprašanje »Ali poklic šolskega knjižničarja izumira?«. Po slišanih referatih pa sem lahko samo onemela, saj je vprašanje odzvenelo v komaj slišen: »Da, to se bo zgodilo, če se bomo v prvi vrsti posvečali tehnologiji, ne pa bralcu – učencu, s katerim bomo imeli najprej človeški stik. Tehnologija bo šolske knjižničarje odvrгла na smetišče zgodovine, ker nas bralec ne bo več potreboval. Naš obstoj je torej odvisen od tega, kaj bomo vložili v bralce.

Govorila sem še o tem, kako velik izziv je biti knjižničar za generacijo »Z«, ki ne razmišlja več linearno – možgani te generacije se namreč prilagajajo hitro spreminjajoči se tehnologiji (npr. bolj kot listanje knjig poznajo tipkanje po tipkovnici ali pa premikanje po drsečem ekranu). To

lepo ilustrira resnična zgodba, ki mi jo je povedal direktor Pedagoške knjižnice iz Lodža. Družina z deklico, staro okoli šest let, je bila v knjigarni in deklica je v roke prijela knjigo, ki pa je ni znala (pre)listati, mislila je namreč, da deluje tako kot ekran na telefonu – da ima drsnik, s katerim se premika po klasični knjigi s platnicami in listi. Predavanje sem sklenila z mislijo: »Šolski knjižničar je v drugem desetletju 21. stoletja človek, ki se zaveda posledic svojega delovanja. Ne zanika moderne, sodobne tehnologije, sledi trendom, uporablja facebook. /.../ A šolski knjižničar je predvsem nekdo, ki se zaveda, da še tako napredna moderna tehnologija ne more zamenjati človeškega dejavnika – bližine, branja in pri-povedovanja. Šolski knjižničar je zaupnik učencev, je njihov

mentor, učence posluša in jih sliši, z njimi deli svoj čas in znanje.« Tega ne zmore nobena tehnologija.

Konferenca je bila pestra, raznolika, lahko rečem hibridna; takšen je danes tudi knjižničar, ki deluje kot bibliotekar strokovnjak, kot informator in kot internetni iskalec ter seveda »klasični« motivator za branje. In kakšne so šolske knjižnice? Hibridne – mešanice starih in sodobnih knjižnic, generacija »Z« potrebuje kotichek za klepet, za internetno iskanje. Nekateri mladi v knjižnici samo brskajo po internetu in nikoli ne vzamejo v roke klasične knjige.

Dr. Mariola Antczak s Poljske je predstavila raziskavo o branju 12-letnikov in njihovih starših. Raziskava je pokazala, da bi bilo potrebno tesnejše sodelovanje med šolskim knjižničarjem in starši 12-letnikov (ta starost je bila izbrana zato, ker se takrat začne vzpostavljati drugačen odnos med otroki in straši – otroci se namreč obračajo bolj k vrstnikom). Poudarila je še, da so pomembni bralci – vzorniki, ki spodbudijo branje med vrstniki.

HakariAnu s Finske je predstavila model branja s pomočjo psa otrokom dislektikom. Finska je glede branja zelo razvita, imajo visoko izposojno v knjižnicah, a šolskih knjižnic v šolah ne poznajo.

Predavatelji smo govorili o tem, kako naučiti brati internetno generacijo, o internetnih forumih kot motivaciji za branje, neumetnostnih besedilih, grafitih in motivaciji za branje, aktivnostih akademskih knjižnic (univerzitetnih) za otroke (kar je lahko tudi ena od idej za naše akademске knjižnice), o spletnih straneh šolskih knjižnic itd. Skoraj vsak predavatelj je spregovoril o razmerju klasične knjige proti e-knjigi oz. internetu in vprašanjih, ki so povezana s tem, kako motivirati za branje e-generacije, ali sploh spodbujati e-branje, kako je internet lahko motivator za branje, ali smo res starokopitni, če ga ne promoviramo, saj se že sam po sebi dovolj ...

Knjižnice za otroke in mlade (šolske, splošne in tudi preostale, npr. akademske) naj spodbujajo tako branje klasičnih knjig kakor uporabo moderne informacijske tehnologije – druga je lahko orodje motivacije za prvo. Nikakor pa ne smemo dopustiti, da nova tehnologija pokoplje stik knjižničarja z bralcem, pogovor o prebranem, živi stik torej. Prav tako ne moremo mimo sodobne tehnologije, ki spremlja naše e-generacije 24 ur na dan. Naj bo ta v pomoč, da se srečamo in ustvarimo most, ampak srečati se moramo v živo. Nekako tako sem razumela povzetek mednarodne konference »Otrok v svetu knjig in medijev« v Lodžu.

Posvetovanje »Uporaba IKT v šolskih knjižnicah 2«

> Andreja Nagode, Maja Miklič, Nataša Kuštrin Tušek

Udeleženci ene izmed praktičnih delavnic

V soboto, 24. maja 2012, je Društvo šolskih knjižničarjev Slovenije organiziralo posvetovanje »Uporaba IKT v šolskih knjižnicah 2«, ki je potekalo na Osnovni šoli Ivana Cankarja na Vrhniki.

Udeležilo se ga je 60 šolskih knjižničarjev iz vse Slovenije. Na njem je sodelovalo 9 predavateljev, ki so svoja znanja delili z udeleženci. Sodelovali so visokošolski in srednješolski predavatelji ter osnovnošolski učitelji in knjižničarji, ki so kolegom predstavili svoja praktična in teoretična znanja.

Udeleženci so tako prisluhnili 10 plenarnim predstavitvam, udeležili pa so se lahko tudi 5 delavnic, ki so potekale vzporedno s plenarnimi predstavitvami.

Program posvetovanja:

Nataša Kuštrin Tušek, predsednica DŠKS in organizatorica posvetovanja

Šolska knjižničarka je v vlogi predsednice društva, ki je posvetovanje organiziralo, nagovorila vse navzoče in jim zaželela poučno druženje.

Polonca Šurca Gerdina, ravnateljica OŠ Ivana Cankarja, Vrhnika

Udeležence posvetovanja je pozdravila in nagovorila tudi ravnateljica šole gostiteljice.

Maja Miklič: Spletne strani in spletne učilnice DŠKS

Urednica spletne strani Društva šolskih knjižničarjev Slovenije je na kratko predstavila prosto dostopne spletne strani DŠKS (www.dsks.si oz. <http://193.2.13.65/joomla/>) in spletnih učilnic, ki delujejo na tem spletišču.

Mateja Drnovšek: Izdelovanje spletne strani s programom Weebly (delavnica)

Osnovnošolska knjižničarka je udeležence delavnice naučila uporabljati brezplačen program Weebly, s katerim je sama postavila spletno stran šolske knjižnice, v kateri dela. Udeleženci so program sami preizkusili in začeli s postavitvijo lastne spletne strani svoje šolske knjižnice.

Andreja Nagode in Simon Gerdina: Kako hitro in enostavno do spletne strani šolske knjižnice

Osnovnošolska učiteljica, ki sta hkrati tudi knjižničarka in računalničar, sta predstavila Arnesovo aplikacijo blog, v kateri šolska knjižničarka samostojno ureja spletno stran šolske knjižnice. Udeleženci so izvedeli, kaj potrebujejo za prijavo in nadaljnje delo pri oblikovanju spletne strani v tej aplikaciji.

Simon Gerdina: Multipoint strežnik

Osnovnošolski učitelj in računalničar je predstavil strežnik MultiPoint, ki so ga jeseni pridobili v šolski knjižnici in računalnici za prvo triletno. Pojasnil je, da omogoča priklop več lahkih odjemalcev (zaslon, tipkovnica, miška, zvočniki/slušalke ter mikrofoni). Delo na strežniku omogoča enostavno prijavo in odjavo uporabnikov in deljenje programske (nameščeni programi, mape za skupno rabo) ter strojne (dostop do interneta, DVD, USB, tiskalnik) opreme.

Urša Bajda: Predstavitev spletnega portala učiteljev in učencev evropskih šol eTwinning (delavnica)

Šolska knjižničarka je na delavnici predstavila spletni portal e-Twinning, ki omogoča mednarodno projektno sodelovanje šol. Na delavnici so se udeleženci aktivno vključili v izvajanje prek namizja eTwinning.

Maja Miklič: Spletna učilnica za izbirni predmet informacijsko opismenjevanje v OŠ (delavnica)

Šolska knjižničarka je predstavila svojo spletno učilnico, ki je kot prva vzorčna spletna učilnica dosegljiva zainteresiranim v sklopu spletnih učilnic Društva šolskih knjižničarjev Slovenije, saj je bilo v preteklih letih izraženo veliko zanimanje po vzorčnih učilnicah s strani knjižničarjev praktikov.

Miha Kovač: E-knjiga

Publicist in univerzitetni predavatelj je spregovoril o preteklosti, sedanjosti in prihodnosti e-knjige pri nas in po svetu. Nazorno je predstavil dogajanje oz. stanje na področju e-knjige v tujini in pri nas.

Barbara Jan: Raba IKT pri pouku angleščine

Osnovnošolska učiteljica angleškega jezika je predstavila delo v svoji spletni učilnici. Pojasnila je prednosti in slabosti takšnega načina dela v razredu.

Vlasta Zabukovec: Kaj je dobro vedeti o e-učenju?

Tudi skozi prejšnji praktičen primer e-učenja, kjer je učiteljica Barbara Jan predstavila svojo spletno učilnico angleškega jezika, je univerzitetna predavateljica razložila njegove prednosti in slabosti, ki jih predvideva teoretična znanost.

Nevenka Mandelj: Zakaj je vredno spoznati enega najhitreje rastočih servisov za izmenjavo vsebine Pinterest?

Osnovnošolska knjižničarka nam je v okviru kratke predstavitve pokazala uporabo novega hitro rastočega družabnega omrežja Pinterest, ki ga lahko uporabljamo za (knjižničarjeve) osebne ali strokovne namene.

Nevenka Mandelj: Glogajmo – izdelajmo digitalni, interaktivni plakat (delavnica)

Udeleženci so izvedeli, da je glogster socialna mreža, ki omogoča uporabnikom, da ustvarjajo brezplačne interaktivne plakate ali gloge. Glog je videti kot plakat, v katerega so se naučili vstavljati besedila, slike, fotografije, avdio- (MP3), videoposnetke, posebne učinke in druge elemente za ustvarjanje večpredstavnosti.

Katarina Švab, Maja Žumer: Ali dijaki uporabljajo knjižnične kataloge?

Mlada raziskovalka na Filozofski fakulteti je predstavila rezultate raziskave uporabe knjižničnih katalogov med dijaki in argumente, ki vplivajo na njihovo (ne)uporabo. Rezultati kažejo, da je uporaba katalogov majhna in da sedanji katalogi kljub hitremu razvoju IKT ne izpolnjujejo uporabniških zahtev.

Janja Habe: Enostavno do spletne strani šolske knjižnice

Šolska knjižničarka in učiteljica je predstavila svojo samostojno izkušnjo z uporabo Arnesovega bloga pri izdelavi spletne strani šolske knjižnice. Poudarila je, da je izdelava in nadaljnja uporaba zelo enostavna, kar posledično pomeni, da prihraniš čas in energijo, prispevki in druge spremembe oziroma popravki so vedno aktualni, predvsem pa si pri delu lahko povsem samostojen, tj. neodvisen od šolskega računalničarja.

Andreja Nagode: Predstavitev dogodka s sliko

S praktičnimi primeri je šolska knjižničarka v vlogi urednice spletne strani šolske knjižnice poslušalcem predstavila tri različne možnosti, s katerimi lahko pripravimo slikovno predstavitev nekega dogodka: program Smilebox, spletna galerija Picasso in spletna projekcija na blog.arnes.si.

Okrogla miza DŠKS

Na koncu posvetovanja smo člani DŠKS spregovorili o trenutnih perečih temah na področju knjižničarstva in vzgoje in izobraževanja. Pogovarjali smo se o upravljanju učbeniških skladov, o obljubljenem spreminjanju normativov za šolske knjižničarje itd.

Zvečer smo se polni novih znanj, primerov dobre prakse in izkušenj odpravili domov. Naslednje posvetovanje z naslovom »Uporaba IKT v šolskih knjižnicah 3« bo 17. novembra 2012. Vse potrebne informacije bodo objavljene na spletni strani DŠKS.

Okrogla miza O statusu mladinskega knjižničarja v okviru Posvetovanja splošnih in potujočih knjižnic »Knjižničar v akciji«, Maribor, Hotel City, 7. 9. 2012

> Romana Fekonja

Sodelovali smo:

- **Maja Logar**, predstavnica mladinskih knjižničarjev, vodja Službe za mlade v Mariborski knjižnici,
- **Jelka Gazvoda**, predstavnica direktorjev splošnih knjižnic, direktorica Mestne knjižnice Ljubljana,
- **Romana Fekonja**, predstavnica šolskih knjižničarjev, svetovalka za knjižnično dejavnost pri Zavodu RS za šolstvo,
- **Mitja Muršič**, predstavnik uporabnikov/staršev, Inštitut za kriminologijo Pravne fakultete Ljubljana,
- **Sandra Kurnik Zupanič**, članica Sekcije za izobraževanje in kadre, Univerzitetna knjižnica Maribor,
- **Milena Bon**, koordinatorica izvajanja posebnih nalog osrednjih območnih knjižnic, Center za razvoj knjižnic, NUK.

Pogovor je povezovala in vodila vodja pionirskega oddelka knjižnice Ptuj, **Liljana Klemenčič**.

Na okrogli mizi so bile izpostavljene naslednje teme:

- **kadrovske in prostorske težave splošnih knjižnic, organizacija dela z mladimi:**
sodelujoči in gostje v dvorani so izpostavili kot primer projekt Rastem s knjigo, ki kljub velikim prostorskim in kadrovskim težavam poteka že vrsto let. Problem je, ker želijo šole na isti dan izpeljati obisk za več skupin. V splošnih knjižnicah pa se zaradi kadrovskega primanjkljaja zelo težko organizirajo, da ob izvajanju dejavnosti ob obisku nemoteno tečejo tudi druge dejavnosti v knjižnici (izposoja, individualno svetovanje, strokovno delo). Pojasnila sem, da je na šoli zelo težko organizirati in uskladiti kakršno koli dejavnost, ki poteka zunaj šole, z vzgojno-izobraževalnim procesom. Ena od oblik, ki je uveljavljena, so razni dnevi dejavnosti (kulturni dnevi, dnevi OIV) in takrat je najlažje izvesti dejavnosti zunaj šole in lažje zagotoviti spremstvo. Hkrati pa se smiselno združijo določene vsebine, ki se nato izvedejo povezano;
- **položaj in status mladinskega knjižničarja v različnih sistemih:**
bibliotekarji smo v zelo različnih položajih in tudi imamo različne statute glede na sistem, v katerem je knjižnica. Šolski knjižničarji smo v šolskem sistemu, mladinski knjižničar pa je v sistemu splošnih knjižnic (prej pod Ministrstvom za kulturo). Ti sistemi se med seboj zelo razlikujejo in zelo težko jih je enakovredno primerjati med seboj, sploh pa primerjati položaj in status. Tudi glede na sistem je zahtevana različna izobrazba. Za šolskega knjižničarja je (po Pravilniku o izobrazbi učiteljev in drugih strokovnih delavcev v

izobraževalnem programu v različnih stopnjah šol) potrebna izobrazba s področja bibliotekarstva in pedagoško-andragoška izobrazba. V veliko primerih morajo šolski knjižničarji svojo izobrazbo ob začetku dela v šolski knjižnici dopolniti ali izpopolniti. Mladinski knjižničarji za svoje uspešno in kakovostno opravljanje bibliopedagoškega dela poleg splošnih bibliotekarskih znanj nujno potrebujejo tudi znanje s področja psihologije, pedagogike, literarnih ved, didaktike in metodike;

– **bibliopedagog → izobrazba, čas za pripravo na delo z mladimi:**

izpostavljen je bil izraz bibliopedagog za knjižničarja, ki dela z mladimi bralci; čeprav se v strokovni literaturi tu in tam pojavlja, vendar ni splošno sprejet oz. poznan. Tudi ni zapisan kot delovno mesto oz. ga ni v sistemizaciji delovnih mest. Izpostavljena pa je bila tudi problematika delovnega časa mladinskega knjižničarja v splošnih knjižnicah, še posebej čas za pripravo na delo z mladimi uporabniki. Pri tem delu gre za knjižno, književno in kulturno vzgojo uporabnikov.

Delo sodobnega mladinskega knjižničarja je celovito in pokriva širok razpon zelo raznolikih delovnih obveznosti in dejavnosti. Te poleg velike mere odgovornosti zahtevajo tudi dodaten čas in ustrezne delovne pogoje, opredelitev statusa in pomena dejavnosti mladinskega knjižničarja. Na okrogli mizi smo v središče pogovora postavili predvsem širok razpon delovnih nalog mladinskega knjižničarja, organizacijske težave in zahtevnost bibliopedagoškega dela.

Spremljajte novosti za knjižničarje na spletni strani

NUK – Knjižničarji – Komisija za katalogizacijo:

<http://www.nuk.uni-lj.si/infobib/index.php/zacetnastran>

Spletna stran Komisije za katalogizacijo pri NUK je namenjena knjižničarjem, ki sodelujejo ali se usposabljaajo za delo v sistemu vzajemne katalogizacije.

Na spletni strani so poleg priročnikov in standardov objavljena navodila in drugi dokumenti, ki so knjižničarjem v pomoč pri delu. V rubriki **Strokovni sklepi komisije** so posebej izpostavljeni sklepi o spremembah na področju formalne obdelave. V rubriki **Vprašanja in odgovori** komisija tekoče dopolnjuje odgovore na različna vprašanja. V okviru te rubrike lahko komisiji posredujete svoja vprašanja.

Svetujemo vam, da redno spremljate novosti. Trenutno so v rubriki Vprašanja in novosti objavljena navodila in spremembe pri bibliografski obdelavi video gradiva. Vabljeni k prebiranju pomembnih vsebin.